

HET ARCHIEF VAN DE
RAAD VAN VLAANDEREN (1386-1795)

GIDS VOOR DE GEBRUIKER

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF EN
RIJKSARCHIEF IN DE PROVINCIEËN

GIDSEN

86

ISBN : 978 90 5746 707 3

Algemeen Rijksarchief
D/2014/531/054

Bestelnummer: Publ. 5356

Algemeen Rijksarchief
Ruisbroekstraat 2
1000 Brussel

De volledige lijst van onze publicaties kan u gratis bekomen op eenvoudig verzoek
(publicat@arch.be) of raadplegen op internet (<http://arch.arch.be>).

Het archief van de
Raad van Vlaanderen (1386-1795)

Gids voor de gebruiker

door

Joke VERFAILLIE

Brussel

2014

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	5
WOORD VOORAF	7
HISTORISCH KADER	9
DE INSTELLING.....	15
I. KORTE GESCHIEDENIS	15
II. BEVOEGDHEDEN	27
III. SAMENSTELLING	37
BRONNENMATERIAAL	47
I. ARCHIEF	47
A. Bestand en toegangen	47
1. <i>Voorgeschiedenis</i>	47
2. <i>Archiefblokken</i>	49
B. Archief- en reeksvorming.....	53
C. Verwant archiefmateriaal	60
1. <i>Elders bewaarde originelen</i>	60
2. <i>Verwante bestanden</i>	60
II. BIBLIOGRAFIE	66
A. Bronnenuitgaven	66
B. Literatuur	69
LEIDRAAD VOOR DE GEBRUIKER.....	75
I. PROCEDURES	75
A. Introductie	75
B. Bestuurlijke procedures	79

Inhoudsopgave

C. Gerechtelijke procedures	83
1. <i>Civiele zaken</i>	84
a. Rolprocedure	85
b. Procedure voor commissarissen	92
c. Communicatoire procedure	94
d. Beroepsprocedure	95
2. <i>Criminele zaken</i>	98
3. <i>Vrijwillige rechtspraak</i>	110
D. Work flow van het Officie-Fiscaal	111
E. Work flow van de Admiraliteit Suprême	116
II. ZOEKSTRATEGIEËN	119
A. Conflictgerelateerde zoekopties	119
1. <i>Reconstructie van een proces</i>	119
a. Met dossier	119
b. Zonder dossier	120
2. <i>Zoeken naar een vonnis</i>	122
3. <i>Afhandeling buiten de Raad</i>	123
B. Plaatsgerelateerde zoekopties	124
C. Persoonsgerelateerde zoekopties	125
1. <i>Zoeken naar privépersonen</i>	125
2. <i>Zoeken naar een medewerker van de Raad</i>	126
3. <i>Zoeken naar een persoon met een andere openbare functie</i> ..	128
D. Onderwerpsgerelateerde zoekopties	129
INDEX	131
I. TREFWOORDEN	131
II. PERSONEN	140
III. PLAATSEN EN INSTELLINGEN	142
LIJST VAN TABELLEN EN FIGUREN	147

WOORD VOORAF

*Het archief van de Raad van Vlaanderen - een onuitputtelijke maar moeilijk toegankelijke bron voor de genealogen*¹. Het is de titel van een artikel van Guido Demuynck, secretaris van Familiekunde Vlaanderen afdeling Deinze, dat enkele jaren geleden verscheen in het tijdschrift *Leiestam*. Vanuit het standpunt van de archiefgebruiker stelt hij daarin een aantal interessante zaken vast. Zo wordt aangehaald dat de huidige toegang tot het archiefbestand 'Raad van Vlaanderen', van de hand van Jan Buntinx, via uitgebreide dossierbeschrijvingen vast en zeker talloze familiekundigen heeft geholpen in hun speurtocht. De grote hoeveelheden delen, banden en pakken van het kernarchief daarentegen vormen door hun diversiteit een ingewikkelde materie. Bovendien zijn ze helaas niet voorzien van alfabetische (namen)indexen, wat de speurtocht voor de onderzoeker nog bemoeilijkt. Demuynck spreekt dan ook de hoop uit dat in de toekomst meer vorsers een inspanning zullen leveren om het archiefbestand van de Raad beter toegankelijk te maken.

De vergaande discussie rond namenindexen even terzijde gelaten, heeft deze auteur wel een punt. Het archief van het hoogste gerechtshof van het voormalige graafschap Vlaanderen is immers enorm rijk. Zoals Demuynck aanhaalde, zijn de gebruikers ervan zeer bedrijvig wat de consultatie van procesdossiers betreft: beide partijen, datering en voorwerp van geschil zijn namelijk beschreven. De namen van de partijen zijn terug te vinden in de indexen, die het gebruiksgemak uitermate verhogen. Wat weinigen echter beseffen, is dat die verzameling procesdossiers allesbehalve volledig is. Dergelijke dossiers werden immers geacht 'gelicht' of weer opgehaald te worden door één van beide partijen na afloop van het proces.

¹ DEMUYNCK G., *Het archief van de Raad van Vlaanderen - een onuitputtelijke maar moeilijk toegankelijke bron voor de genealogen*, in *Leiestam*, 2006, XIV, 4, p. 573-575; 2007, XV, 1, p. 593-594 en 2007, XV, 2, p. 601.

Woord vooraf

De bewaarde dossiers zijn dus resterende, niet-gelichte exemplaren en daardoor - strikt gezien - zelfs geen archief van de behandelende rechtbank².

Het enige juiste beeld van het aantal zaken dat in werkelijkheid werd behandeld, is bijgevolg enkel uit het kernarchief te halen. Het eerste deel van de inventaris, met rollen, vonnisboeken en zoveel meer, krijgt jammer genoeg erg weinig aandacht... Met zijn formele, maar archivistisch correcte beschrijvingen - het is nu eenmaal onmogelijk om alle seriële bronnen in de diepte te ontsluiten - valt dit deel voor de onervaren raadpleger op het eerste gezicht wat tussen de plooiën van de negendelige inventaris. Bovendien is de kennis van het feit dat de Raad niet alleen gerechtelijke, maar ook heel wat bestuurlijke en controlerende bevoegdheden had, bij onderzoekers eerder gering.

Daar is uiteraard een reden voor. De weg vinden in dit behoorlijk juridisch-technische en ingewikkelde kernarchief is niet altijd eenvoudig en vergt voorafgaande studie. Weinigen wagen zich eraan, afgeschrikt door onvoldoende kennis van de administratieve en/of gerechtelijke procedures en de niet altijd vanzelfsprekende archiefvorming. Met andere woorden: men raakt het spoor bijster bij de eigenheid van en de samenhang tussen de diverse stukken. De vaakst voorkomende vraag van de moedigen onder het lezerspubliek luidt dan ook: hoe begin ik hieraan?

Deze gids, te gebruiken naast de bestaande inventaris, wil een antwoord bieden op deze vraag. De inhoud ervan werd speciaal ontwikkeld om de geïnteresseerde onderzoeker vat te helpen krijgen op zowel vormgeving als gebruiksmogelijkheden van het archief van de Raad van Vlaanderen. Naast enkele traditionele elementen, zoals een korte historische kaderschets, een introductie tot de instelling en haar archief, en een bibliografie, vormt de 'leidraad voor de gebruiker' de werkelijke kern van deze uitgave. In een stappenpatroon komen achtereenvolgens procedures en uitgewerkte schema's aan bod, waarna de onderzoeker zelf aan de slag kan met enkele voorgestelde thematische zoekstrategieën. Idealiter biedt dit instrument dan ook nieuwe perspectieven aan alle mogelijke gebruikers van het archiefbestand.

² BUNTINX J., *Inventaris van het archief van de Raad van Vlaanderen (Rijksarchief te Gent, toegang 008)*, Brussel, 1964, deel 1, p. 41-42; SMETS E. *De inventarisatie van de oude archieven van Budingen*, in *Archiefinitiatie(f). Archiefproblemen en oplossingen*, Brussel, 1991, 1, p. 39-40 en DE FRENNE L., *Het archief van de fiscalen van de Raad van Vlaanderen. Een denkoefening over het statuut van de procesdossiers en een nadere toegang hierop voor de periode 1658-1662* (VUB, onuitgegeven verhandeling Master na Master in de Archivistiek: erfgoed- en hedendaags documentbeheer), Brussel, 2005, p. 44-46.

HISTORISCH KADER

RECHTERLIJKE ORGANISATIE VAN HET RESSORT VLAANDEREN

In tegenstelling tot na 1795 werd de ‘rechterlijke macht’ doorheen de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd niet enkel door de centrale overheid uitgeoefend³. Het graafschap Vlaanderen vormde een lappendeken van rechtsgebieden van diverse aard en oorsprong. Deze rechtsgebieden waren vaak verbonden aan een heerlijkheid, een territorium waarin een heer - al dan niet in naam van de vorst - bepaalde rechten kon uitoefenen. Deze heer kon een leek zijn of een geestelijke, een persoon of een instelling; onder de heerlijke rechten bevonden zich bijna altijd justitierechten⁴.

Schepenbanken en laathoven, verbonden aan zo’n heerlijkheid, vormden het basisniveau voor zowel bestuur als rechtspraak op het platteland⁵. Deze instellingen konden recht spreken in maximaal drie graden of niveaus: de lage, middele en hoge rechtspraak. Lage rechtspraak betrof grof geschetst burgerlijke vorderingen in verband met onroerende goederen in het rechtsgebied en het opleggen van kleine boetes voor bijvoorbeeld illegale kap, diefstal of beschadiging van veldvruchten⁶. Middele rechtspraak handelde over misdrijven waarop een relatief lichte straf stond (boetes, kortstondige verbanning, opgelegde bedevaart, ...); de hoge rechtspraak

³ De term ‘rechterlijke macht’ wordt hier, voor wat de periode voor 1795 betreft, anachronistisch gebruikt.

⁴ MERTENS J., *Heerlijkheden*, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795 (Studia 72)*, Brussel, 1997, p. 552-557.

⁵ VERMEIR, R., *Politiek-institutionele en sociaal-economische geschiedenis 16de -18de eeuw: een bronnenstudie*, in ART, J. en BOONE, M. (red.), *Inleiding tot de lokale geschiedenis van de 12de tot de 18de eeuw (Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente, 2)*, Gent, 2004, passim.

⁶ Vaak waren laathoven, in tegenstelling tot schepenbanken, enkel bevoegd voor de lage rechtspraak.

hield vooral het recht in te oordelen over halsmisdrijven⁷. Schepenbanken die over de hoogste justitiegraad beschikten, hadden de mogelijkheid om doodstraffen of zware lijfstraffen uit te spreken. Indien een heerlijkheid slechts één of twee van de drie justitierechten bezat, diende men zich voor de hogere graden te wenden tot een hogere rechtbank, bijvoorbeeld van een stad of een kasselrij.

De verhouding tussen deze heerlijkheden en de eigenlijke plattelandsdorpen was niet altijd eenvoudig. Een dorp, in de betekenis van een leefgemeenschap, was bijna altijd gelijk te stellen met een kerkelijke parochie. Het gebeurde echter zelden dat een dorp tevens met een heerlijkheid kon worden gelijkgesteld. In één dorp konden meerdere heerlijkheden voorkomen (zogenoemde 'spletten'); het territorium van dergelijke heerlijkheden was vaak verspreid over meerdere dorpen. Verschillende lokaliteiten konden ook samen onder één rechtbank vallen⁸. Als dorpsheerlijkheid werd die heerlijkheid aangewezen waarvan het territorium de parochiekerk bevatte. Dit laatste gegeven was vooral van belang voor het bestuur van het dorp in het algemeen en de inpassing van het dorp in het Vlaamse belastingstelsel in het bijzonder.

Niet alle heerlijkheden waren echter in handen van particulieren of van specifieke instellingen. Er bestonden ook tal van plattelandsregio's die vorstelijk gebied waren. Voor dergelijke regio's waren de rechtbanken van de kasselrijen van belang⁹. Deze kasselrijen, waarvan de bekendste het Brugse Vrije, de Oudburg, het Land van Aalst, het Land van Dendermonde, het Land van Waas, de Vier Ambachten en de kasselrijen Ieper, Kortrijk, Oudenaarde en Veurne zijn, vormden een tussenniveau dat vooral van belang was voor bestuurlijke en fiscale organisatie. Aan deze kasselrijen was echter ook een rechtbank verbonden, die - naargelang van de plaats waar een geschil of misdrijf zich voordeed en het statuut van die plaats - recht kon spreken in zowel eerste aanleg (civiele en criminele zaken) als in beroep (meestal enkel in civiele zaken). Er waren echter ook gebieden die zich volledig onttrokken aan de bestuurlijke en gerechtelijke bevoegdheden van

⁷ Uitzonderingen hierop waren de zaken die voorbehouden waren aan de vorstelijke justitieraden, waaronder de Raad van Vlaanderen.

⁸ Zo was de schepenbank van Gavere bevoegd voor elf dorpen.

⁹ De dorpen van Veurne-Ambacht zijn een voorbeeld van zo'n gebied. De indeling van elke kasselrij was overigens behoorlijk divers. De meeste kasselrijen waren verder opgedeeld in ondergeschikte omschrijvingen, zoals de vijf roeden of baanderijen van het Land van Aalst of de vier ambachten van de kasselrij Vier Ambachten. Deze verdere opdeling was in de meeste gevallen vooral in bestuurlijk aspect van belang.

de kasselrij¹⁰. Om de specifieke gerechtelijke bevoegdheden van elke kasselrij te achterhalen, is dus kennis van de verschillende bestanddelen van die kasselrij vereist.

Steden beschikten over een eigen schepenbank. Te Gent waren zelfs twee schepenbanken actief, respectievelijk de schepenbank van de Keure en die van Gedeele. Invloeden van andere rechtsgebieden bemoeilijkten echter ook de stedelijke juridische organisatie. Zo was bijvoorbeeld het territorium van zowel de Sint-Baafsheerlijkheid als de Sint-Pietersheerlijkheid ten dele in de Gentse binnenstad te vinden. Net als in bijna elke grote Vlaamse stad hadden de Gentse schepenbanken daarenboven enkele minder belangrijke juridische aspecten gedelegeerd aan lagere rechtsinstanties, zoals de Gentse vinderijen of smalle wetten.

Ongeacht hun oorsprong en statuut beschikten alle lokale en regionale rechtbanken over een gerechtsofficier. In Vlaanderen werd voor deze functie hoofdzakelijk de term ‘baljuw’ gebruikt, hoewel ook ‘amman’, ‘schout’ of ‘meier’ voorkwamen. Deze persoon vertegenwoordigde de heer (vaak dus de vorst) in het territorium van zijn rechtbank en diende er de rechten van die heer te vrijwaren. Hij kan worden gezien als een soort van openbaar ministerie dat de rechtbank maande, vervolgingen kon instellen en zorgde voor de uitvoering van de straffen.

Binnen dit verhaal was er overigens geen sprake van een omvattende hiërarchie tussen de rechtbanken. Tussen twee rechtbanken kon weliswaar een onderlinge hiërarchie bestaan, maar alle bovengenoemde instellingen werden uit het oogpunt van de Raad van Vlaanderen - onder meer het beroepshof van het graafschap - gelijkgesteld onder de noemer ‘subalterne wetten’. In tegenstelling tot zijn tegenhanger in het hertogdom Brabant, de Raad van Brabant, was de Raad van Vlaanderen overigens zelf ook niet soeverein. Tegen civiele vonnissen van de Raad kon hoger beroep worden aangetekend bij (eerst het Parlement van Mechelen, later) de Grote Raad van Mechelen.

Theoretisch gezien stond het feodale systeem volledig los van dit heerlijkheidssysteem. Een heerlijkheid was immers niet noodzakelijk een leen maar kon ook een eigen, zogenoemd ‘allodiaal’, goed zijn; aan een leen waren daarenboven niet altijd heerlijke rechten verbonden¹¹. Binnen het feodale systeem bestond een eigen circuit van rechtbanken, de leenhoven.

¹⁰ Een voorbeeld hiervan waren de contribuante heerlijkheden in het Brugse Vrije.

¹¹ Men kon bijvoorbeeld evengoed een functie in leen houden, of het jachtrecht in een bepaald gebied.

Historisch kader

Ook deze instellingen hadden zowel bestuurlijke als gerechtelijke bevoegdheden. Op bestuurlijk vlak betrof het voornamelijk de leenadministratie; op gerechtelijk vlak kon het leenhof recht spreken in leenroerige zaken - hoofdzakelijk betreffende het beheer van onroerende, leenroerige goederen. Heerlijkheden die in leen werden gehouden beschikten dus vaak zowel over een schepenbank als over een leenhof. In dat geval was de hoge en/of middele rechtspraak soms toegekend aan het leenhof van de heerlijkheid, in plaats van aan de schepenbank. Door gewoonterechtelijke evoluties en de usurpatie van rechten smolten op vele plaatsen schepenbank en leenhof samen of ging men over tot verregaande vormen van samenwerking. De concrete bevoegdheden van deze lokale instanties verschilden van plaats tot plaats.

Daarnaast bevond zich in het graafschap Vlaanderen tevens een aantal vorstelijke leenhoven. Vaak waren ze verbonden aan een bepaalde kasselrij, zoals het geval was voor het leenhof ten Stene te Aalst. Te Gent zetelde daarenboven de Wetachtige Kamer van Vlaanderen, het opperste leenhof in Vlaanderen. Deze instelling - overigens met zetel in het Gravensteen - was de rechtbank van eerste aanleg aangaande lenen die rechtstreeks van de Wetachtige Kamer werden gehouden. Men sprak er daarenboven recht in hoger beroep betreffende vonnissen van de andere vorstelijke leenhoven in Vlaanderen. Daarom kan de Wetachtige Kamer als de leenroerige tegenhanger van de Raad van Vlaanderen worden beschouwd.

Tot slot dient te worden gewezen op het bestaan van andere gerechtelijke circuits. Zo was in elk bisdom een kerkelijke rechtbank of officialiteit aanwezig. Daar werd recht gesproken over leden van de seculiere clerus en inzake specifieke onderwerpen zoals kerkelijke goederen, huwelijksrecht, ketterij of overspel. Andere bekende voorbeelden zijn de admiraliteiten, die recht spraken in maritieme aangelegenheden; corporatieve rechtbanken, die verband hielden met het ambachtswezen; jacht- en bosrechtbanken; en rechtbanken betreffende domeingoederen van de vorst. Ook voor de berechting van militairen bestonden speciale structuren.

Specifiek voor de Gentse casus was er bovendien de uitzonderingsrechtbank van de Indaginge, ook wel luitenant-civiel geheten. Deze instelling werd in 1541 opgericht en sprak in eerste aanleg recht in conflicten over verbintenissen die tussen Gentse poorters en partijen uit bepaalde steden en dorpen waren aangegaan. Het was een vorstelijke rechtbank die bij wijze van compromis was opgericht door Karel V, nadat hij deze specifieke bevoegdheid aan de schepenen van de Keure had onttrokken. Te Dendermonde bestond een soortgelijke instelling. Tegen de vonnissen van deze luitenanten-civiel kon overigens geen beroep worden aangetekend,

tenzij via de zogenoemde reformatieprocedure, waarbij het oorspronkelijke vonnis niet werd opgeschort. In dat geval werd de zaak behandeld door de Raad van Vlaanderen.

De lappendeken van zowel territoriaal, personeel als materieel zeer uiteenlopend bevoegde rechtsinstanties gaf aanleiding tot tal van onenigheden en misverstanden. De beslechting van deze bevoegdheidsconflicten was een van de taken van de Raad van Vlaanderen.

DE INSTELLING

RAAD VAN VLAANDEREN

I. KORTE GESCHIEDENIS

Toen de Raad van Vlaanderen op 15 februari 1386 in het leven werd geroepen, ontstond hij net als zoveel andere, van oorsprong middeleeuwse instellingen niet uit het niets. De vorst liet zich immers al veel langer omringen door een schare raadgevers¹². De feodale *consilium et auxilium*-gedachte, waarbij elke vazal de plicht had zijn heer met raad en daad bij te staan, kreeg op die manier een praktische invulling: zo was er in Vlaanderen al tijdens de 11de eeuw een *curia comitis* aanwezig. Vanaf de 13de eeuw sprak men veeleer van een *consilium*, en in de 14de eeuw evolueerde dit naar de term *raad* of *conseil*. Deze ‘instellingen’ - voor zover er een term voor kan worden gebruikt die een bepaalde graad van organisatie en regelmaat inhoudt - hadden alle een ambulante karakter.

Zowel in Vlaanderen als daarbuiten vond vanaf de 13de eeuw een verschuiving in de bezetting van dergelijke raden plaats. Wegens de toenemende complexiteit van bestuursactiviteiten ruimden de traditionele adellijke raadsheren gedeeltelijk plaats voor personen met een grondige opleiding, veelal van gegoede afkomst. Van binnenuit ontstonden daarenboven informele kernen van raadsheren die zich over één of enkele bevoegdheidsaspecten bogen. Dergelijke organisch gegroeide situaties legden de kiem voor latere gespecialiseerde instellingen.

De grafelijke raad velde vanaf de 13de eeuw vonnissen, maar kon niet als een exclusief rechtsprekend orgaan worden aanzien: de machtige, geprivilegieerde Vlaamse steden zouden zo'n justitierraad immers nooit

¹² VANDERMAESEN M., *Curia comitis en grafelijke en hertogelijke Raad*, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795 (Studia 72)*, Brussel, 1997, p. 44-46.

De instelling

aanvaarden en de raad had nog talloze andere taken¹³. In 1328 zorgde graaf Lodewijk van Nevers echter voor een doorbraak: tijdens de jaren die volgden op zijn overwinning te Cassel versterkte hij de bevoegdheden van de grafelijke raad door deze toe te staan zittingen te houden die uitsluitend gerechtelijke zaken behandelden. De specifieke benaming van die zittingen bezorgde de raad als gerechtshof tevens zijn naam: de Audiëntie van de graven van Vlaanderen.

Vanaf het midden van de 14de eeuw nam het aantal zittingen van de Audiëntie gestaag toe. Processen-verbaal ervan werden opgetekend in een apart register, het zogenoemde *Bouc van de Audiencie*. Daaruit blijkt dat deze gerechtelijke sectie zelfs tijdens de Gentse opstand van 1379-1385 werkzaam bleef¹⁴. Met de komst van Filips de Stoute, de Bourgondische hertog die in 1384 het graafschap Vlaanderen van zijn schoonvader Lodewijk van Male erfde, zou de situatie echter grondig veranderen¹⁵. Na de ondertekening van de vrede van Doornik op 18 december 1385, richtte hij te Rijsel de vroegste versie van de eigenlijke Raad van Vlaanderen op. De instelling die hij met zijn uiterst beknopte ordonnantie van 15 februari 1386 creëerde¹⁶, heette toen nog de *Camere van den Rade* en bestond uit een gerechtelijke en een financiële sectie¹⁷.

Beide afdelingen, waarvan de gerechtelijke zou uitgroeien tot de Raad van Vlaanderen en de financiële de latere Rekenkamer zou worden, kunnen worden gezien als een voortzetting van de informele kernen die reeds in de

¹³ BUNTINX W., *Audiëntie van de graven van Vlaanderen*, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795 (Studia 72)*, Brussel, 1997, p. 123-125.

¹⁴ Slechts twee *boucken* zijn integraal bewaard gebleven: RIJKSARCHIEF TE GENT, *Raad van Vlaanderen*, 2327: Register van acten en sententiën, maart 1370 - 3 juli 1374 en 2328: Register van acten en sententiën, 1374 - 5 september 1378. Beide werden uitgegeven: DE PAUW N. (red.), *Bouc van de Audiencie. Acten en sentenciën van den Raad van Vlaanderen in de XIVe eeuw (Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde. 3e reeks, 17)*, 2 dln., Gent, 1901-1903.

¹⁵ BUNTINX J., *De audiëntie van de graven van Vlaanderen (ca. 1330 - ca. 1409). Studie over het centraal grafelijk gerecht (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, XI)*, Brussel, 1949, p. 44-53. Zie ook BUNTINX J., *De l'origine de l'audience du comte de Flandre*, in *Revue du Nord*, 1948, XXX, 120, p. 210-222.

¹⁶ Voor een overzicht, inclusief bronverwijzingen, van alle besproken instructies in deze inleiding, zie III. 2 - Lijst instructies.

¹⁷ Tegenwoordig wordt deze ordonnantie eerder als een vorm van bestendiging van een bestaande situatie beschouwd. Lodewijk van Male had immers reeds een vrijwel sedentaire raad te Gent die deze benaming droeg, als deel van zijn grafelijke raad.

grafelijke raad ontstonden. De organisatiestructuur ervan was nog uitermate beperkt. De oprichtingsordonnantie telde slechts 21 artikelen: twee raadsheren kregen het hoofdzakelijk gerechtelijke takenpakket toegeschoven, terwijl de overigen het financiële luik voor hun rekening namen. Op het vlak van adviesverlening aan de vorst, een restant van de oorspronkelijke activiteiten van de grafelijke raad, vormden beide afdelingen een geheel. Vaak kregen zij daarvoor nog bijstand van andere leden uit de entourage van de graaf¹⁸.

Tijdens de laatste jaren van de 14de eeuw ontwikkelde de gerechtelijke afdeling zich langzamerhand tot een zelfstandige justitieraad die steeds meer medewerkers telde. Algauw was er ook een vroege vorm van openbaar ministerie aanwezig om de belangen van de vorst en het graafschap te behartigen, wat anno 1386 nog niet expliciet werd vermeld¹⁹. De financiële en gerechtelijke secties groeiden in de praktijk langzaam uiteen, tot ze tijdens de eerste jaren van de 15de eeuw ook geografisch van elkaar werden verwijderd: de Rekenkamer bleef te Rijsel, terwijl de justitieraad zich te Oudenaarde vestigde.

Er restte echter nog één moeilijkheid: door de oprichtingsordonnantie van 1386 hield die andere gerechtelijke instelling, de Audiëntie, niet op te bestaan²⁰. Wat bevoegdheden betreft, verschilden beide instellingen slechts weinig. Beide hadden een gerechtelijke taak. Voor de Raad van Vlaanderen was dit echter *core business*, terwijl de Audiëntie eerst en vooral een grafelijke adviesraad bleef die een bijkomende gerechtelijke opdracht had gekregen. Deze nuance was van wezenlijk belang voor de houding van de Vlaamse steden, die in de pas opgerichte Raad gedurende de volgende eeuwen een sterke bedreiging voor hun privileges zouden zien. De Leden van Vlaanderen waren begin 15de eeuw dan ook fervent voorstander van de Audiëntie. Toen het aantal zittingen afnam ten voordele van de Raad van Vlaanderen, volgde er al gauw protest - in die mate zelfs, dat Filips de Stoute en Jan zonder Vrees de Audiëntie nooit officieel durfden afschaffen. Laatstgenoemde liet de instelling een stille dood sterven via zijn instructie van 17 augustus 1409: enkel een aantal raadsheren van de Raad van Vlaanderen konden, één of enkele keren per jaar en naar eigen inzicht wat de

¹⁸ BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 7-8.

¹⁹ Voor het officie-fiscaal, zie het hoofdstuk 'Samenstelling'.

²⁰ BUNTINX J., *De audiëntie...*, p. 46-53. Even werden de acties van beide instellingen zelfs samen in één register genoteerd: zie RAG, *RVV*, 2329: Register van acten en sententiën, 12 maart 1386 - 15 april 1389.

De instelling

noodzaak ervan betrof, samen als Audiëntie zetelen. Het spreekt vanzelf dat dit het informele einde van de instelling betekende - een ingreep die duidelijk als een tactische zet van de Bourgondische hertogen kan worden beschouwd.

De Raad van Vlaanderen heeft in zijn bestaan heel wat verschillende residenties gekend, hoofdzakelijk tijdens de 15de eeuw. Telkens een conflict de werking van de instelling bedreigde, werd hij door de vorst van standplaats veranderd, evenwel meestal voor relatief korte duur²¹. Bij de effectieve splitsing van de *Camere van den Rade* werd de gerechtelijke sectie op 1 augustus 1405 officieel naar Oudenaarde overgebracht. Nog geen twee jaar later, op 30 april 1407, verliet men deze stad ten voordele van Gent, nadat de Gentse stadsmagistraat hiervoor behoorlijk wat druk had uitgeoefend. Voor de allereerste keer hielden de raadsheren er zitting in het Gravensteen, een locatie die de voornaamste residentie van de instelling gedurende het ancien régime zou worden.

Tijdens die eerste Gentse periode kreeg de oprichtingsordonnantie van 1386 een belangrijke opvolger met de al eerder genoemde ordonnantie van Jan zonder Vrees *touchant certaine & nouvelle instruction pour les gens du conseil de mondict Seignieur, par luy ordonné faire residence continuele dans la ville de Gand* - tevens het eerste echte gebruik van de benaming *Conseil* of Raad [van Vlaanderen]. Deze tekst, van 17 augustus 1409, behandelde niet alleen personeel en werking van de Raad: voor het eerst kwamen ook de bevoegdheden ervan uitvoeriger aan bod²². Gevolg was dan ook een conflictsituatie met diverse Vlaamse steden, die hun voorrechten aanzienlijk beknot zagen. Ook te Gent rees heel wat tegenkanting, zodat Filips de Goede zich uiteindelijk genoodzaakt zag op 2 oktober 1439 de Raad te Gent te ontbinden en hem op 8 oktober te Kortrijk terug in te stellen. Deze twee acties werden op 13 oktober van datzelfde jaar gevolgd door een nieuwe grafelijke instructietekst.

²¹ Voor een overzicht, zie ill. 1 - Residentieplaatsen. Tenzij anders vermeld, gebaseerd op BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 7-11, aangevuld met DUMOLYN J., *Het hogere personeel van de hertogen van Bourgondië in het graafschap Vlaanderen*, (doctoraatsverhandeling), Gent, 2001, deel 1, p. 113-118 en VAN PETEGHEM P., *Raad van Vlaanderen*, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795 (Studia 72)*, Brussel, 1997, p. 137. Afwijkende of aanvullende gegevens worden in voetnoten verduidelijkt.

²² Of deze ordonnantie de echte 'geboorte' van de Raad inhield, of veeleer een nieuwe bestendiging van een reeds verworven organisatiestructuur en competenties was, is momenteel nog voorwerp van discussie. Zie DUMOLYN J., *Het hogere...*, p. 107-108.

15 februari 1386 - 1 augustus 1405	Rijsel
1 augustus 1405 - 30 april 1407	Oudenaarde
30 april 1407 - 2 oktober 1439	Gent (Gravensteen)
8 oktober 1439 - 10 juli 1440	Kortrijk
10 juli 1440 - [eind] 1447	Gent (Gravensteen)
[eind] 1447 - 16 november 1451	Dendermonde
18 november 1451 - 20 december 1463	Ieper
10 januari 1464 - [8 januari] 1488	Gent (Gravensteen)
[8 januari] 1488 - 24 mei 1488	Brugge
24 mei 1488 - 27 januari 1490	Gent (Gravensteen)
27 januari 1490 - 18 september 1492	Dendermonde
5 oktober 1492 - 5 maart 1498	Ieper
5 maart 1498 - 16 december 1579	Gent (Gravensteen)
16 december 1579 - 18 maart 1585	
❶ [18 december] 1579 - 18 maart 1585	Gent (Gravensteen)
❷ [2 januari] 1580 - 18 maart 1585	Douai
18 maart 1585 - 23 maart 1678	Gent (Gravensteen)
23 maart 1678 - 3 maart 1679	
❶ 23 maart 1678 - 3 maart 1679	Gent (Gravensteen)
❷ 19 april 1678 - 3 maart 1679	Brugge
3 maart 1679 - 22 november 1778	Gent (Gravensteen)
22 november 1778 - 1 januari 1787	Gent (Voldersstraat)
1 januari 1787 - [14 mei] 1787	Gent (Voldersstraat) ²³
[14 mei] 1787 - 11 januari 1790	Gent (Voldersstraat)
11 januari 1790 - [midden december] 1790	Gent (Voldersstraat) ²⁴
[midden december] 1790 - 1 december 1795	Gent (Voldersstraat)

III. 1 - Residentieplaatsen

Opnieuw op expliciete vraag van de stad Gent keerde de Raad van Vlaanderen terug naar het Gravensteen, ditmaal op 10 juli 1440. De situatie bleef echter gespannen en leidde onder meer tot verbanning van diverse raadsheren. De moeilijke positie waarin deze justitieraad zich bevond, valt niet alleen te verklaren via dergelijke geïsoleerde incidenten: in de herhaalde 15de-eeuwse krachtmetingen tussen vorst en steden werd de instelling heen en weer geslingerd tussen vorstelijk gezag en gewestelijke belangen. Deze tiende juli 1440 was dan ook de begindatum van een tweede Gentse periode, die slechts een kleine zeven jaar duurde. Eind 1447 volgde een overplaatsing naar Dendermonde, hoewel er behoorlijk wat onduidelijkheden bestaan rond

²³ Als Koninklijk Tribunaal van Eerste Instantie, *ut infra*.

²⁴ Als Soevereine Raad van Vlaanderen, *ut infra*.

De instelling

deze verhuisactie²⁵. Op 24 november vertrok een eerste bode in naam van de Raad vanuit Dendermonde, maar in december 1447 en zelfs tijdens de zomer van 1448 bevonden de meeste raadsheren zich nog te Gent. De toestand regulariseerde zich pas met de afschaffing van de Dendermondse Raad op 16 november en de eedaflegging in het Zaalhof te Ieper op 18 november 1451, reeds gepland in het voorjaar van datzelfde jaar. Rond de periode van de verhuizing werd voor de Raad te Ieper een nieuwe instructie opgesteld, die verscheen op 13 november.

Het verblijf te Ieper verliep relatief rustig en de raadsheren konden de vooraf bepaalde termijn van twaalf jaar volledig uitzitten. De laatste zitting in het Zaalhof vond plaats op 20 december 1463, waarna een derde verblijf in het Gentse Gravensteen aanving op 10 januari, de eerste zittingsdag van het nieuwe jaar. Luttele maanden voor de verhuizing, op 13 juli 1463, maakte Filips de Goede van de gelegenheid gebruik om nog vlug een nieuwe, uitgebreide instructie uit te vaardigen voor de instelling. Deze vijfde zogenoemde kerninstructie was aanzienlijk uitvoeriger dan de vorige teksten en stelde orde op zaken na de woelige eerste eeuwheft.

Twintig jaar later, ten tijde van het eerste regentschap van aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk over de minderjarige Filips de Schone, volgde een nieuwe ordonnantie. In deze uitgebreide instructie werd onder meer aan de samenstelling van de Raad getornd²⁶. De Nederlandstalige tekst, daterend van 6 september 1483, erkende het regentschap van Maximiliaan echter niet ten voordele van de regentschapsraad die door de Drie Leden van Vlaanderen in juni 1483 was opgericht. Nadat de eerste fase van deze ‘Vlaamse Opstand’ ten voordele van de aartshertog was beslecht, verloor de instructie van 1483 voor de Raad impliciet haar bestaansrecht; president en raadsheren grepen in de praktijk vermoedelijk al heel snel terug naar de kerninstructie uit 1463. Ondanks verdere strubbelingen bleef de Raad nog enkele jaren in Gent resideren, tot Maximiliaan in 1487 het bevel gaf de instelling over te hevelen naar het iets minder woelige Brugge. Hiervoor werd het jaareinde gebruikt: op 18 en 22 december vonden de laatste zittingen te Gent plaats, terwijl de eerste acties van de Brugse Raad

²⁵ Zie DUMOLYN J., *Het hogere...*, p. 115-116.

²⁶ Voor een kritische bespreking van zowel de tekst als de inleiding van de uitgave van E. Strubbe, zie VAN PETEGHEM P., *De verordening van 1483 voor de Raad van Vlaanderen herzien*, in *Recht en instellingen in de oude Nederlanden tijdens de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Liber Amicorum Jan Buntinx (Symbolae. Facultatis Litterarum et Philosophiae Lovaniensis. Series A, X)*, Leuven, 1981, p. 341-350. Zie ook RAG, RVV, 2415: Register van acten en sententiën, 3 oktober 1483 – 13 april 1484, fol. 224 e.v.

geregistreerd werden op 8 januari 1488²⁷. De doortocht te Brugge zou echter van korte duur zijn: reeds op 24 mei 1488 werd de instelling terug naar Gent gebracht. Dit was het gevolg van de vrede van Brugge en de oprichting van een tweede regentschapsraad.

Die vierde Gentse periode blijkt achteraf de kortste uit de geschiedenis van de Raad. Tijdens deze eerste vijf maanden van 1488 werd even teruggegrepen naar de ordonnantie van 1483. In het najaar van 1489 sloeg de balans door in het voordeel van de vorstgezinden, wat een nieuwe verhuisactie met zich meebracht. De raadsheren vestigden zich in opdracht van Maximiliaan voor de tweede keer te Dendermonde, dicht bij het gezagsgetrouwere hertogdom Brabant. Volgens eigen registratie zetelde men er effectief vanaf 17 januari 1490²⁸. Via Ieper, dat als residentiestad diende tussen 5 oktober 1492 en 5 maart 1498²⁹, keerde de Raad als instelling nog op het einde van de 15de eeuw terug naar het centraal gelegen Gent. Hier zou hij ook blijven tot het einde van het ancien régime, met uitzondering van twee tumultueuze fases uit de verdere vroegmoderne geschiedenis³⁰.

Gedurende meer dan tachtig jaar was het Gravenkasteel de locatie waar de justitieraad zijn activiteiten in relatieve rust kon ontplooiën. Tijdens diezelfde periode verscheen ook één der belangrijkste, zo niet de belangrijkste instructie voor de Raad van Vlaanderen: die van 9 mei 1522, later in de plakkaatboeken van Vlaanderen gepubliceerd als *Ordonnance et instruction faite et renouvelée par l'Empereur Charles cinquième, touchant la reigle, ordre & pollice sur le fait & administration de la Justice provinciale du Pays de Flandres*. Deze kerninstructie, al ten dele voorbereid door de ‘ampliatie’ of aanvulling op voorgaande instructies die door Margaretha van Oostenrijk op 18 juni 1510 was uitgevaardigd, bevat 145 artikelen en legt sterk de nadruk op interne organisatie³¹.

²⁷ RAG, RVV, 2419: Register van acten en sententiën, 2 oktober 1487 - 15 februari 1488, resp. fol. 121 (18 december), 130 (22 december) en 137 (8 januari).

²⁸ RAG, RVV, 7513: Register van sententies en appointementen interlocutoire, 17 januari 1490 - 23 mei 1493, fol. 8: ...*residerende te Dendermonde sindert den XXVIIen dach van Lauwe*.

²⁹ VANDENPEEREBOOM A., *Des cours de justice qui ont exercé jurisdiction souveraine sur la ville d'Ypres et la West-Flandre : le conseil de Flandre à Ypres (1451-1464), et deuxième séjour du conseil de Flandre à Ypres (1492-1498)*, Ieper, 1874, p. 283.

³⁰ *Ut infra*.

³¹ De tekst, met zijn historische context, wordt uitvoerig besproken in het standaardwerk van P. Van Peteghem over de Raad van Vlaanderen onder Karel V: VAN PETEGHEM P., *De Raad van Vlaanderen en staatsvorming onder Karel V (1515-1555): een publiekrechtelijk*

De instelling

1386. 15 februari: Oprichtingsordonnantie van de Raad- en Rekenkamer te Rijsel

BRON: *Instruction pour les gens du conseil du monsieur le Duc de Bourgoingne, Comte de Flandres, par luy ordonné faire residence en la ville de Lille*, in *Tweedden druck Vanden Eersten Bouck der Ordonnancien, Statuten, Edicten ende Placcaerten soo van weghen der Keyserlyke ende Koninghlyke Maiesteyten, als huerlieder Doorlughtighste Voorsaeten, Graven ende Graefneden van Vlaendren, Nieuwelingshs Vermeerdert met Door-Gaende Marginale Aenwysinghen ende Volkomentafel*, Gent, 1639, p. 234 e.v.

1409. 17 augustus: Instructie voor de Raad van Vlaanderen te Gent

BRON: RAG, RVV, 141: Instructie voor de Camere van den Rade in Vlaanderen gegeven door Jan zonder Vrees, hertog van Bourgondië, te Douai.

BRON: *Ordonnance touchant certaine & nouvelle instruction pour les gens du conseil de mondiet Seignieur, par luy ordonné faire residence continuele dans la ville de Gand*, in *Tweedden druck Vanden Eersten Bouck der Ordonnancien...*, p. 237 e.v.

1439. 13 oktober: Instructie voor de Raad van Vlaanderen te Kortrijk

BRON: RAG, RVV, 34305 (ongefolieerd): Raden van Vlaanderen, Artois en Luxemburg; Parlement van Dôle: instructies, inrichting en werking, 16de en 17de eeuw.

BRON: *Lettres patentes de Philippe-le-Bon, duc de Bourgogne, décrétant la composition et l'organisation du Conseil de Flandre à Courtrai*, in VANDENPEEREBOOM A., *Des cours de justice...*, p. XV e.v.

1451. 13 november: Instructie voor de Raad van Vlaanderen te Ieper

BRON: *Instructions données par Philippe-le-Bon, duc de Bourgogne, aux gens et suppôts du Conseil de Flandre, siégeant à Ypres*, in VANDENPEEREBOOM A., *Des cours de justice...*, p. LX e.v.

1463. 13 juli: Uitgebreide instructie voor de Raad van Vlaanderen

BRON: *Instructions données par Philippe-le-Bon, Duc de Bourgogne, aux gens et suppôts du Conseil de Flandre renouvelé, siégeant à Ypres*, in VANDENPEEREBOOM A., *Des cours de justice...*, p. CV e.v.

1483. 6 september: Uitgebreide instructie voor de Raad van Vlaanderen

BRON: RAG, RVV, 2415: Register van acten en sententiën, 3 oktober 1483 – 13 april 1484, fol. 224 e.v.

onderzoek naar centralisatiestreven in de XVII Provinciën (Rechtshistorische reeks van het Gerard Noodt Instituut, 15), Nijmegen, p. 39 e.v.

BRON: *Instructie omme de Raedslieden van de Camere van den Rade*, zie STRUBBE E., *De verordening van 1483 voor de Raad van Vlaenderen*, in STRUBBE E., *De luister van ons oude recht. Verzamelde rechtshistorische studies*, Gent, 1973, p. 543 e.v.

1510, 18 juni: ‘Ampliatie’, aanvulling op voorgaande instructies voor de Raad van Vlaenderen

BRON: *Instructions données au conseil de Flandre par Marguerite d’Autriche*, in *Recueil des ordonnances des Pays-Bas, 2me série.*, deel 1, Brussel, 1893, p. 136 e.v.

1522, 9 mei: Uitgebreide instructie voor de Raad van Vlaenderen

BRON: *Ordonnance et instruction faite et renouvelée par l’Empereur Charles cinquieme, touchant la reigle, ordre & pollice sur le fait & administration de la Iustice provinciale du Pays de Flandres*, in *Tweeden druck Vanden Eersten Bouck der Ordonnancien...*, p. 249 e.v.

1531, 22 augustus: ‘Ampliatie’, aanvulling op de instructie van 1522 voor de Raad van Vlaenderen

BRON: *Ordonnance et ampliation sur l’instruction du Conseil en Flandres*, in *Tweeden druck Vanden Eersten Bouck der Ordonnancien...*, p. 274 e.v.

1624, 20 april: Ordonnantie betreffende de procedure en de suppoosten van de Raad van Vlaenderen

BRON: RAG, RVV, 142: Nieuwe instructie up ’t fait van procederen in den Raed van Vlaenderen (minuut of copie), 1624.

BRON: *Ordonnantie ghemaect by myne heeren vanden Raedt gheordonneert in Vlaendren, tot voorderynghe van Iustitie, ende goede directie vande proceduren vande zaecken in den zelve Raedt belet mitsgaders vande Greffien Deurwaerders ende Messagiers, van dien behelsende en wel d’Ordonnantien vanden Hove ghemaect in de Iaeren XVc LXXVII ende XVc XCIII als diverssche andere voorgaende*, in *Tweeden deel van den placcaet-boeck inhoudende diverse ordonnantien, edicten ende placcaerten vande konincklycke Maiesteyten ende haere duerluchtighe Hoogheden Graven van Vlaenderen, mitsgaeders van huerliederen provincialen raede aldaer*, Antwerpen, 1662, p. 190 e.v.

1667, 23 september: Aanpassing van en ‘ampliatie’ of aanvulling op de ordonnantie van 1624 betreffende de procedure en de suppoosten van de Raad van Vlaenderen

BRON: *Ordonnantie van den Raede in Vlaenderen ter vervoorderinghe van justitie, ende goede directie vande Procedures, etc vanden 20 April 1624 met de modificatien ende ampliatien zedert ghemaect*, in *Derden placcaet-boeck van Vlaenderen, inhoudende de Placcaeten, Ordonnancien, Reglementen, Tractaeten, Alliancien ende andere Edicten, gheëmaneert van weghen de koninghen van Spagnien ende van hunne doorluchtigste voorsaeten Graven van Vlaenderen, ende Souveraine Princen van dese Nederlanden*, 2 dln., Gent, 1685, p. 110 e.v.

De instelling

1682, 24 januari: Korte ordonnantie betreffende de procedure voor de Raad van Vlaanderen
BRON: *Ordonnantie op het faict van proceduren in den Raede van Vlaenderen*, in *Derden placcaet-boeck van Vlaenderen...*, p. 1379 e.v.

1702, 1 april: Corrigerende ordonnantie betreffende de procedure voor de Raad van Vlaanderen

BRON: *Ordonnantie van den Hove om te weiren de prolixiteyt van proceduren ende andere abuysen daer in geglisseeert*, in *Vierden placcaet-boeck van Vlaenderen, behelsende alle de Placcaeten Ordonnantien ende Decreten, gheëmaneert voor de Provincie van Vlaenderen sedert 't jaer 1684 tot ende met 1739*, 3 dln., Brussel, 1740, p. 110 e.v.

1720, 20 september: Corrigerende ordonnantie betreffende de procedure voor de Raad van Vlaanderen

BRON: *Ordonnantie van den Raede in Vlaenderen ten regarde van de abuysen in de proceduren*, in *Vierden placcaet-boeck van Vlaenderen...*, p. 121 e.v.

III. 2 - Instructies³²

Kort daarop volgde een nieuwe ampliatio. De tekst daarvan werd door keizer Karel officieel uitgevaardigd op 22 augustus 1531 en wakkerde het oude conflict tussen vorst en steden opnieuw aan. Ook deze keer bood Gent de sterkste weerstand en volgden er onderhandelingen met de Vier Leden, maar tot een verhuizing van de instelling kwam het niet: anno 1540 verstormde met de *Concessio Carolina* ook alle openlijk verzet tegen deze ampliatio³³.

Een crisisperiode van heel andere aard brak aan toen Gent een calvinistische Republiek werd. Sinds de aanvang in 1577 werden de zittingen van de justitieraad voortdurend gestoord, raadsheren werden fysiek aangevallen en sommigen bekochten hun positie zelfs met de dood. Op 16

³² In dit overzicht werden alle normatieve bronnen over samenstelling, organisatie en werking opgenomen die in de geschiedenis van de Raad van Vlaanderen als onontbeerlijk worden beschouwd, zeker voor wat de 14de-16de eeuw betreft. Voor de 17de en 18de eeuw werd een selectie gemaakt (*ut infra*). Bij wijze van bronvermelding werd, indien mogelijk, zo vaak mogelijk verwezen naar de eigen uitgegeven versies van de Raad van Vlaanderen, met name naar de relevante passages in de plakkaatboeken. De titels die in die plakkaatboeken aan de normatieve bronnen werden gegeven, zijn uiteraard niet origineel en dateren uit de periode van uitgave. Indien er in het archiefbestand van de Raad bovendien een exemplaar van de normatieve bron te vinden is, werd ook die verwijzing opgenomen.

³³ VAN PETEGHEM P., *De Raad van Vlaanderen en staatsvorming...*, p. 50-52.

december 1579 verlieten de meesten de stad en zochten veiliger oorden op³⁴. De eerste sporen van hun officiële zittingen te Douai zijn gedateerd op 2 januari 1580³⁵.

Anders dan de voorgaande verhuisoperaties betekende dit een echte scheuring binnen de instelling. Ondertussen bleef in het Gravensteen immers een tweede Raad werkzaam, die vanaf 18 december 1579 de activiteiten gewoon voortzette³⁶. Pas een tijd na de inname van de stad door Farnese keerden de raadsheren uit Douai naar de zetel terug, ten nadele van de Gentse raadsheren. De eerste aantekening in het nieuwe resolutieregister stipte op 18 maart 1585 de *Wedercompste vanden raedt van Douaije* aan³⁷.

Een kleine honderd jaar daarna zou de geschiedenis zich herhalen, deze keer naar aanleiding van de verovering van Gent door de troepen van Lodewijk XIV³⁸. Na onderhandelingen met de Franse koning en bijhorende beloftes bleven toenmalig president Errebault en tien raadsheren in de stad. Op 23 maart 1678 legden zij de eed af. Elf anderen konden niet akkoord gaan met de voorstellen die op tafel lagen en vertrokken naar Brugge, waar ze op 19 april 1678 de activiteiten van de Raad onder Spaans bewind voortzetten. Beide instellingen bleven maandenlang naast elkaar bestaan. Pas na het definitieve vertrek van de Franse troepen, op 28 februari 1679, keerden de Brugse raadsheren op 3 maart terug naar Gent. Tussen de vrede van Nijmegen en deze gebeurtenis in hadden de Fransgezinde raadsheren al uitvoerig gelobbyd bij de Spaanse koning om hun daden te verdedigen. Beide groepen positioneerden zich een tweetal maanden pal tegenover elkaar, tot op 14 mei het statuut van de 'Gentse' fractie definitief werd geregeld: oud-president Errebault vertrok naar Frankrijk, terwijl de overigen op post konden blijven.

Vanaf de 16de-eeuwse kerninstructie met latere aanvullingen werd geen ordonnantie meer uitgevaardigd die fundamentele wijzigingen inhield

³⁴ COUCKE M., *Een prosopografische studie over de hogere functionarissen van de Raad van Vlaanderen (1633-1675)* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Gent, 2007, p. 27.

³⁵ Het eerste register van de Raad in Douai begint immers op 2 januari. Zie RAG, RVV, 164: Resolutieboek, 2 januari 1580 - 10 april 1581.

³⁶ RAG, RVV, 2572: Register van acten en sententiën, 18 december 1579 - 26 mei 1581.

³⁷ RAG, RVV, 165: Resolutieboek, 18 maart 1585 - 10 januari 1625, fol. 1. Zie ook RAG, RVV, 7621: Register van de Secrete Camere, 18 maart 1585 - 31 december 1586.

³⁸ COUCKE M., *Een prosopografische studie...*, p. 27 en VAN PETEGHEM P., *De Vrede van Nijmegen (1678) en de raadsheren van de Raad van Vlaanderen, de politiek-ideologische gevolgen van een internationale overeenkomst*, in *Liber Amicorum Achiel De Vos*, Evergem, 1989, p. 250-251.

De instelling

of een breed gamma aan onderwerpen behandelde. Voor zowat alle aspecten van de werking van de Raad bleef men teruggrijpen naar de tekst van 1522. Bij eventuele onduidelijkheden of wanpraktijken verschenen wel toelichtingen of herhalende ordonnanties. Veruit de belangrijkste was die van 20 april 1624, met aangepaste versie van 23 september 1667. Nadien volgden nog enkele noemenswaardige regulerende teksten aangaande de procedure, meestal ter beteugeling van specifieke wanpraktijken. De voornaamste van deze uiterst beknopte ordonnanties werden als laatste opgenomen in de lijst van instructies, zoals weergegeven in ill. 2: het betreft de ordonnanties van 24 januari 1682, 1 april 1702 en 20 september 1720. Uiteraard is dit overzicht allesbehalve exhaustief: voor de volledige bestaansperiode van de Raad van Vlaanderen zijn tal van bijkomstige regelgevende teksten over organisatorische of bevoegdheidsaspecten te vinden, zeker vanaf het einde van de 16de eeuw.

Na de tweede cesuur in deze instellingsgeschiedenis volgt een lange eeuw van relatieve rust, enkel onderbroken door een ingrijpende verhuisoperatie: wegens plaatsgebrek en onaangepaste werkruimtes verliet de - ondertussen sterk uitgebouwde - Raad met al zijn medewerkers en het omvangrijke archief op 27 november 1778 voorgoed het Gentse Gravensteen, om zijn intrek te nemen in het voormalige Jezuïetenklooster in de Voldersstraat te Gent. Een verhuizing van dergelijke omvang was tot dan toe ongezien en werd dan ook uitvoerig voorbereid.

Alle moeite voor de herlokalisering ten spijt, volgde het definitieve einde van de instelling nauwelijks twee decennia later. Een eerste poging werd ondernomen door Jozef II, die de justitieraad op 1 januari 1787 afschafte binnen het kader van zijn grootschalige gerechtelijke hervormingen. Op exact dezelfde locatie werd een nieuw Koninklijk Tribunaal van Eerste Instantie opgericht, dat bemand werd door heel wat medewerkers van de voormalige Raad. Luttele maanden later diende Jozef II zijn verregaande maatregelen op te schorten, wat te Gent meteen gebeurde: reeds in mei 1787 hernam de vroegere justitieraad zijn activiteiten³⁹. Op 11 januari 1790 kreeg de Raad zelfs tijdelijk een soeverein statuut naar aanleiding van de oprichting van de Verenigde Nederlandse Staten. Vanaf

³⁹ In eigentijdse inventarissen van de documenten van het Koninklijk Tribunaal wordt geen enkel stuk vermeld dat van latere datum is dan 14 mei 1787. Zie RAG, RVV, 34584: Stukken betreffende het koninklijk tribunaal van eerste instantie te Gent, 1787: inventarissen van papieren.

die datum, en tot ongeveer het einde van datzelfde jaar, werd in documenten gesproken van de ‘Soevereine Raad van Vlaanderen’⁴⁰.

Anno 1791 kreeg de justitieraad zijn oude statuut terug. In de tumultueuze periode die daarop volgde, slaagde de instelling erin deze positie nog een vijftal jaar te handhaven. Uiteindelijk kwam het doodvonnis van de Raad er door het decreet van 6 Frimaire jaar IV (27 november 1795), dat bepaalde dat de raadsheren op 1 december daarop volgend definitief de registers dienden te sluiten. Na vier eeuwen activiteit werd te Gent in de Voldersstraat plaats geruimd voor het *Tribunal de Première Instance*⁴¹, dat op gerechtelijk vlak het begin van de nieuwste tijd betekende.

II. BEVOEGDHEDEN

Een exhaustieve opsomming van de competenties van een ancien-régime-organisatie is een *mission impossible*. Dit geldt zeker voor een overheidsinstelling met een lange levensduur, zoals de Raad van Vlaanderen. Toevoegingen, inkrimpingen, betwistingen en verschuivingen binnen zowel tijd als ruimte waren veelvuldig. Bevoegdheden waren meestal het resultaat van een organisch groeiproces, dat pas naderhand geconsolideerd werd in formele teksten⁴². Deze gang van zaken is ons al bekend van bij de beschrijving van het ontstaan van de instelling en de bijhorende kerninstructies. Tijdens het bestaan van de Raad moet het voor het personeel en voor alle belanghebbenden geen sinecure zijn geweest om het overzicht te behouden. Dat is duidelijk merkbaar in allerhande normatieve teksten en eigentijdse drukwerken. Wat bevoegdheden betreft, werd ook daarin volledigheid angstvallig vermeden. De Raad werkte dit overigens zelf ten dele in de hand: het opstellen van een compleet bevoegdheidsoverzicht zou namelijk limitatief werken en eventuele bevoegdheidsuitbreiding in de weg staan.

⁴⁰ De scheiding tussen respectievelijk RAG, RVV, 524: Register van brieven en rescripties, 21 januari 1789 - 5 november 1789 en 25 december 1790 - 3 augustus 1793 en RAG, RVV, 525: Register van brieven en rescripties, 13 januari 1790 - 1 december 1790 maakt het mogelijk de overgang tussen de Soevereine Raad en de gewone Raad ergens rond de jaarwisseling te plaatsen.

⁴¹ Vandaag huist de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Gent in het gebouwencomplex.

⁴² DE SCHEPPER H., *Rechter en administratie in de Nederlanden tijdens de zestiende eeuw, in Recht en instellingen in de oude Nederlanden tijdens de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Liber amicorum Jan Buntinx (Symbolae Facultatis Litterarum et Philosophiae Lovaniensis, Series A / vol. 10)*, Leuven, 1981, p. 372.

De instelling

Bovenstaande bedenkingen indachtig, werd gepoogd de informatie die vandaag voorhanden is in een logische structuur samen te brengen⁴³. Deze werd hoofdzakelijk geïnspireerd door de samenstelling van het archiefbestand ‘Raad van Vlaanderen’ en biedt bijgevolg een veeleer archivalistische blik op de zaak. Het resultaat is echter allesbehalve diachroon en houdt niet of nauwelijks rekening met de genoemde verschuivingen. Onderstaand overzicht is bovendien eerder algemeen en biedt als het ware een ‘grootste gemene deler’ als introductie tot het onderwerp. Een diepgaande studie van de competenties van de Raad is gespecialiseerde materie, waarin de onderzoeker zich via bestaande publicaties verder kan verdiepen⁴⁴.

Een eerste aandachtspunt, dat minder tot de eigenlijke bevoegdheden maar des te meer tot het takenpakket van de Raad hoorde, was de opdracht om zich intern te organiseren. Het runnen van een openbare instelling met een uitgestrekt ressort vergde immers heel wat inspanningen. Om alles vlot te laten verlopen, zeker met het oog op enkele woelige episodes in de geschiedenis van de Raad, kon niet enkel op instructies van hogerhand worden gesteund. Het personeel had genoeg bewegingsvrijheid om zelf voor een interne taakverdeling te zorgen en zich voldoende te documenteren. Dit blijkt duidelijk uit de aanwezigheid van archiefstukken in verband met het personeel, instructies en jurisdictie, rekeningen, inventarissen en dergelijke meer, eigen aan de interne keuken van een instelling.

⁴³ Zie ill. 3 - Bevoegdheden. Tenzij anders vermeld, hoofdzakelijk gebaseerd op BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 15-19 (bevoegdheden) en p. 34-38 (archiefschema), DE FRENNE L., *Het archief van de fiscalen...*, p. 23-30, MONBALLYU J., *De gerechtelijke bevoegdheid van de Raad van Vlaanderen in vergelijking met de andere ‘Wetten’ (1515-1621)*, in JACOBS B.C.M. en NEVE P.L. (reds.), *Hoven en Banken in Noord en Zuid (Brabantse Rechtshistorische Reeks VII)*, Assen, 1994, p. 1-26, VAN PETEGHEM P., *Raad van Vlaanderen*, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), *De gewestelijke en lokale...*, p. 141-147 en DUMOLYN J., *Het hogere...*, p. 148-186. Afwijkende of aanvullende gegevens worden in voetnoten verduidelijkt.

⁴⁴ Een uitgebreide bibliografie, waaronder heel wat detailstudies betreffende procedure en competenties van de Raad, is onder meer te vinden in VAN PETEGHEM P., *Raad van Vlaanderen*, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), *De gewestelijke en lokale...*, p. 147-152.

ORGANISATIE

DE RAAD ALS BESTUURLIJK ORGAAN

1. Advisering
2. Registratie en publicatie

DE RAAD ALS GERECHTELIJK ORGAAN

1. Rechtspraak in conflicten
 - 1.1. Civiele rechtspraak
 - 1.1.1. In eerste aanleg
 - 1.1.2. In beroep
 - 1.2. Criminele rechtspraak
2. Vrijwillige rechtspraak

DE RAAD ALS TOEZICHTHOUDEND ORGAAN (HET OFFICIE-FISCAAL)

1. Organisatie
2. Bestuurlijke taakuitoefening
3. Gerechtelijke taakuitoefening

DE RAAD ALS ADMIRALITEIT SUPRÊME

1. Organisatie
2. Bestuurlijke taakuitoefening
2. Gerechtelijke taakuitoefening

III. 3 - Bevoegdheden

Bij het begrip ‘Raad van Vlaanderen’ wordt automatisch de idee van een gerechtshof opgeroepen. Dat is uiteraard correct, maar de instelling beschikte ook over een aantal competenties die in sommige overzichten gewoon weggelaten worden. Nochtans is die nuance al te lezen in het allereerste artikel van de oprichtingsordonnantie van 15 februari 1386: de twee raadsheren, die samen de zogenoemde gerechtelijke sectie vormden, waren ‘hoofdzakelijk’ aangesteld voor gerechtelijke taken of *ordonnez principalement pour le fait de Iustice*⁴⁵. Helaas zijn, zoals J. Dumolyn al vaststelde, de bronnen niet altijd even duidelijk over welke andere bevoegdheden het gaat⁴⁶.

In onze reconstructie worden de voornaamste bijkomende taken, met risico voor anachronismen, onder een bestuurlijke koepel gegroepeerd.

⁴⁵ *Instruction pour les gens du conseil du monsieur le Duc de Bourgoingne, Comte de Flandres, par luy ordonné faire residence en la ville de Lille*, in *Tweeden druck Vanden Eersten Bouck der Ordonnancien...*, p. 234.

⁴⁶ DUMOLYN J., *Het hogere...*, p. 150.

De instelling

Daaronder bevindt zich een tweedeling bestaande uit enerzijds advisering en anderzijds registratie en publicatie.

Beide bestuurlijke competenties van de Raad weerspiegelen de rol die de instelling speelde binnen het graafschap Vlaanderen enerzijds en binnen de Nederlanden anderzijds. De Raad van Vlaanderen was immers het opperste openbare bestuur op gewestelijk niveau en fungeerde in dat opzicht als doorgeefluik tussen de centrale instellingen en de lokale en regionale besturen van het graafschap. Dit werkte in beide richtingen en betrof niet alleen het louter doorgeven van informatie⁴⁷; de Raad vormde duidelijk ook een eigen mening en werd in de loop van zijn bestaan steeds frequenter geraadpleegd over allerhande onderwerpen. De instelling verkeerde vaak in een moeilijke positie, aangezien niet alleen verwacht werd dat de raadsheren de belangen van het graafschap behartigden, maar ook de vorstelijke rechten in het gebied vrijwaarden⁴⁸.

In zijn adviesverlening probeerde de Raad van Vlaanderen rekening te houden met beide richtingen. De behandelde onderwerpen waren heel uiteenlopend⁴⁹. Als schakel tussen het centrale en het lokale gezag was de Raad bijvoorbeeld het eerste controleorgaan voor de samenvoeging van diverse gewoonterechtelijke tradities tot formele uitgevaardigde wetten⁵⁰. Andere aspecten waarover de Raad werd geconsulteerd, waren benoemingen van lokale en regionale ambtenaren, militaire acties, organisatie van vieringen, bijvoorbeeld naar aanleiding van inauguraties, financiële kwesties van lokale en regionale besturen, ... Er was, begrijpelijkerwijs, onderwerpsmatig een overlapping tussen hetgeen de Raad als bestuurlijk corpus besprak en hetgeen onder de toezichhoudende functie van het officie-fiscaal viel⁵¹. Dat dit evenwicht in de praktijk niet eenvoudig te

⁴⁷ J. Dumolyn spreekt bijgevolg over de Raad van Vlaanderen als regionaal centrum van informatievergaring, en merkt op dat heel wat van die informatie nauwelijks sporen in het archief heeft achtergelaten.

⁴⁸ Deze dubbele positie hield tevens een wisselwerking met de standenvetegenwoordiging, de Leden of Staten van Vlaanderen, in. De president van de Raad van Vlaanderen was immers gemachtigd om, in opdracht van de vorst, de plenaire vergadering van de Staten van Vlaanderen samen te roepen.

⁴⁹ Helaas is in het archief van de Raad van Vlaanderen geen aparte reeks consulten te vinden, zoals soms wel het geval is bij andere gelijkaardige instellingen. Informatie over adviesgeving dient hoofdzakelijk te worden gezocht in de reeksen resoluties (inclusief secrete camere), briefwisseling en dergelijke meer.

⁵⁰ GILISSEN J., *Les phases de la codification et de l'homologation des coutumes dans les XVII provinces des Pays-Bas*, in *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 1950, XVIII, p. 36-67 en 239-290.

⁵¹ *Ut infra*.

vinden was, blijkt uit onderwerpsmatige overlappings in de deelbestanden van beide archiefvormers. Het officie-fiscaal zou, naar het einde van het ancien régime toe, bovendien steeds meer bestuurlijke bevoegdheden naar zich toe trekken en in een hogere mate van zelfstandigheid gaan werken⁵².

Onder ‘registratie en publicatie’ worden allereerst de ontvangst en verdere verdeling van plakaten en ordonnanties begrepen. De ruime verzameling normatieve documenten in het archief van de Raad houdt verband met de eerder genoemde toetsing aan gewestelijke en lokale privileges. De justitieraad speelde echter ook een belangrijke rol bij de inwerkingtreding van wetgeving. Pas wanneer een tekst gepubliceerd was in het consistorie van de Raad en er met hetzelfde doel exemplaren aan lokale en regionale besturen waren bezorgd, was de inhoud ervan geldig in het graafschap Vlaanderen. Andere sporen van registratie zijn hoofdzakelijk te vinden in enkele nagelaten registers van ‘anoblissements’ (adelsbrieven) en van ‘commissiën’ (aanstellingsbrieven).

Het uitgebreide gerechtelijke takenpakket is het meest gedocumenteerde, zowel wat beschikbare archiefbestanddelen als hedendaagse literatuur betreft⁵³. Een primaire opsplitsing kan eenvoudig worden gemaakt via het onderscheid tussen (vrij)willige rechtspraak en rechtspraak in conflicten, ook wel volontaire respectievelijk contentieuze rechtspraak genoemd.

De vrijwillige of volontaire rechtspraak heeft in oorsprong niets met conflicten te maken⁵⁴. Dit hield in dat partijen voor de Raad van Vlaanderen verschenen en allerhande overeenkomsten afsloten. De neerslag daarvan werd in een speciale reeks geregistreerd. Zo’n overeenkomsten, waarvoor ook de termen ‘akten en contracten’, ‘wettelijke passeringen’ of ‘volontaire condempnatiën’ gebruikt worden, hielden in feite in dat de partijen zich vrijwillig op voorhand lieten veroordelen tot het nakomen van de inhoud van de overeenkomst. Verkopen, verpachtingen of schenkingen zijn slechts enkele voorbeelden van de veelzijdige inhoud van de registers. Het grote voordeel bij het laten ‘passeren’ van deze akten bij de Raad en niet bij een

⁵² Zie onder meer TIERENTYEN L., *Histoire des origines, des développements et du rôle des officiers fiscaux près les conseils de justice dans les anciens Pays-Bas, depuis le XVe jusqu’à la fin du XVIIIe siècle*, Brussel, 1891 voor meer achtergrondinformatie.

⁵³ Ter vergelijking: een snelle blik op de inventaris van het kernarchief wijst uit dat er ruwweg 264 zuiver bestuurlijke archiefbestanddelen en ca. 7609 gerechtelijke aanwezig zijn.

⁵⁴ Een bijkomende vorm van oneigenlijke rechtspraak was de scheidsrechterlijke bevoegdheid van de Raad, ook wel arbitrage genoemd.

De instelling

lokale schepenbank, was dat de gewestelijke justitieraad de partijen een grotere garantie kon bieden wat de naleving ervan betrof. Vanuit Gent kon immers de uitvoering van de akten en contracten doorheen het hele graafschap worden afgedwongen. Voornamelijk de hogere sociale klasse en in het bijzonder de medewerkers van de Raad maakten gebruik van deze mogelijkheid.

Veel omvangrijker was de rechtspraak in conflicten, waarin opnieuw een tweedeling kan worden gemaakt⁵⁵: enerzijds de civiele of burgerlijke rechtspraak en anderzijds de criminele of strafrechtspraak, die vanaf het einde van de 16de eeuw elk apart werden geregistreerd. De strafprocedure kon leiden tot doodstraffen of zware lijfstraffen, maar ook geldboetes of verbanningen konden worden uitgesproken.

Binnen het civiele deel sprak men recht in zowel eerste als tweede (soms ook derde) aanleg, waarbij de eerste aanleg vooral voorbehouden was voor enkele uitzonderingsgevallen. De bekendste daarbij zijn de zogenoemde *casus reservati*, *cas réservés* of voorbehouden gevallen, waarvan nooit een exhaustieve lijst verschenen is. Vast staat wel dat het om een aantal items gaat waarbij de persoon van de vorst, zijn domein en zijn rechten betrokken waren, of zaken die hij om bepaalde redenen naar zich toe wou trekken⁵⁶. Het gaat onder meer om majesteitsschennis, overtredingen van specifieke vorstelijke bevelen, inbreuken tegen personen en instellingen onder vorstelijk *sauvegarde*, aanslagen tegen het vorstelijk domein en de bijhorende rechten, misdrijven door en tegen vorstelijke ambtenaren tijdens de uitoefening van hun ambt of door voorname edelen, zware vormen van oproer en verstoring van de openbare orde, valsmunterij en processen aangaande bezitrecht. Laatstgenoemde 'possessoire' geschillen werden

⁵⁵ Enkele kleinere bevoegdheden, waarvan weinig sporen terug te vinden zijn in het huidige archiefbestand, worden in dit overzicht achterwege gelaten. Voor de volledigheid dient echter te worden onthouden dat de Raad als vertegenwoordiger van de vorst ook de bevoegdheid heeft gehad om bijvoorbeeld brieven van gratie of octrooien te 'interineren' of te controleren en te bevestigen.

Advisering in de vorm van de laatmiddeleeuwse praktijk van hoofdvaart, waarbij een lagere rechtbank een hogere om een bindend advies kon verzoeken, hoorde tot 1522 eveneens thuis in het takenpakket van de Raad van Vlaanderen. Zie MONIER R., *Le recours au chef de sens au Moyen Age dans les villes flamandes*, in *Revue du Nord*, 1928, XIV, p. 5-19.

⁵⁶ Een beknopt, maar helder overzicht kan worden aangetroffen in onder meer BUNTINX J., *De Raad van Vlaanderen*, in *Consilium Magnum 1473-1973. Herdenking van de 500e verjaardag van het Parlement en de Grote Raad van Mechelen*, Brussel, 1977, p. 192-193. Zie ook WIELANT P., *Practijke civile*, Antwerpen, 1573, tijd 1 cap. 20 en tijd 5 cap. 5 art. 12, onder meer via WIELANT P., STRUBBE E. (red.), *Practijke civile (Fontes juris batavi rariores 3)*, Amsterdam, 1968, p. 58-59 en p. 161-162.

tijdens het ancien régime als een privaatrechtelijke materie behandeld, maar werden zo belangrijk geacht voor het behoud van de openbare vrede, dat ze rechtstreeks tot de bevoegdheden van de vorstelijke hoven werd gerekend. De beoordeling van zaken *ratione personae* in eerste aanleg, waarbij de Raad van Vlaanderen zich bevoegd verklaarde over bepaalde categorieën personen, was nauw verwant met de voorbehouden gevallen en in het bijzonder met de term *sauvegarde*. Vorstelijke ambtenaren en eigen personeel vielen hierdoor onder de bevoegdheid van de Raad van Vlaanderen, een voor hen gunstige praktijk (*privilegium fori*).

Ook via het 'recht van preventie' kwamen zaken in eerste aanleg voor de Raad. Partijen, waaronder ook de procureur-generaal van Vlaanderen, konden van oordeel zijn dat een zaak beter bij de Raad van Vlaanderen aanhangig werd gemaakt in plaats van bij een andere, meestal lokale rechtbank⁵⁷. Ook de Raad zelf kon van mening zijn dat een bepaalde zaak die reeds aanhangig was gemaakt bij een lokale of regionale rechtbank, beter door de eigen instelling kon worden behandeld. Dan 'evoceerde' hij de zaak. Deze evocatie gebeurde meestal onder het voorwendsel dat een snel optreden vereist was, vooral bij zaken die de openbare orde dreigden te verstoren en die aanleiding zouden kunnen geven tot verdere wanordelijkheden. Tot slot was er nog een laatste mogelijkheid om processen in eerste aanleg door de Raad Van Vlaanderen te laten berechten, waarbij opnieuw de identiteit van de partijen een rol speelde: conflicten van diverse aard tussen twee overheden of tussen een overheid en een particulier. Daarbij kon het zowel om een kerkelijke als om een wereldlijke instelling gaan. De Raad trad hier dus op als een bevoegdheids- of attributierechter.

Een tweede, zo niet de belangrijkste bestaansreden van de Camere van den Rade, later gekend als Raad van Vlaanderen, was uiteraard zijn functie als beroepshof. De mogelijkheid om in civiele zaken in beroep te gaan bij deze vorstelijke rechtbank was eeuwenlang een doorn in het oog van de Vlaamse steden en lag aan de basis van talrijke conflicten met de vorst. De idee dat er zoiets zou bestaan als hogere en lagere rechtbanken, wat 'in hoger

⁵⁷ In de hierboven vermelde *Practijcke Civile* van Wielant worden redenen gegeven die de Raad kon aanwenden om het recht van preventie in te roepen: WIELANT P., *Practijcke civile*, Antwerpen, 1573, tijd 8 cap. 3, onder meer via WIELANT P., STRUBBE E. (red.), *Practijcke civile...*, 251-252. Met 'preventie' werd in dit opzicht overigens bedoeld dat de vorstelijke justitieraad vooringang om de zaak te behandelen.

De instelling

beroep gaan' toch impliceert, stootte de steden tegen de borst⁵⁸. Het zou uiteindelijk tot het midden van de 15de eeuw duren eer Gent zich als laatste tegenstander moest neerleggen bij wat de stad als een aanslag op de stedelijke soevereiniteit beschouwde. Dit betekende de doorbraak van het hoger beroep of *appel*, dat Frans van oorsprong was en vanaf het begin van de Raad van Vlaanderen werd toegepast bij zaken uit Vlaanderen *gallicant*. Voor de Nederlandstalige regio's van het graafschap was ondertussen al de techniek van reformatie ontstaan, een tweede vorm van 'beroep' waarbij de uitvoering van het vonnis van eerste aanleg niet werd opgeschort. Beide soorten beroep zouden vanaf het midden van de 15de eeuw tot aan het einde van de 18de eeuw naast elkaar blijven bestaan.

Een beroepsprocedure tijdens het ancien régime was in theorie niet zozeer tegen de tegenpartij, dan wel tegen de rechters zelf gericht. Zij werden de 'geappelleerde(n)' genoemd, terwijl de partij die gedaagd werd door de 'appellant(en)' de term 'geïnthimeerde(n)' kreeg toegekend⁵⁹. Op het eerste gezicht lijkt dit tegenstrijdig, indien de hierboven aangehaalde middeleeuwse visie op rechtspraak in herinnering wordt gebracht. In een beroepsprocedure volgde oorspronkelijk echter geen nieuwe beoordeling van de feiten - en dus van het beoordelingsvermogen van de rechters in eerste aanleg - ; er werd veeleer nagegaan of het eerste proces volgens de regels van de kunst was gevoerd. Dit evolueerde tijdens het ancien régime echter in de richting van het huidige beroepssysteem, namelijk rechtspraak ten gronde.

Uit het bovenstaande overzicht van bevoegdheden, zowel bestuurlijk als gerechtelijk, is al impliciet gebleken dat de Raad zich voortdurend in een spanningsveld tussen vorst en graafschap bevond. Enerzijds diende hij de eigenheden van het graafschap te verdedigen, wat onder meer tot uiting kwam in de toetsing van ordonnanties aan plaatselijke privileges. Anderzijds was het de taak van de gewestelijke justitieraad om binnen zijn territorium de belangen van de landsheer te behartigen, een positie die de Raad ook wel eens de stempel van instelling met een 'januskop' opleverde. Het officieel-fiscaal of het openbaar ministerie, onder leiding van de procureur-generaal en de advocaat-fiscaal, was het orgaan binnen de Raad dat specifiek als 'waakhond' voor de vorstelijke belangen optrad, dat toezag op de naleving

⁵⁸ Er dient eveneens rekening te worden gehouden met restanten van de middeleeuwse traditie van het oordeel door gelijken (*iudicium parium*) en van de aloude visie dat rechters de spreekbuis van God waren en zich dus per definitie niet konden vergissen.

⁵⁹ De term 'geïnthimeerde(n)' betekent letterlijk 'de partij aan wie kennis werd gegeven (van het hoger beroep)'.

van ordonnanties en dat de openbare orde moest handhaven⁶⁰. De taakuitvoering van het officie-fiscaal sloot dan ook nauw aan bij de hoofdbevoegdheden van de Raad⁶¹.

Het officie-fiscaal stond uiteraard in beperkte mate in voor zijn eigen organisatie. Wat bestuurlijke aspecten betreft, gingen de fiscalen vooral tijdens de 18de eeuw een belangrijke rol spelen binnen het geheel van de Raad. De vele opdrachten die vanuit de centrale instellingen aan de gewestelijke justitieraden werden toebedeeld, werden in Vlaanderen hoofdzakelijk door het openbaar ministerie uitgevoerd. Door middel van algemene circulaires en individuele vragenlijsten wonnen de fiscalen informatie in over diverse onderwerpen. Beheer van steden, dorpen en heerlijkheden, van religieuze instellingen, controle op bepaalde beroepsgroepen, informatiegaring over economische activiteiten, infrastructuur en talrijke andere aspecten uit het dagelijkse beheer van het graafschap komen in het bestuurlijke archief van de fiscalen aan bod.

In het kader van deze toezichhoudende functie kon het officie-fiscaal aansluitend zowel burgerlijke als strafrechtelijke vorderingen instellen of lokale hoven verplichten in een bepaalde zaak op te treden. Omgekeerd, indien de vorst door een bepaald geding dreigde geschaad te worden, voegden de fiscalen zich als partij in dat geding bij de aanleggende of verwerende partij. Oorspronkelijk mochten zij ook als gewone advocaten of procureurs voor particulieren optreden, maar die praktijk werd in 1522 een halt toegeroepen. Tot slot konden de fiscalen ook worden ingeschakeld om toe te zien op de correcte uitvoering van een vonnis of een besluit van de Raad van Vlaanderen. Strikt gezien was ook dit immers een ‘zaak van de vorst’, aangezien het een beslissing van een vorstelijke rechtbank betrof. Zo kon één der fiscalen aanwezig zijn bij een executie of zelfs de begrafenis van een veroordeelde.

Tot slot zetelde de Raad van Vlaanderen tijdens de 18de eeuw sporadisch in een totaal andere hoedanigheid. Toen op 30 april 1694 de *Conseil d'Amirauté suprême* werd afgeschaft, werden de bevoegdheden van

⁶⁰ Van oorsprong verwijst de term ‘fiscus’, te zien in het woord ‘officie-fiscaal’ en de verzamelnaam ‘fiscalen’, immers naar het vorstelijk domein, en aansluitend ook naar de inkomsten uit dat domein.

⁶¹ In principe zou de bespreking van de bevoegdheden van de Raad in zijn geheel en van de fiscalen in het bijzonder samengevoegd moeten worden in één tekst. Ten behoeve van de gebruiker werd hier echter bewust gekozen voor een opsplitsing in de uiteenzetting, naar analogie met de ordening van het archiefbestand van de Raad van Vlaanderen.

De instelling

deze rechtbank voor maritieme zaken overgedragen aan de Raad van Vlaanderen⁶². Het archief van de oude instelling werd anno 1696 overgebracht naar het Gravensteen, maar zou in 1900 getransporteerd worden naar het Algemeen Rijksarchief te Brussel. De 18de-eeuwse activiteiten van de Raad van Vlaanderen als Admiraliteit Suprême zijn uiteraard wel gedocumenteerd in een aparte afdeling van het Gentse archiefbestand⁶³. Er kan uit worden opgemaakt dat de raadsheren zich daarvoor apart organiseerden en een beperkte registratie van *prises sur mer* in de vorm van kaapvaartdossiers bijhielden, maar dat de hoofdactiviteit van de Raad als Admiraliteit op het gebied van rechtspraak in hoger beroep kan worden gesitueerd.

Uit bovenstaand overzicht kan worden geconcludeerd dat het begrip scheiding der machten, door Montesquieu en anderen vanaf het midden van de 18de eeuw theoretisch uitgewerkt, tijdens het ancien régime totaal niet van toepassing was⁶⁴. Naast het overduidelijke domein van de rechterlijke macht was de Raad ook actief op beide andere vlakken: wetgevend, onder meer via de rol van de instelling in het ontstaan van allerhande ordonnanties, en uitvoerend, via zijn activiteiten als toezichhoudend orgaan.

Met de beschrijving van de veelomvattende bevoegdheden van de Raad van Vlaanderen is het bevoegdhedenverhaal echter nog niet ten einde. Het bovenstaande overzicht dient immers te worden gezien in samenhang met de territoriale bevoegdheid, het ressort van de instelling. De volledige territoriale geschiedenis van het graafschap Vlaanderen met alle verschuivingen door de tijd heen, zou ons hier echter te ver leiden en werd reeds uitvoerig gedocumenteerd⁶⁵.

⁶² BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 7, p. 20-22. Voor een gedetailleerd overzicht inzake de activiteiten van het oude hof, zie de inleiding in BOLSEE J., *Inventaire des archives des conseil et sièges d'Amirauté* (Algemeen Rijksarchief, toegang T 094), Tongeren, 1932.

⁶³ Het deelarchief betreffende de Admiraliteit bevat tevens enkele 17de-eeuwse retroacta.

⁶⁴ Zie ook DE SCHEPPER H., *Rechter en administratie...*, p. 369-370.

⁶⁵ VERMEIR, R., *Politiek-institutionele en sociaal-economische geschiedenis 16de -18de eeuw...*, p. 94-95 (beknopt overzicht) en AUGUSTYN B., *Het graafschap Vlaanderen en zijn territorium (9de eeuw - 1795)*, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), *De gewestelijke en lokale...*, p. 17-23 (historische verschuivingen).

III. SAMENSTELLING

Bij de bespreking van de samenstelling van de Raad dient eerst en vooral een zelfde kanttkening te worden gemaakt: een volledig overzicht, inclusief alle mutaties wat onder meer aantallen en statuten betreft, is onbegonnen werk voor een beknopte inleiding. Gelukkig is ook voor dit aspect heel wat literatuur voorhanden. Uit een aantal basiswerken werd opnieuw een schema gepuurd, waarin het personeel van de Raad van Vlaanderen in vijf grote clusters wordt opgedeeld⁶⁶. De eerste groep, de Raad *stricto sensu*, is tevens de meest bestudeerde groep personeelsleden van de instelling. Reeds tijdens het bestaan van de instelling en gedurende de 19de eeuw werden al overzichten opgesteld⁶⁷, maar ook in de 20ste eeuw was het hogere personeel vaak het voorwerp van gedetailleerde studies voor een bepaalde periode⁶⁸. Bijna alle aangehaalde werken behandelen ook het openbaar ministerie, dat eveneens tot het hoger personeel wordt gerekend. De definitie ‘lager personeel’ verschilt van auteur tot auteur en houdt een impliciet waardeoordeel in. De term wordt hier dan ook bewust vermeden.

⁶⁶ Zie ill. 4 - Samenstelling. Tenzij anders vermeld, gebaseerd op BUNTINX J., *Inventaris...*, p. 11-15, DUMOLYN J., *Het hogere...*, p. 127-147, VAN PETEGHEM P., *De Raad van Vlaanderen en staatsvorming...*, p. 63-87 en VAN PETEGHEM P., *Raad van Vlaanderen*, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), *De gewestelijke en lokale...*, p. 135-140. Afwijkende of aanvullende gegevens worden in voetnoten verduidelijkt.

⁶⁷ Zie bijvoorbeeld RAG, RVV, 1: Recueil des recherches historiques et chronologiques du conseil provincial ordonné en Flandres, ca. 1795 en FOPPENS J., *Histoire du Conseil de Flandre, précédée d'une notice historique et accompagnée de notes par A.O. Kelly et Huyttens*, Brussel, 1869, ook te consulteren via FOPPENS J., *Histoire du Conseil de Flandre (Algemeen Rijksarchief, Reprints 91)*, Brussel, 1997. Hoe dichter bij de eigen eeuw, hoe betrouwbaarder deze studies zijn.

⁶⁸ Naar de studies van Dumolyn (1419-1477) en Van Peteghem (1515-1555) is hierboven al meermaals verwezen. Aan de universiteit Gent werden diverse andere periodes via licentiaatsonderzoek belicht, zie bijvoorbeeld KARAGIANNIS E., *De functionarissen bij de Raad van Vlaanderen (1477-1492). Een onderzoek naar de sociale invloeden bij de samenstelling van de Raad*; SIMONS J.-L., *De functionarissen bij de Raad van Vlaanderen (1467-1476). Een onderzoek naar de sociale invloeden bij de samenstelling van de Raad*; VOLCKAERT S., *De functionarissen bij de Raad van Vlaanderen (1386-1404). Een onderzoek naar de sociale invloeden bij de samenstelling van de Raad*, LAUWERS D., *De leden van de Raad van Vlaanderen onder Jan zonder Vrees (1405-1419)*, VERHAEGHE C., *De benoeming van de voorzitters en raadsheren van de Raad van Vlaanderen (1598-1633)*, MOERMANS K., *De culturele expressies van de leden van de Raad van Vlaanderen (1419-1477). Een verkennende prosopografische studie*, COUCKE M., *Een prosopografische studie over de hogere functionarissen van de Raad van Vlaanderen (1633-1675)*, onuitgegeven licentiaatsverhandelingen, 20ste eeuw.

De instelling

Onder de Raad *stricto sensu* worden allereerst de president en zijn raadsheren verstaan, aangevuld met eventuele commissarissen. Allen waren doorgaans juristen. De president, ook wel voorzitter of eerste der raadsheren genoemd, droeg uiteraard de eindverantwoordelijkheid en verpersoonlijkte de rol van de Raad als vertegenwoordiging van de vorst in het graafschap. Dit hield een breed takenpakket in, zoals de ordehandhaving binnen de instelling, de verdeling van de procesdossiers ter rapportering en het voorzien in permanentie tijdens vakantieperiodes. Het overige personeel diende bovendien in zijn handen de eed af te leggen. Bij afwezigheid werd hij vervangen door de oudste onder de gewone of ordinaire raadsheren.

RAAD STRICTO SENSU
President
Raadsheren
Commissarissen
OPENBAAR MINISTERIE
Procureur-generaal
Advocaat-fiscaal
Substituten
GRIFFIE
Griffier(s)
Notaris
Klerk(en)
ONDERSTEUNENDE DIENSTEN
Ontvanger der exploten
Ontvanger der rapporten
Deurwaarders
Boden
Huisbewaarder en cipier
BALIE
Procureurs
Advocaten

III. 4 - Samenstelling

Wat de raadsheren betreft, zijn er tijdens het lange bestaan van de instelling diverse statuten mogelijk geweest. Ook hun aantal varieerde doorheen de tijd: van de oorspronkelijke twee raadsheren uit 1386 klom het cijfer vlug,

tot het tijdens de 15de en 16de eeuw een relatief stabiele zes (in 1463), acht (in 1522) tot twaalf personen bereikte⁶⁹. Begin 17de eeuw waren er officieel veertien à vijftien raadsheren, hoewel de groep in de laatste twee eeuwen soms veeleer het twintigtal benaderde. Er zijn, met andere woorden, een aantal pieken en dalen waar te nemen die vooral verband hielden met de toestand van de staatskas. Een en ander groeide uiteraard ook historisch, zoals de reïntegratie van de ‘afvalligen’ na het bestaan van twee Raden tijdens het laatste kwart van de 17de eeuw. Ook werden geregeld extra raadsleden zoals extraordinaire, supernumeraire of plaatsvervangende raadsheren in dienst genomen. Tot slot veranderde het statuut van de raadsheren-commissarissen in het begin van de 17de eeuw: deze functie, die via de kerninstructie van 1451 in het leven werd geroepen, werd anno 1610 gelijkgeschakeld met het statuut van gewone raadsheren. Aanvankelijk betrof het echter vier personen die speciaal werden aangenomen om alle enkwesten uit te voeren. Hun bezoldiging verschilde van die van de gewone raadsheren, aangezien zij geen standaardbedrag ontvingen: hun ‘wedde’ werd enkel gebaseerd op hun werkvolume, wat uiteraard spanningen tussen beide soorten raadsheren opleverde.

De twee topfunctionarissen binnen het openbaar ministerie of het officie-fiscaal worden doorgaans ook tot de raadsheren gerekend⁷⁰. Beiden werden pas voor het eerst vermeld in de instructie van 1409. Zowel de procureur-generaal als de advocaat-fiscaal namen aanvankelijk deel aan de gewone zittingen en namen enkwesten voor hun rekening, voor zover zij zelf geen belanghebbende partij waren. Samen waren zij verantwoordelijk voor de speciale taken die het officie-fiscaal te beurt vielen. Daarbij speelde de procureur-generaal de voornaamste rol ter behartiging van de vorstelijke belangen: hij was het immers die de eindverantwoordelijkheid voor de informatiegaring droeg, die tot vervolging overging of die zich partij stelde in zaken die de vorst aanbelangden. De advocaat-fiscaal pleitte vervolgens de zaken die door zijn collega waren aangebracht. Sinds het ontstaan van het ambt was hij steeds een universitair geschoold jurist, wat niet altijd kan worden gezegd van de procureur-generaal.

⁶⁹ Zoals J. Dumolyn vaststelde, blijkt dit in realiteit geen strikt lineaire stijging te zijn geweest; het aantal raadsheren schommelde telkens licht in de buurt van de genoemde cijfers.

⁷⁰ Wat het openbaar ministerie betreft, zie ook VERHAEST H., *De vroegste geschiedenis van het openbaar ministerie bij de Raad van Vlaanderen* (UGent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Gent, 1981.

De instelling

Al vroeg in het bestaan van het officie-fiscaal werd officieel voorzien in een substituut voor de procureur-generaal. Deze werd hoogstwaarschijnlijk gerecruteerd onder de procureurs van partijen, die deel uitmaakten van de zogenoemde ‘balie’⁷¹ die aan de Raad was verbonden. Pas een kleine eeuw later kon ook de advocaat-fiscaal een beroep doen op een substituut. Deze ambtenaar droeg indien nodig alle verantwoordelijkheden van de eigenlijke fiscaal, maar werd over het algemeen niet als vaste medewerker van de Raad beschouwd. Uiteraard kon zowel de procureur-generaal als de advocaat-fiscaal zich, net als alle andere besproken functionarissen, ten persoonlijke titel van medewerkers voorzien. Dergelijke onofficiële bedienden bewogen zich in de grijze zone van de instelling en zijn als dusdanig nauwelijks te identificeren.

In de griffie waren binnen de ‘schrijversfamilie’, drie verschillende functietypes aanwezig: griffier, klerk en notaris. Laatstgenoemde diende als plaatsvervanger voor de griffier en de functie werd in het begin vaak gecumuleerd met de ontvangerij van de exploten, die zich bij de ondersteunende diensten bevindt. De griffie groeide in de loop der eeuwen uit van een eenmanszaak tot een dienst met diverse vaste medewerkers, onder leiding van één tot maximum vier griffiers. Het aantal klerken, die door de griffiers persoonlijk in dienst werden genomen, was al sinds de 15de eeuw gestaag stijgend. Het is echter praktisch onmogelijk om het aantal klerken precies te berekenen.

In tegenstelling tot wat vaak wordt verondersteld, kan deze bezetting niet zomaar tot het ‘lagere personeel’ worden gerekend. Met name de griffiers waren heel vaak universitair geschoolden, afkomstig uit welgestelde bevolkingsgroepen.

Aansluitend bij deze drie duidelijk te onderscheiden clusters waren er enkele specifieke functionarissen actief die, overkoepelend, als ondersteunende diensten kunnen worden beschouwd. De ontvanger der exploten, een functie die eveneens in 1409 werd gecreëerd maar waarvan de taken oorspronkelijk door achtereenvolgens de notaris en de procureur-generaal werden uitgevoerd, stond daarvan het dichtst bij de activiteiten van de Raad. Als rekenplichtig ambtenaar was hij verantwoordelijk voor ontvangsten van boetes uit vonnissen en veroordelingen, vergoedingen voor exploten en voor de geconfisqueerde goederen. Uitgaven, in het algemeen betalingen ten behoeve van de werking van de justitieraad, bestonden onder meer uit

⁷¹ *Ut infra.*

vergoedingen voor reizen van boden, deurwaarders en raadsheren, voor getuigen, beulen, biechtvaders en voor allerhande materiaal. Soms regelde de ontvanger ook praktische zaken, zoals de voorbereiding van een verblijf voor één of meer raadsheren, of werd hij als speciaal gezant uitgestuurd om gevoelige boodschappen over te brengen. Aan zijn functie waren tevens belangrijke machtigingen verbonden: hij kon de inning van boetes zelfs met dwang laten voltrekken, waardoor hij in nauw contact stond met de deurwaarders van de Raad.

De functie van de tweede ontvanger, de ontvanger der rapporten, werd pas ca. 1590 gecreëerd. Voorheen was de boekhouding betreffende de inning en verdeling van de rapportgelden in handen van de griffie. Het was dan ook op initiatief van de griffiers van de Raad dat deze taak werd uitbesteed aan een ontvanger die er voldoende aandacht aan kon besteden. Het bijhouden van welke raadsheer in welk proces als rapporteur aan de Raad was opgetreden, welke raadsheren bij dat rapport aanwezig waren en welke financiële transacties hiervoor dienden te gebeuren, hield een uitgebreide administratie in. Er was dan ook sprake van een apart 'comptoir' van de rapporten.

Reeds tijdens de 15de eeuw groeide het aantal deurwaarders gestaag aan: van twee in 1409 tot zestien in 1483⁷². Gaandeweg werd aan elke persoon een vaste residentieplaats toegekend, verspreid over het graafschap. Dit proces liep gelijk met de verschuiving binnen hun functie-inhoud: oorspronkelijk was een deurwaarder immers belast met de toegangscontrole tot de zittingen van de Raad en, bijgevolg, met het binnenleiden van de partijen. Dit bleef de taak van de zogenoemde eerste deurwaarder, maar over het algemeen evolueerden zij tot uitvoeringsambtenaren van de vonnissen en bevelschriften van de justitieraad. Deurwaarders waren meestal geen juristen, maar werden toch verondersteld een uitgebreide praktische kennis van het recht te hebben. Deze praktizijnen werden dan ook vaak ingeschakeld voor andere taken, zoals het uitvoeren van enkwesten.

Een derde groep, de gezworen boden of messagiers, waren de enigen die gesloten brieven van de Raad van Vlaanderen mochten bezorgen. Deze

⁷² Wat de deurwaarders betreft, zie onder meer VERHAEST H., *De gedwongen tenuitvoerlegging van vonnissen en acten in de rechtspraak van de Raad van Vlaanderen (1430-1520)*, in KOSTER - VAN DIJK J. en WIJFFELS A. (red.), *Miscellanea forensia historica. Ter gelegenheid van het afscheid van Prof. mr. J.Th. de Smidt (Verzamelen en bewerken van de jurisprudentie van de Grote Raad, nieuwe reeks, XIV)*, Amsterdam, 1988, p. 295-324. Algemener, zie LESAGE X., *Den Duerwaerder. Geschiedenis van het gerechtsdeurwaardersambt*, Kapellen, 1993.

De instelling

groep stond dan ook in dienst van de voltallige instelling. Wanneer een messagier niet aan het werk was, werd hij geacht in de buurt van de Raad en in het bijzonder de president te blijven, om de dienst waar te nemen. Deze functionarissen mochten trouwens naar eigen inzicht - maar ook op eigen verantwoordelijkheid - taken delegeren aan persoonlijke medewerkers.

De zetel van de instelling, globaal genomen het Gentse Gravensteen, kon uiteraard niet zonder technische medewerkers. De huisbewaarder of conciërge stond in voor alle lokalen die door de Raad werden gebruikt. Deze verantwoordelijkheid was behoorlijk vergaand: de huisbewaarder moest bijvoorbeeld zorgen dat aan alle materiële voorwaarden was voldaan opdat een zitting kon plaatsvinden, inclusief het onderhoud van de klok en het aanmaken van een vuur. Ook de huiskapel viel onder zijn 'werkterrein'. Zijn collega, de cipier, droeg zorg voor de gevangenis.

Alle genoemde functionarissen binnen deze ondersteunende diensten worden als vaste medewerkers van de Raad beschouwd⁷³. In het bijzonder de ontvanger der exploten, de huisbewaarder en de cipier, kwamen het meest van allen in contact met allerhande 'leveranciers' die zich in de schaduw van de instelling bewogen en niet tot de medewerkers worden gerekend: kaarsenmakers, boekverkopers, houtleveranciers, horlogemakers, verkopers van schrijfgerei, maar ook de biechtvader en de beul.

Tot slot mag de aanwezigheid van een groot aantal procureurs en advocaten, die gezamenlijk onofficieel 'de balie' kunnen worden genoemd, niet over het hoofd worden gezien. Hoewel jaarlijks beëdigd door de Raad, gaat het hier niet om vaste medewerkers van de instelling zelf. Ze waren in het kader van hun functie dan ook vaak niet exclusief aan de instelling verbonden. Toch worden ze gerekend bij de 'suppoosten' van het hof, een verzamelnaam voor alle medewerkers van de Raad, en vielen ze onder het *privilegium fori*.

De verhouding tussen beide functies was hierboven reeds merkbaar via de taakverdeling tussen de functionarissen van het officie-fiscaal, respectievelijk de procureur-generaal en de advocaat-fiscaal. Partijen werden bij de rechtbank vertegenwoordigd door een procureur, terwijl hun zaak

⁷³ Hun beroepsactiviteiten waren niet exclusief voorbehouden voor de Raad: vooral deurwaarders en messagiers werden vaak gedeeld met naburige, kleinere instellingen zoals de Wetachtige Kamer van Vlaanderen en de Rechtbank van de Indaginge te Gent, alle met zetel in het Gravensteen. Ook wat de griffie betreft, behoren overlappingen tot de mogelijkheid. Het feit dat er bijvoorbeeld raadsheren van de Raad van Vlaanderen naast enkele leenmannen in de Wetachtige Kamer zetelden, is tevens bekend.

inhoudelijk werd gepleit door advocaten. Laatstgenoemden waren universitair geschoolde juristen, die de functie soms als opstap gebruikten: onder de raadsheren en de griffiers bevonden zich vaak voormalige leden van de advocatuur. De leden van de balie verzamelden zich in twee verschillende verenigingen, waaronder een soort van corpus - vaak verkeerdelijk als tuchtraad beschouwd - dat 'deken en eed van de praktizijnen' werd genoemd. Dit orgaan werkte nauw samen met de justitieraad en diende in zijn rol van beroepsvereniging tevens als aanspreekpunt. Benoemingen binnen deken en eed werden zelfs frequent genoteerd in de resolutieregisters van de Raad, aangezien het laatste woord in dergelijke beslissingen de raadsheren toekwam. Verder was er ook de Confrerie of Broederschap van de heilige Ivo, patroonheilige der juristen. Deze werd in 1677 te Gent opgericht en verzorgde naast de belangen van zijn eigen leden hoofdzakelijk kosteloze rechtsbijstand voor armlastigen *pro Deo et Sancto Yvone*⁷⁴.

Het precieze aantal procureurs en advocaten dat aan de Raad verbonden was, is quasi onmogelijk te achterhalen wegens gebrek aan systematische registratie. Volgens P. Van Peteghem kende het aantal advocaten de grootste evolutie: zo zou er sprake zijn van een tiental in 1477 tot ca. 247 aan het einde van het ancien régime. De andere functies, waaronder het procureurschap, werden in de mate van het mogelijke beperkt in aantal gehouden: zo blijkt een lijst anno 1720 slechts 47 procureurs te bevatten⁷⁵. Beide functies zijn in de historiografie lange tijd onderbelicht gebleven, hoewel er tijdens de laatste jaren een kentering merkbaar is⁷⁶.

⁷⁴ Betreffende deze broederschap verscheen VAN PETEGHEM P., *De Broederschap van de heilige Ivo en de Gentse advocaten tijdens het Ancien Régime. Op zoek naar sporen van de cultus van de heilige Ivo in het graafschap Vlaanderen, maar vooral te Gent*, in *Tijdschrift voor Privaatrecht*, 2008, p. 1383-1401.

⁷⁵ RAG, RVV, 144: Formulierboek voor de Raad van Vlaanderen door Jacob Kempeners, klerk van de griffie, met index van zaken, 1718-1721, fol. 5.

⁷⁶ Wat de advocaten betreft, zie bijvoorbeeld MARTYN G., *Les avocats au Conseil de Flandre (1386-1795): à la recherche d'une déontologie*, in ROBAYE R. (red.), *Les acteurs de la justice. Magistrats, ministère public, avocats, huissiers et greffiers (XIIe-XIXe siècle)* (*Travaux de la Faculté de Droit de Namur XXIV*), Namur, 2002, p. 103-119. Recent is ook de bundel die verscheen naar aanleiding van de gelijknamige studiedag te Gent op 30 oktober 2009, namelijk MARTYN G., DONKER G., FABER S. en HEIRBAUT D. (reds.), *Geschiedenis van de advocatuur in de Lage Landen (Pro Memoria, XI, 1-2)*, Hilversum, 2009, met in het bijzonder MARTYN G., *De advocatuur in het oude graafschap Vlaanderen*, p. 13-36. Hierin worden tevens de voornaamste verschillen tussen advocaat en procureur aangehaald. Meer populariserend is het rijk geïllustreerde boekje naar aanleiding van

De instelling

Wat de interne organisatie betreft, staat het onderzoek nog in zijn kinderschoenen. In de kerninstructies wordt een aantal basisprincipes aangereikt, maar over de eigenlijke invulling daarvan is nauwelijks iets bekend. Hier zijn nochtans uiterst interessante onderzoeksthema's aan verbonden, zoals de taalproblematiek die duidelijk leefde binnen de instelling. De officiële voertaal van de Raad was gedurende het grootste deel van zijn bestaansperiode Nederlands, met uitzonderingen tijdens de Bourgondische periode. Deze algemene stelregel gaf uiteraard problemen voor Franstalige partijen, een situatie waarvan men zich van in het begin bewust was: reeds in de kerninstructie van 1409 werden voorzieningen getroffen om ingediende geschriften in de griffie te laten vertalen.

Enkele organisatorische elementen behoren toch tot de algemene kennis⁷⁷. Zo had de Raad een vast weekschema voor zijn zittingen, dat verschilde naargelang van de daglichtsterkte: in de zomerregeling begonnen de zittingen een uur vroeger dan tijdens de winter, waarbij elke dag aanving met een misviering in de kapel van de Raad. Daarnaast werd een vakantiesysteem gehanteerd, waarbij de activiteiten van de instelling werden opgeschort tussen Kerstmis en Driekoningen, van Palmzondag tot Beloken Pasen, van Pinksteren tot Sacramentsdag en van half juli tot half augustus⁷⁸. Deze vakantiedagen werden bovendien aangevuld met een groot aantal 'mesdagen' die tevens tot de zon- en feestdagen of zogenoemde 'solemnele feriën' behoorden. Daarnaast onderscheidde Wielant, die de term 'solemnele feriën' gebruikte, nog 'repentine feriën' en 'rustieke feriën'⁷⁹. Deze laatste werden ingeroepen uit economische noodzaak, bijvoorbeeld oogst, of om andere noodzakelijke redenen in het belang van de gemeenschap. Repentine feriën konden om diverse andere redenen worden uitgeroepen door de vorst.

tweehonderd jaar Gentse orde der advocaten: MARTYN G., *Gent en zijn advocaten. Een historische wandeling door de stad*, Gent, 2012.

⁷⁷ Tenzij anders vermeld, gebaseerd op BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 15, VAN PETEGHEM P., *De Raad van Vlaanderen en staatsvorming...*, passim en VAN PETEGHEM P., *Raad van Vlaanderen*, in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), *De gewestelijke en lokale...*, p. 135-140. Afwijkende of aanvullende gegevens worden in voetnoten verduidelijkt.

⁷⁸ Een specifiek overzicht is te vinden in VAN PETEGHEM P., *De Raad van Vlaanderen en staatsvorming...*, p. 89-92. De Raad richtte zich vermoedelijk al heel vroeg op het systeem dat werd gehanteerd binnen het Parlement van Parijs en - later - de Grote Raad van Mechelen, zoals archivalische sporen aanwijzen: bijvoorbeeld RAG, RVV, 148: Lijst der vacaties in de Grote Raad te Mechelen, ca. 1500.

⁷⁹ WIELANT P., *Practijke civile*, Antwerpen, 1573, tijd 4 cap. 20, onder meer via WIELANT P., STRUBBE E. (red.), *Practijke civile...*, 255-256.

Uiteraard zijn ook heel wat uitzonderlijke situaties te noemen die niet binnen deze categorieën te plaatsen zijn, zoals barre weersomstandigheden. Doorgaans wordt geschat dat de activiteiten van de Raad elk jaar gedurende 180 à 190 dagen werden opgeschort. Er werd echter in permanentie voorzien voor dringende zaken, zoals problemen met dijken, voor nieuw binnengekomen zaken of voor lopende zaken die niet uitgesteld konden worden.

Hoewel de Raad oorspronkelijk startte met één enkele ‘kamer’ of zitting, werd dit tijdens het eerste kwart van de 17de eeuw verdubbeld tot twee kamers. De aanwezige raadsheren werden verdeeld, waarbij de eerste kamer werd voorgezeten door de president en de tweede kamer door de oudste raadshere. Ieder jaar werden de kamers ‘vernieuwd’ en de raadsheren herverdeeld. Deze verdubbeling was echter geen eenmalige evolutie. Tijdens de laatste twee eeuwen van de Raad werd af en toe met drie, en op bepaalde momenten zelfs met vier of vijf kamers gewerkt. De periodisering en de praktische repercussies daarvan zijn tot nu toe onvoldoende onderzocht. Vast staat wel dat dit systeem los stond van een ander organisatorisch element, de *Secrete Camere*. Deze term werd gebruikt voor een besloten zitting van de Raad van Vlaanderen waarin delicate materies werden besproken, zowel wat interne werking als bestuurlijke en gerechtelijke zaken betreft. Oorspronkelijk werden dergelijke zittingen tussen de gewone door genotuleerd, maar al vanaf 1516 ontstond een aparte reeks registers van de *Secrete Camere*.

BRONNENMATERIAAL

I. ARCHIEF

A. BESTAND EN TOEGANGEN

1. VOORGESCHIEDENIS

Tijdens het najaar van 1795 werden alle activiteiten van de Raad van Vlaanderen stopgezet⁸⁰. Het archief bevond zich op dat moment in de laatste residentieplaats van de justitieraad, namelijk het voormalige Jezuïetenklooster in de Voldersstraat te Gent⁸¹. Daar nam het niet alleen de ruimte van de oude kloosterbibliotheek, maar ook een achttal kamers op de zolderverdieping in. De omstandigheden waren er allesbehalve ideaal, aangezien de rechtsopvolger - het *Tribunal de Première Instance* - uiteraard zelf behoorlijk wat ruimte nodig had om zijn taken naar behoren uit te voeren. Bovendien was er van een eigentijdse inventaris geen spoor te vinden.

Kort na de onafhankelijkheid van België werd de verantwoordelijkheid voor het archief van de Raad aan het *dépôt de l'Etat à Gand* toegekend, meer bepaald bij Koninklijk Besluit van 15 oktober 1832. Die tekst had het over *titres historiques et administratifs*, wat de toenmalige Algemeen Rijksarchivaris Louis Prosper Gachard in 1842 en 1848 inspireerde tot een radicaal voorstel. In een rapport aan de minister van Binnenlandse Zaken deelde hij het archief op in twee verschillende lijsten: stukken van aanzienlijk belang en stukken die enkel lokaal enige waarde hadden. Voor de eerste categorie, waarin heel wat van de registers en het archief van het officie-fiscaal waren opgenomen, dacht hij aan transport

⁸⁰ Decreet van 6 Frimaire jaar IV (27 november 1795), dat inging op 1 december 1795.

⁸¹ Tenzij anders vermeld, gebaseerd op BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 19-33. Zie ook BUNTINX J., *De Raad van Vlaanderen (1386-1795) en zijn archief*, in *Standen en Landen*, 1950, I, p. 55-76. Over de archiefgeschiedenis tijdens de actieve periode van de Raad kan in beide studies aanvullende informatie worden gevonden.

richting Algemeen Rijksarchief te Brussel, terwijl de tweede groep stukken te Gent mocht blijven. Gelukkig zag men bij het ministerie in dat deze praktisch onherroepelijke schade zou toebrengen aan het bestand en zijn voorstel werd, zelfs in gewijzigde versie, tot tweemaal toe geweigerd.

Door de nakende verhuizing van het gerechtshof naar de gebouwen aan het Koophandelsplein te Gent werd een actieplan voor het archief van de oude Raad van Vlaanderen noodzakelijk. Na een lange onderhandelingsfase werd uiteindelijk, bij Ministerieel Besluit van 21 februari 1852, de *Commission de surveillance du classement et du triage des archives de l'ancien Conseil de Flandre* opgericht⁸². Dit compromisorgaan, bestaande uit twee leden verbonden aan het Ministerie van Justitie, twee verbonden aan de Bestendige Deputatie van de provincie Oost-Vlaanderen en twee leden uit het archiefwezen, stelde eerst en vooral drie *employés spéciaux* aan om het eigenlijke archiefwerk te verrichten. Victor Gaillard, een 27-jarige doctor in de rechten, kreeg de eindverantwoordelijkheid voor de inventarisatie en de overbrenging van het archief naar het nieuwe gerechtsgebouw. Hij kon daarbij rekenen op de assistentie van Eduard Vermandel en August Van Hoorebeke. Reeds op 12 april, amper twee weken na de start van hun werkzaamheden, richtte Gaillard een brief aan de lezers van de *Messenger des Sciences Historiques* waarin hij de aangetroffen toestand en zijn plan van aanpak uit de doeken deed⁸³.

Met het oog op de verhuizing stelde hij zo vlug mogelijk een *classement de service* op, waarbij hij eerst en vooral de reeksen registers en pakken identificeerde en nummerde. Deze nummering bestond uit een lettercode per reeks, gevolgd door een cijfer, en voorzag elk stuk zodoende van een unieke combinatie⁸⁴. Zo kon het grootste deel van de inhoud van de voormalige kloosterbibliotheek relatief vlug worden verwerkt, terwijl aan de losse stukken en het grote volume aan procesdossiers voorlopig niet geraakt werd. De zolderruimtes, waar de pakken zich bevonden, waren bijgevolg de laatste lokalen die werden leeggehaald.

Na de verhuisactie, die beëindigd werd op 10 augustus 1853, zette de archiefploeg haar activiteiten voort in het nieuwe gerechtsgebouw. Het vroegtijdige overlijden van Victor Gaillard tijdens het najaar van 1856

⁸² Zie RAG, *Archief van het RAG*, z.n.: *Commission de surveillance du classement et du triage des archives de l'ancien Conseil de Flandre*, rapporten (1852-1870) en correspondentie (1852-1860).

⁸³ GAILLARD V., *Archives du Conseil de Flandre*, in *Messenger des sciences historiques, des arts et de la bibliographie de Belgique*, 1852, p. 96-105.

⁸⁴ RAG, *Archief van het RAG*, z.n.: Oude toegangen, code 008.

remde de productiviteit van de groep echter behoorlijk af. Onder leiding van zijn opvolger, Edmond De Busscher, werden heel wat individuele documenten ontleed en kreeg een aantal reeksen registers nieuwe banden, maar de eigenlijke ordening ging nauwelijks vooruit. Toen het Koninklijk Besluit van 30 december 1870 het archief van de Raad van Vlaanderen toewees aan het Rijksarchief te Gent, stond de inventarisatie dan ook niet veel verder dan in 1856.

Anno 1875 werd het immense bestand overgebracht naar het pas aangekochte Geraard de Duivelsteen, anno 2014 nog steeds de locatie van het Gentse Rijksarchief. Deze dure operatie nam in totaal zes maanden in beslag en werd afgerond op 31 augustus 1875. Het archief onderging daar opeenvolgende, partiële bewerkingen door diverse archivariissen. Door gebrek aan overkoepelende visie en aan grondige voorbereiding raakten enkele reeksen, hoofdzakelijk briefwisseling en stukken van de fiscalen, in dit stadium helaas vermengd. Bovendien bleef, na de creatie van een eerste en een tweede reeks processen en een reeks correspondentie, een niet onaanzienlijk volume aan losse stukken nog steeds onbehandeld.

Pas meer dan een halve eeuw later, in 1938, kreeg archivaris Jan Buntinx de opdracht definitief orde op zaken te stellen. Het resultaat van zijn jarenlange werkijver wordt tot op heden als toegang in de leeszaal van het Rijksarchief te Gent gebruikt. Ca. 90% van het archief van de Raad van Vlaanderen werd tijdens deze operatie beschreven.

2. ARCHIEFBLOKKEN

In het Rijksarchief te Gent zijn momenteel niet één, maar twee archiefblokken ‘Raad van Vlaanderen’ aanwezig⁸⁵. Het bekendste is uiteraard het archiefbestand van ongeveer 1180 strekkende meter planklengte, dat een aanzienlijk deel van de capaciteit van het archiefmagazijn inneemt. Het is één van de rijkste, best bewaarde en meest geconsulteerde bestanden binnen de Vlaamse Rijksarchieven.

⁸⁵ Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën - Rijksarchief te Gent, Geraard de Duivelstraat 1, B-9000 GENT. Zie <http://www.arch.be> (geraadpleegd 15.05.2013).

Bronnenmateriaal

- ⇒ INLEIDING
 - ⇒ Deel 1 p. 5-78
- KERNARCHIEF
 - = 1^E AFD.: *HET ARCHIEF VAN DE RAAD VAN VLAANDEREN*
 - ⇒ Deel 1 p. 79-257
- PROCESDOSSIERS
 - = 2^E AFD.: *DE PROCESSEN*
 - ⇒ Deel 2 Processen in eerste aanleg
 - ⇒ Deel 3 Processen in eerste aanleg
 - ⇒ Deel 4 Processen in eerste aanleg, p. 7-222;
Fiscale processen, p. 223-338
 - ⇒ Deel 5 Processen par escript
 - ⇒ Deel 6 Processen in beroep, p. 11-190;
Processen in hoger beroep, p. 191-228;
Procedurestukken op perkament, p. 229-232
- ARCHIEF VAN DE FISCALE CAMERE
 - = 3^E AFD.: *HET ARCHIEF VAN DE FISCALEN*
 - ⇒ Deel 7 p. 23-156
- ARCHIEF VAN DE ADMIRALITEIT SUPRÊME
 - = 4^E AFD.: *DE RAAD VAN VLAANDEREN ALS ADMIRALITEIT SUPRÊME*
 - ⇒ Deel 7 p. 157-174
- INDICES
 - ⇒ Deel 8 Index van persoons- en plaatsnamen, A - L
 - ⇒ Deel 9 Index van persoons- en plaatsnamen, M - Z, p. 357-647;
Index van zaaknamen, p. 649-771

III. 5 - Inhoudsoverzicht van de negen delen van de inventaris

De huidige toegang, van de hand van Jan Buntinx, beslaat maar liefst negen delen en beschrijft ca. 34600 bestanddeelnummers⁸⁶. Deel 1 behandelt het kernarchief, waarin alle hoofdreeksen en stukken betreffende de dagelijkse werking werden opgenomen⁸⁷. Dit kan worden aangevuld met deel 7, waarin het archief van de fiscale camere en van de Raad als Admiraliteit Suprême wordt beschreven. Delen 2 tot en met 6 bestaan volledig uit beschrijvingen

⁸⁶ BUNTINX J., *Inventaris...*, 9 dln., Brussel, 1964-1979. Voor de globale inhoud van deze inventaris, zie ill. 5.

⁸⁷ Zie ook DEMUYNCK G., *Het archief...*, in *Leiestam*, 2006, XIV, 4, p. 573-575; 2007, XV, 1, p. 593-594 en 2007, XV, 2, p. 601.

van procesdossiers, ingedeeld in diverse categorieën; delen 8 en 9 ten slotte bevatten de indexen op alle archiefbeschrijvingen. De uiterste datering van dit bestand valt, mede door de aanwezigheid van enkele stukken van de Audiëntie van de graven van Vlaanderen, iets ruimer uit dan de eigenlijke bestaansperiode van de Raad, namelijk van 1353 tot 1795. Tijdens de 19de eeuw werden daarenboven enkele stukken toegevoegd, hoofdzakelijk betreffende zaken die anno 1795 nog lopende waren en betreffende de rechtbank van eerste aanleg als rechtsopvolger.

Het archief is ouder dan 100 jaar en bijgevolg openbaar. De raadpleging ervan is vrij, tenzij de materiële toestand van de aangevraagde stukken beperkingen noodzakelijk maakt of een duplicaat beschikbaar is. De documenten kunnen worden aangevraagd door het opgeven van het nummer van de toegang, namelijk 008, en het bestanddeelnummer dat wordt aangetroffen links vóór elke archiefbeschrijving. Bij het verwijzen naar documenten in een wetenschappelijke tekst verdient het daarenboven aanbeveling het archief de eerste maal met zijn volledige naam te citeren. Nadien kan worden volstaan met een verkorte referentie⁸⁸. Voor de reproductie van archiefstukken gelden de voorwaarden en tarieven van toepassing in het Rijksarchief zoals verschenen in het Belgisch Staatsblad op 23 september 2011, onder voorbehoud van herziening.

Op basis van bestanddeelnummers uit dit hoofdbestand werd in het verleden een aantal nadere toegangen samengesteld. Liesbeth De Frenne maakte in het kader van haar stage archivaliek onder meer een nadere toegang op nummers 32722-32761, pakken ‘papieren van de fiscale camere’ voor de jaren 1658-1662⁸⁹. Van de hand van Gilbert Rogiers verschenen bovendien analyses van criminele processen uit het einde van de 17de eeuw, gebaseerd op bestanddeelnummer 8570 en volgende (registers van criminele examens) en bestanddeelnummer 8595 (register van criminele sententiën)⁹⁰.

Enkele stukken werden integraal uitgegeven. Dit geldt voor de twee oudst bewaarde registers van acten en sententiën, nummers 2327 (maart

⁸⁸ Respectievelijk

- volledig: RIJKSARCHIEF TE GENT, *Raad van Vlaanderen*, nr. [bestanddeelnummer].

- verkort: RAG, *RVV*, nr. [bestanddeelnummer].

⁸⁹ DE FRENNE L., *Het archief van de fiscalen...*

⁹⁰ ROGIERS G., *Criminele processen voor het hoogste gerechtshof in Vlaanderen, de Raad van Vlaanderen, eind zeventiende begin achttiende eeuw (1671-1723)*, Oostende, 2008-2012, 4 dln.. Zie ook <http://users.skynet.be/gilbert.rogiers> voor digitale consultatie.

Bronnenmateriaal

1370 - 3 juli 1374) en 2328 (1374 - 5 september 1378)⁹¹. Beide dateren van voor de oprichting van de Raad van Vlaanderen en zijn in strikte zin archief van de Audiëntie. Uitgaven van andere documenten, al dan niet integrale bestanddelen, kunnen her en der in wetenschappelijke tijdschriften of studies worden aangetroffen. Vooral tijdens de 19de eeuw waren dergelijke kleine uitgaven heel frequent, bijvoorbeeld door Victor Gaillard in het tijdschrift *Messenger des Sciences Historiques*. Hij wijdde ook enkele aparte bronnenuitgaven aan interessante documenten die hij aantrof tijdens zijn bewerking van het archief van de Raad⁹².

Het hoofdbestand omvat echter niet het volledige archief van de Raad. Na het einde van de inventarisatieronde van Jan Buntinx bleef een grote massa losse stukken over, die samen een tweede archiefblok vormen, de zogenoemde ‘rebuut’ van de Raad van Vlaanderen⁹³. Deze ‘niet-geordende varia’ lopen ruwweg van de 15de eeuw tot 1795 en werden in de periode 1965-1978 tijdelijk naar het Rijksarchief te Beveren overgebracht. In 1990 keerde het bestand terug naar het Rijksarchief te Gent, waarna een basisschifting werd gemaakt: alle stukken die op het eerste gezicht en onbetwistbaar vreemd waren aan de archiefvormer, werden verwijderd. Wat overblijft, zo’n 98,62 strekkende meter, is echter niet allemaal ontegensprekelijk archief van de Raad van Vlaanderen: het bevat eigen instellingsarchief, archief van de fiscalen, niet-gelichte stukken van procesdossiers, geconsigneerde stukken, archief van andere instellingen, familie- en persoonsarchief. Deze losse stukken zijn grotendeels uit hun verband gerukt en vertonen diverse graden van beschadiging.

Ook dit archief is ouder dan 100 jaar en bijgevolg openbaar; de voorwaarden voor reproductie die werden aangehaald bij het hoofdbestand zijn ook in dit geval van kracht. Stukken uit het blok ‘rebuut’ zijn echter alleen onder strikte voorwaarden te raadplegen, en na voorafgaande toestemming van het diensthoofd van het Rijksarchief te Gent. De documenten kunnen enkel worden aangevraagd door het nummer van de

⁹¹ DE PAUW N. (red.), *Bouc van de Audiencie...*

⁹² Zie onder meer GAILLARD V., *Archives du Conseil de Flandre ou recueil de documents inédits relatifs à l'histoire politique, judiciaire, artistique et littéraire, mis en ordre et accompagnés de notes et éclaircissements*, Gent, 1856.

⁹³ BUNTINX W., AUGUSTYN B., CEÛPPENS L. en VERFAILLIE J., *Archiefvormers in het gerechtelijk arrondissement Gent, deel 1*, Brussel, 2008, p. 94-98.

toegang, namelijk 999/RV, op te geven; zij werden niet verder beschreven noch genummerd⁹⁴.

B. ARCHIEF- EN REEKSVORMING

In het archief van de Raad van Vlaanderen kan een drietal verschillende archiefvormers worden onderscheiden, die evenwel niet volledig zelfstandig optraden. Het betreft de eigenlijke Raad, het officie-fiscaal en de Raad in zijn hoedanigheid van Admiraliteit Suprême. In tegenstelling tot de Raad van Brabant werd het archief van de fiscalen nooit volledig afgescheiden van het archief van de Raad bewaard⁹⁵.

In de indeling van de inventaris⁹⁶ zijn deze drie entiteiten terug te vinden onder de afdelingen 1, 3 en 4 en maken ze respectievelijk een kwart (Raad), een tiende (fiscalen) en een honderdste (Admiraliteit) van de totale archiefmassa uit. Bijna twee derde van de archiefmassa wordt echter ingenomen door afdeling 2, de procesdossiers. Deze dossiers waren strikt genomen geen archief van de Raad en vormen slechts een restfractie van de ooit geproduceerde hoeveelheid⁹⁷. Ze waren immers niet bestemd om te berusten bij de instelling, maar dienden na de beëindiging van een proces door de partijen te worden gelicht. De aangetroffen dossiers werden door Jan Buntinx onderverdeeld in vijf reeksen, gevolgd door een verzameling losse procedurestukken op perkament. Elk type werd via een vaste formule in de inventaris beschreven⁹⁸.

Wanneer de procesdossiers buiten beschouwing worden gelaten, kan de indeling van de inventaris van de Raad worden getoetst aan de bevoegdheden van de Raad⁹⁹. Twee van de drie afdelingen van de inventaris sluiten aan op twee van de vijf elementaire bevoegdheden, namelijk de Raad als toezichthoudend orgaan (archief van het officie-fiscaal) en de Raad als Admiraliteit Suprême.

⁹⁴ Indien specifiek naar dit archiefblok wordt verwezen, gebeurt dit bij voorkeur - volledig: RIJKSARCHIEF TE GENT, *Raad van Vlaanderen (rebuut)*.
- verkort: RAG, *RVV (rebuut)*.

⁹⁵ PUT E., *Inventaris van het archief van de Raad van Brabant. Deel 1: Archief van de Griffies*, Brussel, 1995, p. 44.

⁹⁶ Zie ill. 5 - Inhoudsoverzicht van de negen delen van de inventaris.

⁹⁷ Zie Woord vooraf.

⁹⁸ Zie ill. 6 - Procesdossiers: reeksen en standaardbeschrijvingen.

⁹⁹ Zie ill. 3 - Bevoegdheden, met vijf hoofdindelingen: organisatie, de Raad als bestuurlijk orgaan, de Raad als gerechtelijk orgaan, de Raad als toezichthoudend orgaan en de Raad als Admiraliteit Suprême.

PROCESSEN IN EERSTE AANLEG

= partij 1 c. partij 2: voorwerp van geschil, uiterste datum stukken.

FISCALE PROCESSEN

= 2 mogelijkheden:

1/ fiscalen treden op als eiser

= partij 2: voorwerp van geschil, uiterste datum stukken.

2/ fiscalen treden op als verweerder (zeldzaam)

= partij 1: voorwerp van geschil, uiterste datum stukken

PROCESSEN PAR ESCRIPT¹⁰⁰

= (rechtbank eerste aanleg) partij 1 c. partij 2: voorwerp van geschil, uiterste datum stukken.

PROCESSEN IN BEROEP

= partij 1 c. rechtbank eerste aanleg + partij 2: voorwerp van geschil, uiterste datum stukken¹⁰¹.

PROCESSEN IN HOGER BEROEP BIJ DE GROTE RAAD VAN MECHELEN

= partij 1 c. partij 2: voorwerp van geschil, uiterste datum stukken.

PROCEDURESTUKKEN OP PERKAMENT

= in chronologisch geordende pakken

III. 6 - Procesdossiers: reeksen en standaardbeschrijvingen

In de archiefafdeling van de hoofdarchiefvormer, de Raad van Vlaanderen, zijn dus de resterende drie bevoegdheden verwerkt¹⁰². Het betreft interne organisatie, de Raad als bestuurlijk orgaan en de Raad als gerechtelijk orgaan. De stukken uit deze afdeling, alle beschreven in het eerste deel van de inventaris, worden samen het kernarchief van de Raad genoemd.

¹⁰⁰ Dit zijn de originele dossiers van zaken die door mindere wetten waren gevonnist en integraal naar de Raad van Vlaanderen waren gestuurd, omdat er bij de Raad beroep werd aangetekend.

¹⁰¹ Indien bij dit beroepsdossier het originele dossier van eerste aanleg (proces par escript) is toegevoegd, werd dit in de inventaris als dusdanig aangeduid.

¹⁰² Zie ill. 7 - Bevoegdheden vs. indeling inventaris.

BEVOEGDHEID	INVENTARIS
Organisatie	Kernarchief (afd. 1)
De Raad als bestuurlijk orgaan	Kernarchief (afd. 1)
De Raad als gerechtelijk orgaan	Kernarchief (afd. 1)
De Raad als toezichhoudend orgaan	Officie-fiscaal (afd. 3)
De Raad als Admiraliteit Suprême	Admiraliteit Suprême (afd. 4)

III. 7 - Bevoegdheden vs. indeling inventaris

In tegenstelling tot sommige andere archiefbestanden is het onderscheid tussen de drie bevoegdheidsdomeinen in het archief niet zo eenvoudig te maken. Het is, voor wat de meeste archiefstukken betreft, bijna onmogelijk ze exclusief aan het organisatorische, bestuurlijke of gerechtelijke domein toe te wijzen¹⁰³. Daarom week Jan Buntinx af van dit drieluik, dat vaak de klassieke indeling van een inventaris bepaalt. Deze keuze was echter mede oorzaak van de moeilijke toegankelijkheid van het kernarchief voor het grote publiek.

Bij gerechtelijk ancien-régimearchief en, zo ook, het kernarchief van de Raad van Vlaanderen, dient rekening te worden gehouden met drie documentstromen: de instroom, de uitstroom en de interne productie¹⁰⁴. Binnen het kader van procesvoering valt dit eenvoudig te illustreren:

- instroom: partijen leveren allerhande stukken (hoofdzakelijk pleitstukken¹⁰⁵) in die uiteindelijk worden samengevoegd tot een procesdossier;
- interne productie: de instelling maakt zelf, voor intern gebruik, archief aan om het verloop van de dossiers te volgen (zowel gerechtelijk als administratief, bijvoorbeeld vonnisregistratie, boekhouding, ...);
- uitstroom: de instelling expedieert bescheiden, hoofdzakelijk beschikkingen, die dus het archief van de instelling verlaten en die terechtkomen bij de partijen.

¹⁰³ Bijvoorbeeld briefwisseling, resolutieregisters, ...

¹⁰⁴ Zie onder meer PUT E., *Inventaris...*, deel 1, p. 44-45, PUT E., *Opinies. Beraadslaging en archiefvorming bij de Raad van Brabant (16de-18de eeuw)*, in VAN RHEE C.H. e.a., *Voortschrijdend procesrecht. Een historische verkenning*, Leuven, 2001, p. 27-28 en PUT E., *Zoekwijzer gerechtelijk archief ancien régime*, Brussel, 1999.

¹⁰⁵ Hierbij wordt 'pleiten' in zijn meest brede betekenis bedoeld, m.n. alle argumentatie en bewijsmiddelen die ter staving van het standpunt van een procespartij worden aangebracht.

Bronnenmateriaal

Wat het archief van de Raad betreft, kunnen sporen van de instroom worden teruggevonden in de resterende procesdossiers. De interne productie resulteerde uiteraard in het kernarchief, terwijl van de uitstroom - met uitzondering van voorbereidende stukken, minuten en de registratie van bijvoorbeeld vonnissen - logischerwijze nauwelijks sporen terug te vinden zijn. Wanneer deze redenering wordt doorgetrokken naar het volledige kernarchief, inclusief organisatorische en bestuurlijke stukken, dient een kleine nuance te worden aangebracht. Uiteraard blijft het grootste deel van de stukken het resultaat van interne productie, maar de rol van de instroom wordt tevens belangrijker door het bestaan van bijvoorbeeld reeksen briefwisseling en rekesten.

Het kernarchief van de Raad kent de typische evolutie van elk overheidsarchief uit het ancien régime: één grote ruggegraatreeks werd in de loop der eeuwen opgesplitst in of vervangen door een diversiteit aan registers en documenttypes. Dit proces, ‘bifurcatie’ genoemd, ging gepaard met een aanzienlijke toename van het volume aan documenten dat werd geproduceerd, en dus ook aan te behandelen zaken¹⁰⁶. Dit heeft een aantal belangrijke gevolgen. Zo kan de inhoud van bepaalde reeksen basisregisters niet als een constante worden beschouwd. Daarenboven is niet elke archiefreeks beschikbaar voor de volledige activiteitsperiode van de Raad. Kennis over welke informatie tijdens welke periode in welk type archiefdocument werd ingeschreven, is dan ook essentieel voor het kernarchief.

In zijn inleiding tot het eerste deel van de inventaris van de Raad behandelt Jan Buntinx inhoudelijke aspecten van een aantal reeksen uitvoerig, zonder echter de filiatie tussen die reeksen in beeld te brengen. In de meeste gevallen is dat niet nodig, aangezien uit die reeksbeschrijvingen eenvoudigweg af te leiden valt welke informatie een type document bevatte en waar diezelfde informatie van voor het bestaan van de reeks eventueel terug te vinden valt¹⁰⁷. Een uitzondering hierop vormt de registratie van een type document dat voor een gerechtelijke instelling uitermate belangrijk is, namelijk de vonnissen. Het doel van rechtspraak is immers tot een oordeel te

¹⁰⁶ JANSSENS G. en PUT E., *Inleiding tot de archivalieken*, Leuven, 2006 (herdruk), p. 23-24.

¹⁰⁷ In de leidraad van deze gids, meer bepaald het hoofdstuk betreffende verschillende procedures die gehanteerd werden door de Raad, worden delen van dit type informatie herhaald. Het betreft hoofdzakelijk elementen die onontbeerlijk zijn voor een vlotte consultatie van het kernarchief; in voetnoten wordt verwezen naar specifieke bestandsnummers.

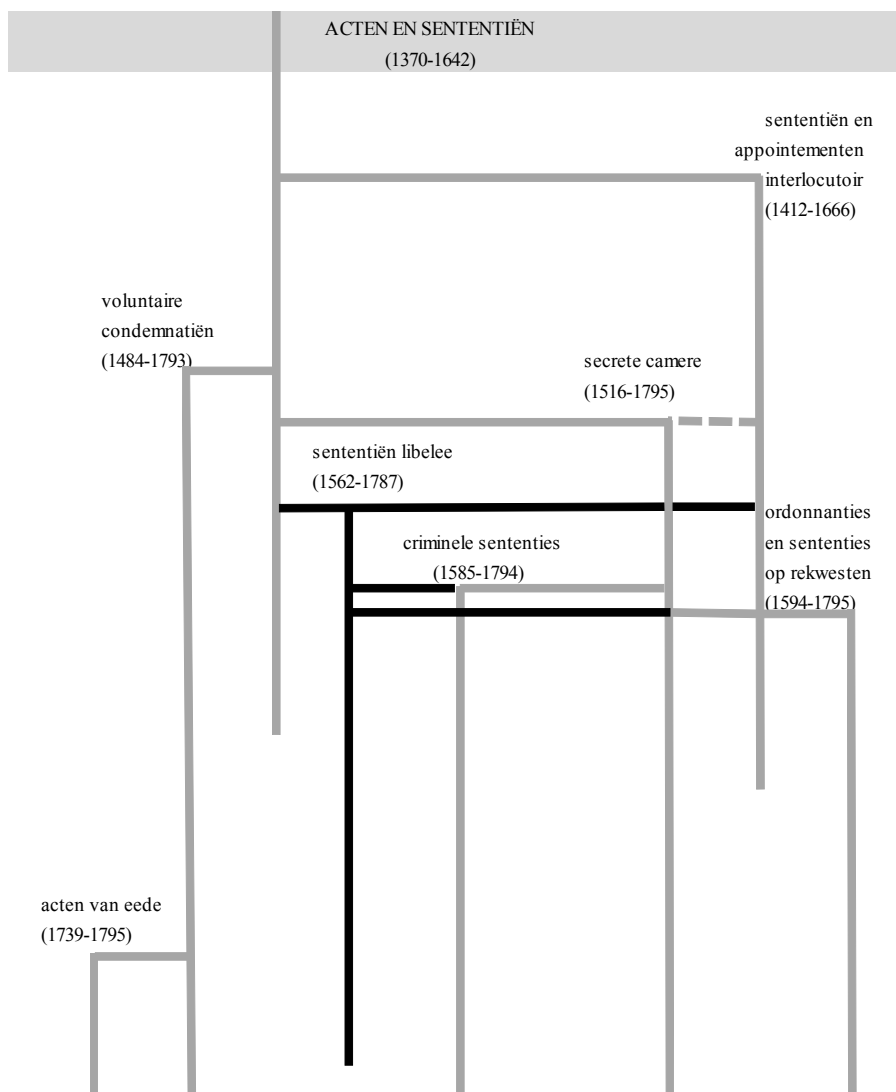
komen in een zaak en dat oordeel kenbaar te maken aan alle belanghebbende partijen. Aangezien de gerechtelijke taken de hoofdreden waren voor de oprichting van de Raad van Vlaanderen in 1386, is het oordeel - in de vorm van een 'vonnis' - één van de weinige documenttypes die voor de volledige bestaansperiode van de Raad in het archief aanwezig zijn, zij het in diverse vormen. De wijze van registreren van deze vonnissen kende logischerwijze de grootste evolutie.

Bijna alle types documenten binnen de Raad vinden hun oorsprong in de registers van acten en sententiën, de ruggeraatreeks van het kernarchief. Deze registers waren in feite een voortzetting van het type registers dat in de Audiëntie van de graven van Vlaanderen werd gecreëerd. Het oudste exemplaar in het archief van de Raad van Vlaanderen dateert uit 1370 en was in feite een register van de Audiëntie.

Tijdens de beginperiode, eind 14de - begin 15de eeuw, liet men in deze registers alles noteren wat enigszins van belang was op organisatorisch, bestuurlijk en gerechtelijk vlak¹⁰⁸. Zoals de benaming 'acten en sententiën' doet vermoeden, gold dit ook voor de vonnissen¹⁰⁹. Al vanaf 1407-1408 werden de registers van acten en sententiën in twee hoofdstukken opgesplitst: een aanzienlijk hoofdstuk 'acten' en een kleiner hoofdstuk 'sententiën' of vonnissen. Vanaf 1412 ontstond een aparte reeks registers voor vonnissen en tussenvonnissen, getiteld 'sententiën en appointementen interlocutoir'. Hierin werden per definitie alle vonnissen genoteerd die voortkwamen uit de rolprocedure, de oudste van de drie gerechtelijke procedures in civiele processen. In 1666 hield deze reeks op te bestaan. Ondertussen, ten laatste in 1594, was een aparte reeks registers afgescheiden met de vonnissen en tussenvonnissen van zaken die via de procedure voor commissarissen, een tweede gerechtelijke procedure in civiele processen, werden afgehandeld. Deze reeks zou doorlopen tot het einde van het ancien régime.

¹⁰⁸ Bij consultatie van andere reeksen uit het kernarchief (bijvoorbeeld ook resolutieregisters, registers van briefwisseling, commissies, plakkatens en ordonnanties, ...) is het altijd aangewezen - voor wat de periode betreft die voorafgaat aan de gespecialiseerde reeks - een steekproef uit te voeren in de registers van acten en sententiën. Men dient echter ook altijd de reeksbeschrijvingen door te nemen bij BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 44-68. Indien een type register uit een andere soort dan de acten en sententiën was afgescheiden, wordt dat in die beschrijvingen gemeld.

¹⁰⁹ Zie ill. 8 - Bifurcatie registratie vonnissen.

III. 8 - Bifurcatie registratie vonnissen

Tijdens de eerste helft van de 16de eeuw ontstond uit de acten en sententiën, naast bovengenoemde reeksen vonnissen, de reeks registers van de secrete camere. Dit waren registers met een brede inhoud, aangezien het in oorsprong de processen-verbaal waren van de geheime zittingen van de Raad. Net zoals de ruggegraatreeks bevatten deze registers elementen van zowel organisatorische, bestuurlijke als gerechtelijke aard. Wat vonnissen betreft, werden in de registers van de secrete camere alle vonnissen

aangaande delicate zaken geregistreerd - ook van zaken die dus in principe thuishoorden in de reeksen sententiën en appointementen interlocutoir en ordonnanties en sententies op rekwesten. Daarnaast bleef men, zeker tijdens de 15de eeuw en de eerste helft van de 16de eeuw, sporadisch ook nog vonnissen in de registers van acten en sententiën registreren.

Vanaf de invoering van de registers van de secrete camere werden hierin tevens de criminele sententies geregistreerd, hoewel overlapping bleef bestaan met andere reeksen vonnissen. Ter oplossing van dit probleem werden in 1631, retroactief vanaf 1585, aparte registers voor criminele sententies gecreëerd. Deze nieuwe reeks werd bijgehouden tot het einde van het ancien régime.

Vanaf 1587 tot 1795 zijn een groot aantal minuten van vonnissen bewaard gebleven in de vorm van sententierollen. Deze documenten staan los van de andere registervorming en deden in feite relaas van een voorbereidende fase. Op basis van deze versies werden de vonnissen dan later in één van de registers van de Raad ingeschreven. De tegenhanger aan de andere kant van het spectrum was de reeks geëxtendeerde sententiën of 'sententiën libelee'. Dit was een redactioneel uitgebreid vonnis dat op vraag van de partijen, en uiteraard tegen betaling, kon worden verkregen, vooral met het oog op gedwongen uitvoering van de uitspraak. Het bevatte de inhoud van het uitgesproken vonnis of 'dictum' en een samenvatting van de aanleiding en het verloop van het proces. Deze geëxtendeerde sententiën werden vanaf 1562 in een aparte reeks samengebracht op basis van de dicta uit de verschillende vonnissenregisters¹¹⁰.

Wanneer de term vonnis in brede zin wordt opgevat, hoort tot slot ook de reeks volontaire condemnatiën tot dit overzicht. De akten en contracten waartoe contractanten in de vrijwillige rechtspraak gecondemneerd werden, kunnen binnen die terminologie immers als vonnissen van de Raad worden beschouwd. De reeks, die in 1484 werd afgescheiden van de acten en sententiën, was één van de langstlopende in het kernarchief van de instelling. In 1739 kregen de zogenoemde 'acten van eede', verklaringen van allerhande aard die voor de Raad onder eed werden afgelegd, een aparte registratie.

¹¹⁰ In het bijhorende schema werden de reeksen minuten en geëxtendeerde sententiën in het zwart aangeduid, in contrast met de grijze lijnen van de registervorming. In het schema werden de reeksnamen zowel qua taal als qua schrijfwijze letterlijk overgenomen uit de inventaris; dit om verwarring te voorkomen.

C. VERWANT ARCHIEFMATERIAAL

1. ELDERS BEWAARDE ORIGINELEN

Het Gentse stadsarchief bewaart een aantal stukken van of gerelateerd aan de Raad van Vlaanderen. Eerst en vooral is er het bestand *Raad van Vlaanderen en Wetachtige Kamer (15de-18de eeuw)*, waarin onder meer afschriften en indices van sententiën, rekwesten, briefwisseling, rekeningen, namptissementboeken, handboeken en stukken betreffende rapportgelden en procedure worden bewaard. Deze 45 registers, 8 pakken en 1 rol vormen een rechtstreekse aanvulling bij het kernarchief van de Raad van Vlaanderen. Verder worden in de Zwarte Doos ook een *dossier inzake de verkoop van het Gravensteen (1779)* en een klein archiefbestand van de *Praktizijnen van de Raad van Vlaanderen (1497-1795)* bewaard, samen 7 registers en 25 pakken.

Uiteraard bevat het stadsarchief ook een groot aantal stukken die de relatie tussen de Raad en de stad documenteren, zoals *Ingekomen brieven van de Raad van Vlaanderen (1550-1794)*, *Plakkaten van de vorst (1531-1799)*, diverse verzamelingen *Stadsprocessen (15de-19de eeuw)*, allerhande *Rekeningen (14de-18de eeuw)* (waaronder exemplaren van de ontvanger der exploten van de Raad van Vlaanderen) en stukken betreffende *Rapportgelden (1705-1727)*. Bijzonder interessant is uiteraard ook de verzameling *Repertoria van juridische en administratieve bescheiden (11de-18de eeuw)*.

Verdere informatie over de collectie en modaliteiten van raadpleging is te vinden in de archiefgids oud archief, in combinatie met de webstek van het stadsarchief:

DECAVELE J. en VANNIEUWENHUYSE J., *Stadsarchief van Gent. Archiefgids oud archief*, Gent, 1983.

Zie ook <http://www.gent.be/eCache/THE/2/122.html> (geraadpleegd 15.05.2013) voor een online doorzoekbare versie.

2. VERWANTE BESTANDEN

In zijn artikel over de Raad van Vlaanderen, opgenomen in het standaardwerk over de gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen, behandelt Paul Van Peteghem een groot aantal complementaire archiefbronnen:

VAN PETEGHEM P., *Raad van Vlaanderen (1386-1795)*, in AUGUSTYN B. en PREVENIER W. (red.), *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795 (Studia 72)*, Brussel, 1997, p. 153-156.

Hij wijst onder meer op het belang van het Gentse stadsarchief en, bij uitbreiding, andere stads- of gemeentearchieven om persoonlijke gegevens over medewerkers van de Raad te vinden. Zowel in het stadsarchief, de Universiteitsbibliotheek van Gent als de Koninklijke Bibliotheek van Brussel worden bovendien handschriftelijke bronnen en drukken bewaard over de geschiedenis van Vlaanderen en/of de Raad, handboeken van advocaten, procureurs of notarissen, briefwisseling, adviesliteratuur, inventarissen op en analyses van registers van de Raad, kopieën van vonnissen en handschriften over procedure. Sommige van deze stukken komen uit de verspreid geraakte handbibliotheek van de Raad van Vlaanderen, waarover tot nu toe nauwelijks onderzoek werd verricht, of uit het persoonlijke bezit van functionarissen.

Dit overzicht kan worden aangevuld met enkele verzamelingen die bewaard worden in het Rijksarchief te Gent¹¹¹. Zo zijn er de *Varia*-reeksen, 19de-eeuwse verzamelingen van verspreide aanwinsten of van stukken die men om de één of andere reden meende uit archiefbestanden te moeten verwijderen. Vooral de *Varia D*-reeks bevat een aantal documentaire banden aangaande de Raad van Vlaanderen. Aanvullend is er ook het *Fonds Gent*, dat een heterogene verzameling bescheiden betreffende de stad Gent bevat. De algemene verzameling van familiearchieven - kortweg het *Algemeen Familiefonds* - bevat tot slot een schat aan informatie betreffende allerhande (Oost-Vlaamse) personen en families, onder wie tal van stedelijke en gewestelijke functionarissen. Sommige familiearchieven werden daarenboven apart behandeld en hebben hun eigen inventaris. Een overzicht ervan is te vinden in het archievenoverzicht van het Gentse Rijksarchief of op de portaalwebsite van de Belgische Rijksarchieven:

BUNTINX W., AUGUSTYN B., CEÛPPENS L. en VERFAILLIE J., *Archiefvormers in het gerechtelijk arrondissement Gent*, 3 dln., Brussel, 2008. Zie ook <http://www.arch.be> (geraadpleegd 15.05.2013), optie 'Zoeken in archieven'.

¹¹¹ Voor de volledigheid kan de onderzoeker zich ook wenden tot soortgelijke archiefbestanden en verzamelingen van andere rijksarchieven, in het bijzonder de Rijksarchieven te Brugge, Kortrijk, Beveren, Doornik en het Algemeen Rijksarchief te Brussel. Zie <http://www.arch.be> (geraadpleegd 15.05.2013), optie 'Archiefbewaarplassen' voor verdere praktische informatie en optie 'Zoeken in archieven' voor een kennismaking met de collecties.

Bronnenmateriaal

- DIEGERICK A. en SCHOORMAN R., *Stad Gent. Documenten betreffende de Stad Gent (Fonds Gent) (Rijksarchief te Gent, toegang 018)*, Gent, z.d.
- Inventaris van de algemene verzameling van familiearchieven (Algemeen Familiefonds), bewaard in het Rijksarchief te Gent (Rijksarchief te Gent, toegang 191)*, 8 dln., Gent, z.d.
- RENSON S., *Inventaris van de Varia-reeksen (Rijksarchief te Gent, toegang 125)*, Gent, 1989.

Aangezien het ressort van de Raad van Vlaanderen gedurende de late middeleeuwen en de vroegmoderne tijd geregeld veranderde, is het raadzaam ook even een blik te werpen over de grenzen van het 18de-eeuwse graafschap Vlaanderen. Vooral het noorden van Frankrijk en het zuiden van de Noordelijke Nederlanden zijn daarbij van belang met respectievelijk het *Parlement de Flandre* (1668) en de *Staatse Raad van Vlaanderen* (1599), die de taken van de Raad van Vlaanderen in de overgenomen regio's hebben verdergezet. Het archief van het Franse Parlement wordt bewaard in de *Archives Départementales du Nord* te Rijsel, dat van de Staatse Raad in het *Zeeuws archief* te Middelburg. Voor beide bestanden bestaat een gids voor de onderzoeker:

- CASTELAIN S. et CLIQUETEUX-LEBEL A., *Petit guide à l'usage des personnes intéressées par les archives du parlement de Flandre (Archives Départementales du Nord – VIII B 1e et 2e série)*, Lille, 2004. Zie ook <http://www.archivesdepartementales.cg59.fr> (geraadpleegd 15.05.2013).
- LE BAILLY M.C., *Staatse Raad van Vlaanderen te Middelburg. De hoofdlijnen van het procederen in civiele zaken zowel in eerste instantie als in hoger beroep (Procesgidsen 6)*, Hilversum, 2007. Zie ook <http://www.zeeuwsarchief.nl> (geraadpleegd 15.05.2013).

Niet alleen in de ruimte, maar ook in de tijd vormde de Raad uiteraard geen constante. Zo moet rekening worden gehouden met zowel rechtsvoorgangers als -opvolgers. Vooral wat de rechtsvoorganger, de *Audiëntie van de Graven van Vlaanderen* betreft, is heel weinig materiaal bewaard gebleven. Deze instelling heeft zelfs nooit veel eigen archief voortgebracht: enkel de processen-verbaal van de zittingen werden opgetekend. Twee van deze *Boucken van de Audiencie* zijn bewaard gebleven in het archief van de Raad van Vlaanderen en werden ondertussen integraal uitgegeven. Het allereerste register van Acten en Sententiën van de Raad zelf bevat bovendien nog enkele processen-verbaal van zittingen van

de Audiëntie voor de jaren 1386-1389. Van de 19de-eeuwse rechtsopvolger is heel wat meer materiaal voorhanden. De *Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent*, die anno 1795 de lokalen in de Voldersstraat overnam, heeft op diverse tijdstippen archief overgedragen aan het Belgische Rijksarchief. Dit wordt momenteel bewaard in het Rijksarchief te Beveren, net als vele andere archiefbestanden van Belgische rechtbanken. Het archievenoverzicht ressort Vlaanderen biedt de onderzoeker inzicht in de verschillende bestanden en toegangen.

BUNTINX J., *Inventaris van het archief van de Raad van Vlaanderen (Rijksarchief te Gent, toegang 008)*, Brussel, 1964, deel 1, p. 54-55 en 133.

DE PAUW N. (red.), *Bouc van de Audiencie. Acten en sentenciën van den Raad van Vlaanderen in de XIVe eeuw (Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde. 3e reeks, 17)*, 2 dln., Gent, 1901-1903.

PRENEEL M., *Overzicht van de archieven in het Rijksarchief te Beveren: archiefvormers van het ressort Vlaanderen (Archievenoverzichten 7)*, Brussel, 2006.

Zie ook <http://www.arch.be> (geraadpleegd 15.05.2013), optie 'Zoeken in archieven' voor een up-to-date versie van overgedragen bestanden.

Binnen het graafschap Vlaanderen kunnen de archiefbestanden van diverse andere gewestelijke en regionale instellingen worden aangestipt, die alle hoofdzakelijk in het Rijksarchief te Gent worden bewaard. De Staten van Vlaanderen, het voornaamste orgaan van volksvertegenwoordiging binnen het gewest, is veruit het belangrijkste daarvan. De Raad en de Staten stonden voortdurend in contact met elkaar en werkten op bepaalde vlakken samen.

Uit praktisch oogpunt kan het daarenboven aangewezen zijn de archieven van instellingen die tegelijk met de Raad in het Gravensteen zetelden, te bekijken. Zo deelde de justitieraad deurwaarders en messagiers met de *Wetachtige Kamer* en met de *Rechtbank van de Indaginge* (ook wel *Luitenant-Civil van de Indaginge* genoemd). Aangezien het archiefbestand van de *Soevereine Kamer van de Hoofdredeninge* (een boekhoudkundig controleorgaan voor de ontvangers van de graaf) en het eigenlijke archief van de *Vorstelijke Domeinen* ooit zijn afgescheiden van respectievelijk de bestanden van de *Raad van Vlaanderen* en van de *Wetachtige Kamer*, kunnen ook deze bestanden als verwante archieven worden beschouwd. Tot slot was ook het hoofdcollege van de *kasselrij Oudburg* in het Gravensteen gevestigd, tot het einde van het ancien régime.

Bronnenmateriaal

- BUNTINX W., AUGUSTYN B., CEÛPPENS L. en VERFAILLIE J., *Archiefvormers in het gerechtelijk arrondissement Gent*, deel 1, Brussel, 2008 biedt een introductie tot de opgesomde instellingen en hun archief aan; in PREVENIER W. en AUGUSTYN B. (red.), *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795 (Studia 72)*, Brussel, 1997 komen deze instellingen in hun respectieve artikels uitgebreider aan bod.
- BUNTINX W., *Inventaris van het archief van de Vorstelijke Domeinen van Oost-Vlaanderen (Rijksarchief te Gent, toegang 014/2)*, Brussel, 1988.
- BUNTINX W., *Inventaris van het archief van de Wetachtige Kamer van Vlaanderen (Rijksarchief te Gent, toegang 014)*, Brussel, 1988.
- Inventaris van het archief van de Oudburg. Kasselrij en Leenhof (Rijksarchief te Gent, toegang 005)*, Gent, 1905.
- NUYTTENS M., *Inventaris van het Archief van de Staten van Vlaanderen (Rijksarchief te Gent, toegang 002)*, Brussel, 1986.
- VIAENE D., *Inventaris van het archief van de Rechtbank van de Indaginge van Gent (1562-1796) (Rijksarchief te Gent, toegang 286)*, Brussel, 2010.

Uiteraard is er ook een schat aan informatie te vinden op diverse hogere hiërarchische niveaus. Wat hogere beroepsinstanties betreft, zijn er achtereenvolgens het archief van het *Parlement de Paris* en dat van (het *Parlement*, vervolgens) de *Grote Raad van Mechelen*, respectievelijk bewaard in de *Archives Nationales* te Parijs en het *Algemeen Rijksarchief* te Brussel. Het archief van diverse centrale instellingen, waaronder de collaterale raden en in het bijzonder de *Geheime Raad*, biedt daarenboven een inzicht in de meest uiteenlopende bevoegdheden van de Raad van Vlaanderen en de relatie van de Raad met het centrale en, bij uitbreiding, het supranationale niveau. Vooral correspondentie en daaruit ontstane dossiers zijn hierbij van groot belang. Alle relevante informatie over deze archiefvormers en een basisintroductie tot de samenstelling en de onderzoeksmogelijkheden van hun archiefbestanden zijn te vinden in een uitstekende gids, die de centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden behandelt.

Een extra vermelding verdient het archief van de opeenvolgende rekenkamers, waarover eveneens een uitgebreide gids werd samengesteld. Wegens rekenplichtigheid werden diverse rekeningen van onder meer exploten, zegel- en augmentatierechten van de Raad van Vlaanderen bij de bevoegde rekenkamer ingediend. Ook andere, in dit geval secundaire bronnen uit de rijke reeksen van de rekenkamers kunnen een beeld schetsen

van de werking van de Raad en, onder meer, van zijn concurrerende houding ten opzichte van bepaalde stedelijke instellingen. Hierbij mogen zeker ook de stukken in *Série B* van de collectie van de *Archives Départementales du Nord* te Rijsel niet vergeten worden.

AERTS E. e.a. (red.), *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)* (*Studia* 55), 2 dln., Brussel, 1994.

AERTS E., *Geschiedenis en archief van de Rekenkamers (Overzichten en Gidsen 27)*, Brussel, 1996.

Archives de l'Ancien Régime: guide général d'orientation, Paris, 2011.

LEYDER D., *Les archives du Grand Conseil des Pays-Bas à Malines (vers 1445 – 1797)* (*Gidsen* 73), Brussel, 2010.

Série B - Cours et juridictions d'Ancien Régime, via <http://www.archivesdepartementales.cg59.fr> (geraadpleegd 15.05.2013).

Informatiegaring kan tevens in de omgekeerde richting gebeuren. Binnen het grondgebied van het vroegere graafschap Vlaanderen was een kluwen van regionale en lokale openbare instellingen actief. Archief van deze overheden is verspreid te vinden in allerhande rijks-, stads- en gemeentearchieven van ruwweg het huidige West- en Oost-Vlaanderen. Ook hier dient er rekening mee te worden gehouden dat het ressort van de Raad zich tijdens zijn bestaan niet tot deze grenzen en zelfs niet tot de grenzen van het huidige België beperkte. Wat de Rijksarchieven betreft, zijn in dat kader hoofdzakelijk de ancien-régimecollecties van de Rijksarchieven te Brugge, Kortrijk, Gent en Beveren van belang. Het bestaan van heel wat stads- en gemeentearchieven is gerepertorieerd in de Vlabidocgids, die via de website van de *Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief en Documentatie* beperkt raadpleegbaar is. Zie <http://www.vvbad.be> (geraadpleegd 15.05.2013), waarop de Vlabidocgids te bereiken is via 'Informatiebronnen' – 'Bronnen en Publicaties'. De meeste stads- en gemeentearchieven beschikken bovendien over een website waarop ze hun collectie voorstellen, die via een eenvoudige zoekrobot zoals Google kan worden bereikt.

Wat vergelijkingsmateriaal binnen de Zuidelijke Nederlanden betreft, is het uitgebreide archief van de Raad van Brabant om verscheidene redenen het meest aangewezen onderzoeksspoor. Dit archief wordt bewaard in het Rijksarchief te Anderlecht en bestaat uit diverse bestanden, waaronder verschillende reeksen procesdossiers. Het griffie- en secretariaatsarchief bieden inzicht in samenstelling, organisatie en werking van deze justitieraad, die naar analogie met de Raad van Vlaanderen bevoegd was voor het

Bronnenmateriaal

hertogdom Brabant, het hertogdom Limburg en de Landen van Overmaas. De Raad van Brabant kon zich evenwel soeverein noemen, op enkele korte onderbrekingen na.

PUT E., *Inventaris van het archief van de Raad van Brabant. Deel 1: Archief van de Griffies*, Brussel, 1995 en PUT E., *Inventaris van het archief van de Raad van Brabant. Deel 2: Archief van de Secretariaten*, Brussel, 1999 voor geschiedenis, samenstelling, organisatie, bevoegdheden en procedure van de instelling, een toelichting over het archiefbestand, mogelijke zoekschema's en verdere verwijzingen.

II. BIBLIOGRAFIE

Voor een uitgebreide bespreking van relevante bronnenuitgaven en literatuur is het artikel van Paul Van Peteghem een aanrader:

VAN PETEGHEM P., *Raad van Vlaanderen (1386-1795)*, in AUGUSTYN B. en PREVENIER W. (red.), *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795 (Studia 72)*, Brussel, 1997, p. 147-153.

Bij de voorstelling van de Raad van Vlaanderen als instelling, het tweede onderdeel van deze gids, werd een groot aantal bibliografische tips in voetnoten opgenomen. Het onderstaande overzicht is een beknopte weergave hiervan en kan worden beschouwd als een eerste introductie, met inbegrip van een aantal recentere studies die in het hierboven geciteerde standaardwerk niet zijn opgenomen.

A. BRONNENUITGAVEN

Wat normatieve bronnen aangaande het graafschap Vlaanderen betreft, werden de belangrijkste naslagwerken uitgegeven door de Raad van Vlaanderen zelf. De reeks *plakkaatboeken van Vlaanderen* omvat zes delen, elk bestaande uit één of meer volumes, alle gepubliceerd tussen 1639 en 1786. Een trefwoordenindex op delen één tot en met vijf verscheen in 1766, deel zes is voorzien van een eigen index:

Tweedden druck Vanden Eersten Bouck der Ordonnancien, Statuten, Edicten ende Placcaerten soo van weggen der Keyserlyke ende Koninghlyke Maiesteyten, als huerlieder Doorlughtighste Voorsaeten, Graven ende Graefneden van Vlaendren, Nieuwelinghs Ver-meerdert met Door-Gaende Marginale Aen-wysinghen ende Vol-kommentafel, Gent, 1639.

- Tweeden deel van den placcaert-boeck inhoudende diverse ordonnantien, edicten ende placcaerten vande konincklycke Maiesteyten ende haere duerluchtighe Hoogheden Graven van Vlaenderen, mitsgaeders van huerliederen provincialen raede aldaer, Antwerpen, 1662.*
- Derden placcaet-boeck van Vlaenderen, inhoudende de Placcaeten, Ordonnancien, Reglementen, Tractaeten, Alliancien ende andere Edicten, gheëmaneert van wegghen de koninghen van Spagnien ende van hunne doorluchtigste voorsaeten Graven van Vlaenderen, ende Souveraine Princen van dese Nederlanden, Gent, 1685, 2 dln.*
- Vierden placcaet-boeck van Vlaenderen, behelsende alle de Placcaeten Ordonnantien ende Decreten, gheëmaneert voor de Provincie van Vlaenderen sedert 't jaer 1684 tot ende met 1739, Brussel, 1740, 3 dln.*
- Vyfden placcaert-boeck van Vlaenderen, behelsende alle de Placcaeten, Ordonnantien ende Decreten, geëmaneert voor de Provintie van Vlaenderen, Gent, 1763, 2 dln.*
- Zesden placcaert-boek van Vlaenderen, behelzende alle de Placcaeten, Reglementen, Edicten, Ordonnantien, Decreten, Declaratien en Tractaeten, geëmaneerd voor de provincie van Vlaenderen, Gent, 1786, 3 dln.*
- DE WULF, J. Ph., *Generalen index ofte substantieel kortbondig begryp der materien, begrepen in de vyf placcaert-boecken van Vlaenderen, behelsende alle de Placcaeten, Edicten, Decreten, Reglementen, Ordonnantien, Instructien ende Tractaeten, geëmaneert voor de provincie van Vlaenderen, beginnende van den Jaere 1152 tot ende met 1763, opgesteld volgens order van den abc, Gent, 1766.*

Naast de bovenstaande bronnenreeks en diverse losse wetgevingsedities uit het ancien régime, moet vooral melding worden gemaakt van de wetenschappelijke editie in de reeks *Verzameling van de Verordeningen der Nederlanden (Recueil des Ordonnances des Pays-Bas)*, gepubliceerd door de *Koninklijke Commissie voor de uitgave van de oude wetten en verordeningen van België* vanaf midden 19de eeuw tot op heden. Deze reeks werd onderverdeeld in drie subreeksen, respectievelijk voor de periodes 1381-1506, 1506-1700 en 1700-1794. Gedetailleerde informatie over de verschillende delen is te vinden op de website van de Commissie.

Recueil des Ordonnances des Pays-Bas / Verzameling van de Verordeningen der Nederlanden. 1e reeks (1381-1506) (Koninklijke Commissie voor de uitgave van de oude wetten en verordeningen van België, in-quarto), Brussel, 1965-heden.

Bronnenmateriaal

Recueil des Ordonnances des Pays-Bas / Verzameling van de Verordeningen der Nederlanden. 2e reeks (1506-1700) (Koninklijke Commissie voor de uitgave van de oude wetten en verordeningen van België, in-folio), Brussel, 1893-heden.

Recueil des Ordonnances des Pays-Bas / Verzameling van de Verordeningen der Nederlanden. 3e reeks (1700-1794) (Koninklijke Commissie voor de uitgave van de oude wetten en verordeningen van België, in-quarto), Brussel, 1860-1942.

Zie *Overzicht van de publicaties van de Commissie (Koninklijke Commissie voor de uitgave van de oude wetten en verordeningen van België)*, via http://justitie.belgium.be/nl/informatie/bibliotheek/koninklijke_commissie_uitgave_belgische_oude_wetten_en_verordeningen/publicaties_van_de_commissie/ (geraadpleegd 15.05.2013).

Aangaande de procedures die werden toegepast in de Raad van Vlaanderen, zijn de 16de-eeuwse *Corte instructies* van Philips Wielant de standaardwerken, alhoewel in het ancien régime vooral de door Joos de Damhouder bewerkte edities beter bekend en verspreid waren. Zij kunnen in diverse uitgaven worden geraadpleegd, waarvan de twee meest verspreide hieronder worden weergegeven. Daarenboven kreeg ook de specifieke *Style ende Maniere van procederen in de Camere van den Raede in Vlaenderen* al een bespreking:

MONBALLYU J., *De style ende maniere van procederen in de Camere van den Raede in Vlaenderen (1521) van Fransoys de Rycke (+1525), ten onrechte toegeschreven aan Lambrecht van den Bryaerde, president van de Grote Raad van Mechelen*, in *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 1981, XLIX, p. 361-387.

MONBALLYU J. (red.), *Filips Wielant, verzameld werk: I. Corte instructie in materie criminele*, Brussel, 1995. Zie ook MONBALLYU J. (red.), *Corte instructie in materien criminelen (versies 1510 / 1515-1516) van F. Wielant*, via <https://www.kuleuven-kulak.be/facult/rechten/Monballyu/Rechtlagelanden/Homepage.htm> (geraadpleegd 15.05.2013).

WIELANT P.; STRUBBE E. (red.), *Practijke civile (Fontes juris batavi rariores 3)*, Amsterdam, 1968. Zie ook MONBALLYU J. (red.), *Corte instructie in civile zaken (versie 1508) van F. Wielant*, via <https://www.kuleuven-kulak.be/facult/rechten/Monballyu/Rechtlagelanden/Homepage.htm> (geraadpleegd 15.05.2013).

B. LITERATUUR

Een algemeen naslagwerk over de Raad van Vlaanderen bestaat nog niet. In het verleden verschenen heel wat detailstudies met historische of rechtshistorische invalshoek, waaronder een aantal verouderde maar toch interessante publicaties:

DE PAUW N., *La Cour d'Appel de Gand depuis cinq siècles*, Gent, 1897.

FOPPENS J., *Histoire du Conseil de Flandre, précédée d'une notice historique et accompagnée de notes par A. O'Kelly et Huytens*, Brussel, 1869. Zie ook FOPPENS J., *Histoire du Conseil de Flandre (Algemeen Rijksarchief, Reprints 91)*, Brussel, 1997.

GANSER J., *Le conseil de Flandre. Discours prononcé à l'audience de rentrée de la Cour d'Appel de Gand le 19 octobre 1846, à l'occasion de l'inauguration du nouveau palais de justice*, Gent, 1846.

MATTHIEU A., *Histoire du conseil de Flandre*, in *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique*, 1879, XXXV, p. 173-460, ook als monografie uitgegeven te Antwerpen, 1880.

VANDENPEEREBOOM A., *Des cours de justice qui ont exercé juridiction souveraine sur la ville d'Ypres et la West-Flandre: le conseil de Flandre à Ypres (1451-1464), et deuxième séjour du conseil de Flandre à Ypres (1492-1498)*, Ieper, 1872.

VAN DER VYNCKT L.J.J., *Recueil des recherches historiques et chronologiques du Conseil provincial ordonné en Flandre. Contenant la première institution, le progrès et les changemens arrivés audit conseil ... depuis l'an de grace 1385 jusqu'au present 1771*, Gent, [18de eeuw], 3 dln.

Bij de moderne studies, wordt eerst en vooral gewezen op enkele bijdragen over bevoegdheden, procedure en plaats in de rechterlijke organisatie van het graafschap Vlaanderen. Een aantal van deze publicaties, hoofdzakelijk van de hand van Jos Monballyu, staat hieronder opgesomd.

MONBALLYU J., *De gerechtelijke bevoegdheid van de Raad van Vlaanderen in vergelijking met de andere 'wetten' (1515- 1621)*, in JACOBS B.C.M. en NEVE P.L. (red.), *Hoven en banken in Noord en Zuid. Derde colloquium Raad van Brabant, Tilburg, 30 en 31 januari 1993 (Brabantse Rechtshistorische Reeks, VII)*, Tilburg, 1994, p. 1-26.

MONBALLYU J., *De hoofdlijnen van de criminele strafprocedure in het graafschap Vlaanderen (16de tot 18de eeuw)*, in VAN RHEE C.H.,

Bronnenmateriaal

STEVENS F. en PERSOONS E. (ed.), *Voortschrijdend procesrecht. Een historische verkenning*, Leuven, 2001, p. 63-108.

MONBALLYU J., *De Raad van Vlaanderen, een soevereine justitierraad in strafzaken?*, in *Handelingen van het tweede Hof van Holland. Symposium gehouden op 14 november 1997 te Den Haag*, Den Haag, 1998, p. 76-90.

MONBALLYU J., *Het onderscheid tussen de civiele en de criminele en de ordinaire en de extraordinaire strafrechtspleging in het Vlaamse recht van de 16de eeuw*, in DIEDERIKS H.A. en ROODENBURG H.W. (red.), *Misdaad, zoen en straf. Aspecten van de middeleeuwse strafrechtsgeschiedenis in de Nederlanden*, Hilversum, 1991, p. 120-132.

MONBALLYU J., *'Van appellatiën ende reformatiën'. De ontwikkeling van het hoger beroep bij de Audiëntie, de 'Camere van den Rade' en de Raad van Vlaanderen (ca.1370- ca.1550). Bijdrage tot de ontstaansgeschiedenis van het hoger beroep in de Nederlanden*, in *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 1993, LXI, p. 237-275.

Hoewel betrekking hebbend op de Grote Raad van Mechelen, kan, voor een goed begrip van de burgerlijke procesvoering, ook steeds een beroep gedaan worden op:

VAN RHEE C.H., *Litigation and legislation. Civil Procedure at First Instance in the Great Council for the Netherlands in Malines (1522-1559) (Studia 66)*, Brussel, 1997.

Andere thema's, zoals samenstelling en personeel, kregen slechts voor beperkte periodes een systematische behandeling, grotendeels in het kader van een breder onderzoekconcept. Van belang zijn vooral de doctoraatsverhandelingen aangaande centralisatie en staatsvorming van Jan Dumolyn en Paul Van Peteghem, die de raadsheren van respectievelijk de 15de en de 16de eeuw ten gronde bestudeerden. Ook vermeldenswaard is het feit dat tijdens de afgelopen twee decennia heel wat licentiaatsonderzoek met prosopografische en/of institutionele invalshoek is verricht, hoofdzakelijk aan de Universiteit Gent. De hiernavolgende voorbeelden kunnen worden aangevuld met behulp van de Aleph-catalogus van de Gentse universiteitsbibliotheek:

Catalogus Universiteitsbibliotheek Gent, via <http://lib.ugent.be> (geraadpleegd 15.05.2013).

Alle aangehaalde studies behandelen hoofdzakelijk het zogenaamde ‘hogere personeel’. Sinds kort wordt echter ook aandacht besteed aan diverse andere actoren in het domein van justitie.

DUMOLYN J., *Het hogere personeel van de hertogen van Bourgondië in het graafschap Vlaanderen (1419-1477)*, Gent, doctoraatsverhandeling, 2001, 5 dln. Uitgegeven in twee publicaties:

DUMOLYN J., *De Raad van Vlaanderen en de Rekenkamer van Rijsel. Gewestelijke overheidsinstellingen als instrumenten van de centralisatie (1419-1477) (Studia 94)*, Brussel, 2002.

DUMOLYN J., *Staatsvorming en vorstelijke ambtenaren in het graafschap Vlaanderen 1419-1477 (Studies in urban social, economic and political history of the medieval and early modern Low Countries, 14)*, Leuven, 2003.

VAN PETEGHEM P., *Centralisatie in Vlaanderen onder Keizer Karel (1515-1555). Een onderzoek naar de plaats van de Raad van Vlaanderen in de Habsburgse Nederlanden*, Gent, doctoraatsverhandeling, 1979, 3 dln. Uitgegeven als:

VAN PETEGHEM P., *De Raad van Vlaanderen en staatsvorming onder Karel V (1515-1555). Een publiekrechtelijk onderzoek naar centralisatiestreven in de XVII Provinciën (Rechtshistorische reeks van het Gerard Noodt Instituut, XV)*, Nijmegen, 1990.

COUCKE M., *Een prosopografische studie over de hogere functionarissen van de Raad van Vlaanderen (1633-1675)*, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 2007.

KARAGIANNIS E., *De functionarissen bij de Raad van Vlaanderen (1477-1492). Een onderzoek naar de sociale invloeden bij de samenstelling van de Raad*, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1992.

LAUWERS D., *De leden van de Raad van Vlaanderen onder Jan zonder Vrees (1405-1419)*, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1999.

MOERMANS K., *De culturele expressies van de leden van de Raad van Vlaanderen (1419-1477). Een verkennende prosopografische studie*, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1999.

SIMONS J.-L., *De functionarissen bij de Raad van Vlaanderen (1467-1476). Een onderzoek naar de sociale invloeden bij de samenstelling van de Raad*, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1992.

Bronnenmateriaal

VERHAEGHE C., *De benoeming van de voorzitters en de raadsheren van de Raad van Vlaanderen (1598-1633)*, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 2000.

VERHAEST H., *De vroegste geschiedenis van het openbaar ministerie bij de Raad van Vlaanderen*, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1981.

VOLCKAERT S., *De functionarissen bij de Raad van Vlaanderen (1386-1404). Een onderzoek naar de sociale invloeden bij de samenstelling van de Raad*, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1994.

MARTYN G., *De advocatuur in het oude graafschap Vlaanderen*, in MARTYN G., DONKER G., FABER S. en HEIRBAUT D., *Geschiedenis van de advocatuur in de Lage Landen, Pro Memorie*, 2009, XI, 1-2, p. 13-36.

MARTYN G., *Les avocats au Conseil de Flandre (1386-1795): à la recherche d'une déontologie*, in ROBAYE R. (ed.), *Les acteurs de la justice. Magistrats, ministère public, avocats, huissiers et greffiers (XIIe-XIXe siècle) (Travaux de la Faculté de Droit de Namur 24)*, Namur, 2002, p. 103-119.

Meer populariserend is het rijk geïllustreerde boekje naar aanleiding van tweehonderd jaar Gentse orde der advocaten:

MARTYN G., *Gent en zijn advocaten. Een historische wandeling door de stad*, Gent, 2012.

Tot slot mogen enkele werkinstrumenten in dit overzicht niet ontbreken. Bij het raadplegen van het archiefbestand én bij het doornemen van achtergrondliteratuur kan de onderzoeker immers met heel wat onbekende termen geconfronteerd worden, zowel in het Nederlands, het Frans als - sporadisch - het Latijn. Algemene historische woordenboeken en, bij voorkeur, rechtshistorische woordenboeken kunnen redding brengen. Daarenboven zijn enkele specifieke werken voorhanden betreffende het graafschap Vlaanderen en/of de zuidelijke Nederlanden:

KERSTEMAN F., *Practisyns woordenboekje of Verzameling van meest alle de woorden in de rechtskunde gebruikelijk*, Dordrecht, 1785. Facsimile uitgave door BROOD P. en ENNIK J.E., Groningen, 1996.

- STALLAERT K., *Glossarium van verouderde rechtstermen*, Handzame, 1977-1978.
- VAN HATTUM M. en ROOSEBOOM H., *Glossarium van oude Nederlandse rechtstermen (Verzamelen en bewerken van de jurisprudentie van de Grote Raad, nieuwe reeks, 2)*, Amsterdam, 1977.
- VERWIJS E. en VERDAM J., *Middelnederlandsch Woordenboek*, 's Gravenhage, 1885-1941.
- WIJDEVELD N., VAN HATTUM M. en VAN ANSWAARDEN R., *Glossarium van oude Franse rechtstermen (Verzamelen en bewerken van de jurisprudentie van de Grote Raad, nieuwe reeks, 7)*, Amsterdam, 1983.

LEIDRAAD VOOR DE GEBRUIKER

I. PROCEDURES

A. INTRODUCTIE

Om gericht te zoeken in het archief van de Raad van Vlaanderen, is elementaire kennis van de procedures die binnen de instelling gehanteerd werden noodzakelijk. De documenten die in het archiefbestand bewaard zijn gebleven, zijn immers het directe resultaat van die procedures en dienen dus ook binnen die context te worden geïnterpreteerd.

In een ruime betekenis van het woord houden procedures allerhande werkwijzen, methodes, manieren van handelen in. In dat opzicht wordt in dit hoofdstuk onder meer gesproken van bestuurlijke procedures en, aansluitend, de *work flow* binnen het officie-fiscaal en binnen de Raad als Admiraliteit Suprême. Binnen gerechtelijke context duidt de term 'procedure' uiteraard op de procesvoering, met andere woorden de verschillende stappen die tijdens de behandeling van een zaak gevolgd dienden te worden.

Zoals reeds bleek in het hoofdstuk over bronnenmateriaal, bestaat over de procesgang bij de Raad van Vlaanderen nauwelijks basisliteratuur. Diverse auteurs stellen, in navolging van Jan Buntinx, dat de procedures van de Raad van Brabant - recent wel goed gedocumenteerd - heel veel gelijkenissen vertoonden met de procedures die in Vlaanderen werden toegepast¹¹².

Deze stelling doorstaat een toetsing aan de recente procesgids betreffende de Staatse Raad van Vlaanderen te Middelburg goed¹¹³. Die instelling, die in 1599 in het leven werd geroepen en de bevoegdheden van

¹¹² Voor een korte bespreking van relevante literatuur en bronnenmateriaal, zie tevens DE FRENNE L., *Het archief van de fiscalen...*, p. 33-35.

¹¹³ LE BAILLY M.C., *Staatse Raad van Vlaanderen te Middelburg. De hoofdlijnen van het procederen in civiele zaken zowel in eerste instantie als in hoger beroep (Procesgidsen 6)*, Hilversum, 2007, p. 24-38.

de Raad van Vlaanderen over Zeeuws-Vlaanderen overnam, kreeg pas in de tweede helft van de 17de eeuw een eigen instructie. Voorheen, in 1616, was beslist dat de Staatse Raad niet alleen de bevoegdheden overnam van de Gentse Raad, maar ook de Vlaamse stijl van procederen zou hanteren. Vooraleer de Staatse Raad in 1661 een eigen instructie kreeg, waren de instructies voor de Raad van Vlaanderen van kracht. De tekst van 1661 werd vervolgens in diezelfde geest opgesteld.

Over de criminele procedure, of het strafprocesrecht, is meer informatie voorhanden. Jos Monballyu heeft binnen dit domein de laatste decennia veel onderzoek verricht en publiceert onder meer een overzichtsartikel dat als basis kan worden gebruikt¹¹⁴. In het kader van haar onderzoek naar de fiscalen van de Raad paste Liesbeth De Frenne zijn bevindingen toe op enkele procesdossiers¹¹⁵.

In navolging van de bestaande literatuur wordt bij de gerechtelijke procedures binnen deze gids allereerst een onderscheid gemaakt tussen de civiele en de criminele procesgang¹¹⁶. Deze twee vormen van ‘contentieuze’ rechtspraak of rechtspraak in conflicten staan in contrast met de ‘voluntaire’ of (vrij)willige rechtspraak, waarover tevens kort een woord uitleg zal worden gegeven.

De civiele procedure werd gebruikt voor privaatrechtelijke en administratieve geschillen, maar ook voor lichte of zogenoemde ‘civiele’ misdrijven¹¹⁷. Dit waren ‘niet-kapitale misdrijven’ waaraan een ‘niet-kapitale straf’ was verbonden, zoals een geldboete, een boetebedevaart of een korte verbanning. Binnen de civiele procesgang waren drie verschillende procedures mogelijk, met name de rolprocedure, de communicatoire procedure en de procedure voor commissarissen.

De rolprocedure was de oudste van de drie en werd gekenmerkt door haar openbaarheid en door het feit dat dit oorspronkelijk een mondelinge procedure was. Er werden tevens twee bijzondere procedures in het leven geroepen. Bij de keuze voor de communicatoire procedure werd het proces

¹¹⁴ MONBALLYU J., *De hoofdlijnen van de criminele strafprocedure in het graafschap Vlaanderen (16de tot 18de eeuw)*, in VAN RHEE C.H., STEVENS F. en PERSOONS E. (ed.), *Voortschrijdend procesrecht. Een historische verkenning*, Leuven, 2001, p. 63-108.

¹¹⁵ DE FRENNE L., *Het archief van de fiscalen...*, p. 39-43.

¹¹⁶ Zie ill. 9 - Hoofdindeling gerechtelijke procedures.

¹¹⁷ MONBALLYU J., *Het onderscheid tussen de civiele en de criminele en de ordinaire en de extraordinaire strafrechtspleging in het Vlaamse recht van de 16de eeuw*, in DIEDERIKS H.A. en ROODENBURG H.W. (red.), *Misdaad, zoen en straf. Aspecten van de middeleeuwse strafrechtsgeschiedenis in de Nederlanden*, Hilversum, 1991, p. 124-125.

volledig schriftelijk gevoerd en dienden de partijen of hun vertegenwoordigers niet te verschijnen. De procedure voor commissarissen, die achter gesloten deuren plaatsvond, werd onder meer gebruikt voor dringende zaken of delicate zaken die het best niet openbaar behandeld werden.

Ernstige misdrijven, de zogenoemde 'kapitale misdrijven', werden vervolgd in een criminele procedure en resulteerden, logischerwijze, in een 'kapitale straf'. Dit betrof meestal een doodstraf of een zware lijfstraf, maar soms ook een langdurige verbanning. Tot die kapitale misdrijven behoorden onder meer moord, roof, brandstichting, diefstal met verzwarende omstandigheden en majesteitsschennis. Binnen de criminele procesgang waren twee procedures mogelijk, namelijk de ordinaire en de extraordinaire procedure. Wanneer tot een ordinaire procedure werd besloten, viel men terug op de bestaande civiele procedures. Een extraordinaire procedure had, uiteraard, eigen kenmerken, waarvan de onderzoeks- en vervolgingsrol van het openbaar ministerie en de mogelijkheid om eventueel tot tortuur over te gaan de belangrijkste zijn.

1/ CONTENTIEUZE RECHTSPRAAK (rechtspraak in geschillen)	
CIVIEL	= privaatrechtelijke + administratieve geschillen = niet-kapitale misdrijven
- rolprocedure - communicatoire procedure - procedure voor commissarissen	
CRIMINEEL	= kapitale misdrijven
- ordinaire procedure - extraordinaire procedure	
2/ VOLUNTAIRE RECHTSPRAAK (vrijwillige rechtspraak)	

III. 9 - Hoofdindeling gerechtelijke procedures

In het vervolg van deze gids wordt, in een vereenvoudigde versie, uitgegaan van de 16de-18de-eeuwse situatie. Niet alleen dekt dit ca. 90 % van het totale archiefvolume, maar de ervaring leert ook dat bijna alle vragen uit de leeszaal deze periode betreffen. Wie zich verder wil verdiepen in de verschillende procedures wordt allereerst verwezen naar de voorhanden literatuur. Nieuwe of detailelementen kunnen echter maar worden aangebracht via een grondige bronnenstudie. De verschillende instructies die

specifiek voor de Raad van Vlaanderen werden uitgevaardigd, vormen uiteraard de basis voor dergelijk onderzoek¹¹⁸. Daarbij is vooral de uitgebreide instructie van Karel V uit 1522 van belang, samen met de ordonnantie van 20 april 1624 - elk, uiteraard, met hun aanvullingen. Specifiek voor het strafprocesrecht dienen deze teksten te worden aangevuld met de criminele ordonnanties die Filips II in juli 1570 voor de volledige Nederlanden uitvaardigde.

Een andere invalshoek vormen de handleidingen die door Philips Wielant eind 15de, begin 16de eeuw werden opgesteld en in de bewerkte versie van Joos de Damhouder bekend zijn geworden als de *Practijcke Civile* en de *Practycke Criminele*¹¹⁹. Deze tractaten vormden als het ware theoretische modellen voor het verloop van de gerechtelijke procedure, respectievelijk voor civiele en voor criminele zaken. Die modellen konden op verschillende manieren worden ingevuld. Specifiek voor de Raad van Vlaanderen is daarenboven een groot aantal handschriften bewaard met als titel *Style ende maniere van procederen [onderhouden] in [de Camere van] den Raede van Vlaenderen*. Deze tekst was praktijkgericht en werd vaak gekopieerd door advocaten, procureurs en andere suppoosten van de Raad, maar ook door medewerkers van schepenbanken en leenhoven in Vlaanderen. Er bestaan dan ook enkele versies van, alle hoofdzakelijk uit de 17de en 18de eeuw¹²⁰. Aan de hand van de aanhef identificeerde Jan Buntinx twee hoofdtypen van deze tekst¹²¹.

Een laatste uitgangspunt vormen de occasioneel bewaarde formulierboeken, tevens praktijkinstrumenten waarvan de inhoud afhankelijk was van de auteur in kwestie. Het waren meestal eigen creaties, bestaande uit een min of meer systematisch ingerichte reeks richtlijnen en modellen voor op te stellen documenten en/of te volgen procedurestappen. Zulke registers waren vaak van de hand van griffiers, notarissen, deurwaarders of procureurs. In het archiefbestand van de Raad van Vlaanderen kan op het eerste gezicht een viertal voorbeelden worden geïdentificeerd¹²². Het valt

¹¹⁸ Zie ill. 2 - Instructies voor bronverwijzingen.

¹¹⁹ Zie het hoofdstuk Bronnenmateriaal voor specifieke verwijzingen naar uitgaven.

¹²⁰ Onder meer in de Varia-verzamelingen, het Fonds Gent en diverse familiearchieven van het Rijksarchief te Gent kunnen exemplaren worden teruggevonden. Zie hiervoor de respectieve inventarissen of <http://www.arch.be> (geraadpleegd 15.05.2013), optie 'Zoeken in archieven'. Ook in het Gentse stadsarchief en de Universiteitsbibliotheek worden handgeschreven exemplaren bewaard, vaak met aanduidingen van de oorspronkelijke eigenaar.

¹²¹ BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 40.

¹²² RAG, RVV, 143-145 en 34279.

uiteraard niet uit te sluiten dat andere formulierboeken die vanuit de context van de Raad zijn ontstaan zich bevinden in andere bestanden, in het bijzonder familiearchieven.

De uitgebreide toetsing van zowel instructieteksten, de tractaten van Wielant, de conventies die zijn vastgelegd in de *Style* en de meer specifieke formulierboeken aan de eigenlijke archiefbescheiden van de Raad zou ongetwijfeld de huidige kennis van de (civiele) procedures vergroten.

B. BESTUURLIJKE PROCEDURES

De bestuurlijke bevoegdheden van de Raad van Vlaanderen, hoofdzakelijk weerspiegeld in de eerste 1000 bestanddeelnummers van het kernarchief, zijn tot op heden nauwelijks gedocumenteerd. Zoals bleek uit de bespreking van de archief- en reeksvorming waren de bestuurlijke en organisatorische takenpakketten van de Raad daarenboven nauw verweven. Gecombineerd met de wetenschap dat weinig niet-gerechtigd archief van de Raad bewaard is gebleven en dat in dergelijke stukken nauwelijks aanknopingspunten betreffende een oude orde te vinden zijn¹²³, resulteert dit in een uiterst beknopte kennis van de materie.

De stukken die in de huidige inventaris in de organisatorische en bestuurlijke hoofdstukken zijn opgenomen, zijn van uiteenlopende herkomst. Een aantal basisreeksen, hoofdzakelijk registers, komt uit het werkingsarchief van de Raad. Zij werden gevormd door thematische registratie van binnenkomende stukken en/of minuten van uitgaande stukken, zoals briefwisseling, plakaten en ordonnanties, commissies van eigen medewerkers en van openbare functionarissen in het graafschap Vlaanderen, anoblissementen, ... Deze registratie gebeurde enige tijd na datum en had duidelijk bewaring als einddoel. De losse stukken die aan de oorsprong daarvan lagen, zijn meestal niet bewaard gebleven. Dit is enigszins logisch: alle ingekomen stukken dienden aan de president te worden overhandigd, die ze vervolgens naar aard en inhoud over de medewerkers van de Raad verdeelde voor verdere verwerking en afhandeling. Er bestond, met andere woorden, geen algemeen registratiesysteem voor inkomende stukken. Van distributieboeken, die in het archief van de Raad wel bestaan aangaande procesdossiers, was op dit niveau evenmin sprake. Het grootste houvast

¹²³ Tijdens de 19de eeuw werd een groot aantal losse stukken (waaronder de inhoud van het thematisch ingedeelde 'armarium' (*ut infra*) waarop toegangen bestonden, de briefwisseling van de Raad en die van de fiscalen) samengevoegd tot één chronologisch geordende reeks. Wegens het ontbreken van uitgebreide oude inventarissen kon Jan Buntinx dit slechts in beperkte mate herstellen.

aangaande niet-gerechtelijke zaken is te vinden in de resolutieregisters van de Raad. De minuten die aan deze resoluties ten grondslag lagen en die tijdens of kort na de eigenlijke zitting werden opgesteld, zijn meestal niet bewaard gebleven. Uitzondering op de regel is een uitgebreide reeks correspondentie, die bestaat uit 334 pakken.

In het werkingsarchief van de Raad werden bepaalde losse stukken wel degelijk permanent bewaard. Het betrof alle documenten die inhoudelijk van belang werden geacht voor de werking van de instelling, de bevestiging van bepaalde bevoegdheden en het vrijwaren van vorstelijke rechten. Deze stukken waren systematisch geordend in thema's, genummerd en opgelijst en bevonden zich in het 'armarium' van de Raad, een speciaal daartoe voorziene bibliotheekkast met verschillende vakken of 'loketten'. Aan het einde van het ancien régime ging deze orde echter verloren; hoogstwaarschijnlijk zijn enkele losse stukken uit het huidige kernarchief van die oorsprong. Andere losse documenten en enkele reeksen (bijvoorbeeld financiële documenten) zijn dan weer duidelijk afkomstig van enkele specifieke personeelsgroepen. Het is daarenboven opvallend dat de aanwezige stukken betreffende de bestuurlijke taakuitoefening van de Raad, met uitzondering van de registers, alle uit de 17de en 18de eeuw dateren.

In ill. 10 worden de archiefstukken van organisatorische en bestuurlijke aard geordend in een basisschema dat overeenstemt met dat van de bevoegdheden van de Raad¹²⁴. Binnen het organisatorische kader kan een vijftal clusters worden onderscheiden. De algemene categorie bevat twee manuscripten betreffende de geschiedenis van de Raad en een aantal documenten over gebouwen en uitrusting. Van cruciaal belang daarin zijn echter de zeven resolutieregisters van de Raad, die zowel organisatorische, bestuurlijke als gerechtelijke onderwerpen bevatten en daarom als algemeen kunnen worden beschouwd¹²⁵. Inzake archiefbeheer zijn een aantal inventarissen van delen van het archief bewaard gebleven - waaronder een lijst van de 17de-eeuwse inhoud van het 'armarium'¹²⁶. Aanvullend kunnen ook de inventarissen van sterfhuizen van raadsheren hierbij worden gerekend, aangezien ze een momentopname zijn van alle documenten die bij

¹²⁴ Zie ill. 10 - Organisatie en bestuurlijke taakuitoefening.

¹²⁵ RAG, *RVV*, 164-170, periode 1580-1785. Zij worden aangevuld door een aantal 18de-eeuwse minuten van resoluties in RAG, *RVV*, 171-174.

¹²⁶ RAG, *RVV*, 3-4.

een raadsheer in beheer waren op het moment van zijn uitdiensttreding¹²⁷. Alle stukken op die inventarislijsten zijn in theorie ooit teruggekeerd naar het archief van de Raad.

ORGANISATIE

- * algemeen (RAG, RVV, 1-2, 141-174, 531-532)
- * archief (RAG, RVV, 3-140/TER)
- * medewerkers (RAG, RVV, 602-690)
- * correspondentie (RAG, RVV, 175-530)
- * financiën (RAG, RVV, 533-601)

BESTUURLIJKE TAAKUITOEFENING

- * registratie en publicatie
 - plakaten en ordonnanties (RAG, RVV, 691-821, 830-849)
 - anoblissementen (RAG, RVV, 822)
 - commissies (RAG, RVV, 823-829)
- * controle en advisering (RAG, RVV, 850-954)
(thematisch)

III. 10 - Organisatie en bestuurlijke taakuitoefening

Stukken over medewerkers werden in de huidige inventaris geordend per categorie, respectievelijk raadsheren, griffie en griffiers, deurwaarders, messagiers, conciërges, fiscalen en advocaten en procureurs. In deze documenten is weinig tot geen systematiek te bekennen. Het gaat hoofdzakelijk om losse stukken en/of enkele kleine reeksen¹²⁸ die toevallig bewaard zijn gebleven. Twee registers van patenten en commissies, die verkeerdelijk enkel bij de titel raadsheren werden ondergebracht, zijn echter van cruciaal belang¹²⁹. Zij bevatten kopieën van heel wat aanstellingsakten van medewerkers van de Raad.

¹²⁷ RAG, RVV, 11/BIS-140/TER. De term 'sterfhuizen' is hier dus nogal misplaatst: het ging niet enkel om overlijdens, maar bijvoorbeeld ook om raadsheren die promotie hadden gemaakt en eventueel vertrokken naar een andere instelling.

¹²⁸ Bijvoorbeeld enkele registers van ontvangsten en uitgaven van de griffie, RAG, RVV, 630-638.

¹²⁹ RAG, RVV, 602-603. Deze verzameling aanstellingen, geregistreerd voor permanente bewaring, is echter allesbehalve volledig.

Net als de resolutieregisters behandelen de pakken ontvangen brieven en minuten van verzonden brieven zowel organisatorische, bestuurlijke als gerechtelijke onderwerpen¹³⁰. (Antwoorden op) belangrijke brieven werden ten laatste vanaf het begin van de 16de eeuw geregistreerd in registers van brieven en rescripties¹³¹; vanaf het einde van de 17de eeuw werd tevens werk gemaakt van de registratie van decreten en brieven ‘van boven’¹³². Financiële documenten, hoofdzakelijk betreffende de zegel- en augmentatierechten¹³³, kleine boetes en bibliotheekrechten, sluiten het organisatorische gedeelte af¹³⁴.

Binnen de eigenlijke bestuurlijke bevoegdheden van de Raad van Vlaanderen werden eerder twee taakgebieden geïdentificeerd. De justitieraad fungeerde, net als alle andere gewestelijke justitieraden, als adviserend orgaan ten opzichte van de centrale overheid in het algemeen en - vanaf de 16de eeuw - de collaterale raden in het bijzonder. Omgekeerd stond de Raad ook in voor de controle op de naleving van verordeningen van de centrale overheid binnen het graafschap Vlaanderen¹³⁵. Het tweede taakgebied, registratie en publicatie, hangt daar nauw mee samen. De Raad bewaarde in het kader van zijn rol als doorgeefluik immers omvangrijke reeksen ingebonden plakaten en ordonnanties¹³⁶, waarvoor hij de officiële publicatie en verdeling binnen het graafschap Vlaanderen verzorgde. Het was overigens een taak van het officie-fiscaal om bij te houden welke plaatselijke

¹³⁰ RAG, *RVV*, 175-508.

¹³¹ RAG, *RVV*, 509-526. Pas vanaf het laatste kwart van de 17de eeuw zijn alle registers voorhanden.

¹³² RAG, *RVV*, 527-530. Het betreft een selectie van brieven die uitgingen van een hogere overheid (vorst, landvoogd, collaterale raden, Grote Raad van Mechelen, ...). In een aantal gevallen werd aangeduid welk gevolg aan de brief werd gegeven.

¹³³ Op alle uitgaande akten werd zegelrecht geheven, bestemd voor de vorst. Daarnaast werd een supplementair zegelrecht geïnd, de zogenoemde augmentatierechten, waarvan de opbrengsten binnen de Raad bleven.

¹³⁴ Het gaat hoofdzakelijk om 17de- en 18de-eeuwse stukken. Voor volledige reeksen betreffende zegel- en augmentatierechten wordt best het archief van de Rekenkamers geraadpleegd.

¹³⁵ Dit domein vereiste een nauwe samenwerking met het officie-fiscaal, dat tijdens de 17de en 18de eeuw ook zelf steeds meer aan informatiegaring deed en dat moest instaan voor eventuele vervolgingen van overtreders.

¹³⁶ RAG, *RVV*, 691-821. Twee andere reeksen houden hiermee verband: de reeks minuten van geleibrieven (aanbiedingsbrieven) bij plakaten e.a. (RAG, *RVV*, 830-837) en de reeks ontvangstbewijzen van messagiers aangaande de afgifte van deze documenten (RAG, *RVV*, 838-849).

gerechtsofficieren effectief tot publicatie waren overgegaan en welke eventueel niet¹³⁷.

Overige registraties omvatten een register van anoblissementen of adelbrieven- waarin hoofdzakelijk familieleden van medewerkers zijn opgenomen - en zeven registers van commissies. Deze laatste reeks bevat kopieën van 18de-eeuwse aanstellingsakten van lokale ambtenaren, onder wie baljuws, pensionarissen, etc. Net als de registers van commissies van eigen medewerkers is deze registratie allesbehalve volledig. De Raad had in deze aanstellingen overigens vaak een adviserende stem.

De stukken die, tot slot, onder de noemer ‘controle en advisering’ kunnen worden ondergebracht, zijn heel divers van aard. Ze werden bij inventarisatie thematisch ingedeeld en handelen onder meer over de financiën van lokale besturen, inauguraties, lokaal gewoonterecht en militaire aangelegenheden. Met uitzondering van een aantal reeksen parochierekeningen en staten van kosten en lasten van mindere wetten¹³⁸ gaat het hoofdzakelijk om losse documenten. Een groot aantal van deze stukken, alle 17de- en 18de-eeuws, lijkt veeleer toevallig dan doelbewust te zijn bewaard.

C. GERECHTELIJKE PROCEDURES

In dit hoofdstuk worden de gerechtelijke procedures besproken die door de Raad van Vlaanderen werden gehanteerd. Het overzicht is veralgemenend en gaat uit van een aantal standaardprincipes¹³⁹, waarop uiteraard tal van uitzonderingen bestaan. Net als in het huidige rechtssysteem mondden processen soms uit in technische procedureslagen met verschillende tussenvonnissen, waarmee onder andere werd overgeschakeld naar een andere procedurevorm. Zo’n procedurepaden vallen begrijpelijkerwijze buiten de opzet van deze gids, die de onderzoeker basisinformatie wil bieden.

¹³⁷ Zie de reeks ‘relaesen van publicatiën’ in RAG, RVV, 30989-31063. Zij dienden hierover aan de Geheime Raad te rapporteren.

¹³⁸ Respectievelijk RAG, RVV, 883-893 en 894-939. Met ‘mindere wetten’ worden de eerder aangehaalde subalterne wetten bedoeld.

¹³⁹ Er werd grotendeels gesteund op BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 44-68 en passim; DE FRENNE L., *Het archief van de fiscalen...*, p. 35-43; LE BAILLY M.C., *Staatse Raad... (Procesgidsen 6)*, p. 24-38 en passim, LEYDER D., *Les archives du Grand Conseil des Pays-Bas à Malines (vers 1445 - 1797) (Gids 73)*, Brussel, 2010, p. 43-59; PUT E., *Inventaris...*, deel 1, p. 26-34 en PUT E., *Zoekwijzer...*, passim. Wat criminele procedures betreft, werden daar nog enkele naslagwerken aan toegevoegd waarnaar in dat onderdeel wordt verwezen.

Met dat doel werd, waar nodig, met schematische voorstellingen gewerkt. Er wordt tevens in voetnoten verwezen naar archiefreeksen uit het kernarchief van de Raad, waarbij de eerder toegelichte archief- en reeksvorming (de zogenoemde bifurcatie van de reeksen) in aanmerking moet worden genomen.

1. CIVIELE ZAKEN

Elke civiele procedure ving doorgaans aan met een verzoekschrift¹⁴⁰, een zogenoemd rekest (van *venue en court*) dat werd ingediend door de partij die een zaak aanhangig wilde maken¹⁴¹. In dit verzoekschrift werd uitgelegd waarom men een tegenpartij wilde laten dagvaarden. Bijna tegelijkertijd werd een akte van procuratie (*ad lites*) opgesteld, waarmee de eisende partij een procureur aanstelde en hem volmacht gaf om haar belangen tijdens de procedure te behartigen¹⁴².

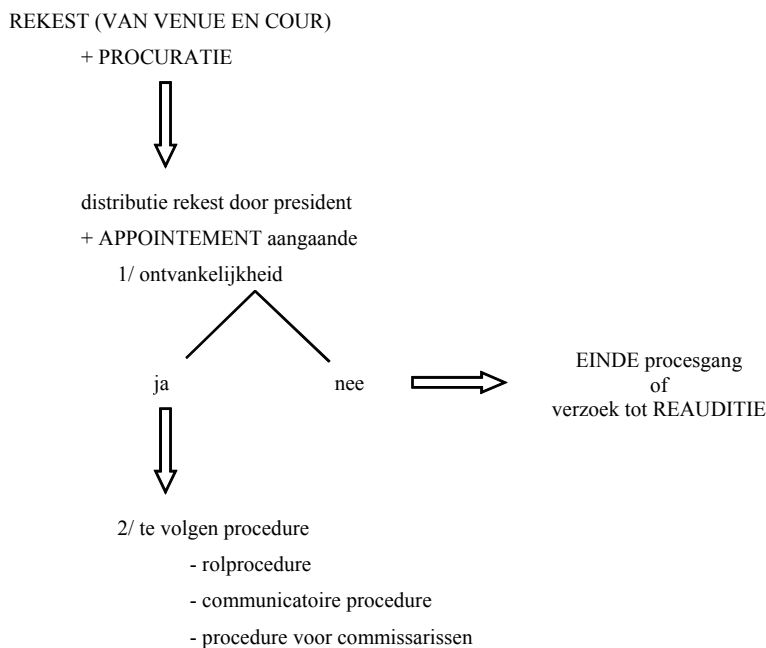
Dit rekest werd door de president toegewezen aan een raadsheer, die zich boog over de inhoud ervan¹⁴³. Daarop volgde een beschikking namens de Raad, die twee elementen bevatte: of het verzoek ontvankelijk was en, zo ja, of voor de zaak de rolprocedure, de communicatoire procedure of de procedure voor commissarissen zou worden gebruikt. Indien de zaak niet ontvankelijk werd verklaard, betekende dit niet noodzakelijk het einde van de procesgang. De eisende partij kon vragen over te gaan tot een 'reauditie', waarbij het rekest in de Raad zelf werd besproken. De beschikking, het zogenoemde *appointement*, werd als apostille in de marge van het oorspronkelijke rekest genoteerd.

¹⁴⁰ Zie ill. 11 - Start civiele procedures.

¹⁴¹ Verzoekschriften of rek(w)esten zijn te vinden in RAG, RVV, 1119-1208. De inventarisator geeft meer uitleg over de verschillende types in BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 4-5 en deel 2, p. 5-11. Handig om te weten: in sommige periodes werden alle types samen bewaard, voor andere periodes zijn de types uitgesplitst te vinden.

¹⁴² Deze akte kan vaak worden teruggevonden in het procesdossier, maar werd in de regel ook geregistreerd in RAG, RVV, 1257-1326. In deze registers werden tevens borgstellingen ter betaling van gerechtskosten (en soms ook boetes) geregistreerd.

¹⁴³ Voor het laatste kwart van de 17de eeuw en de volledige 18de eeuw zijn deze distributieboeken van de rekesten bewaard gebleven: RAG, RVV, 1211-1222.

III. 11 - Start civiele procedures

a. Rolprocedure

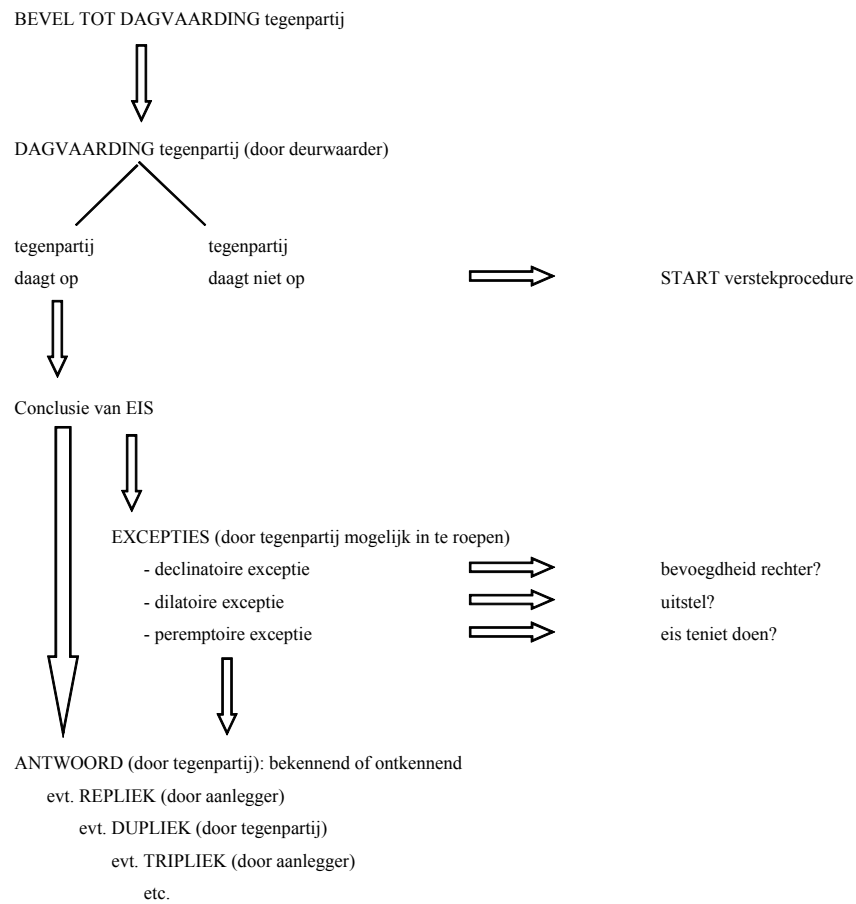
In de griffie van de Raad van Vlaanderen werd een bevel tot dagvaarding van de tegenpartij opgesteld¹⁴⁴, een zogenaamd mandement¹⁴⁵. Men werkte hiervoor met een voorgedrukt formulier, waarop telkens de naam van de partijen, een datum en een handtekening moesten worden aangebracht. De Raad stelde vervolgens één van zijn deurwaarders aan om de tegenpartij te dagvaarden. Indien de gedaagde en/of zijn procureur op het vastgestelde tijdstip verscheen, moest de aanlegger zijn eis duidelijk maken. Indien de tegenpartij niet opdaagde, werd een verstekregeling getroffen¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Zie ill. 12 - Rolprocedure (1).

¹⁴⁵ Deze documenten werden in principe bij het procesdossier gevoegd of aan het bijhorende rekest gehecht.

¹⁴⁶ Indien de aanleggende partij niet opdaagde, kon de tegenpartij een verzoek indienen om ontslagen te worden van verdere vervolging ('oorlof van hove'). Dit werd in de meeste gevallen toegekend, tenzij de aanleggende partij overmacht kon aantonen. Omgekeerd had de tegenpartij een aantal kansen om op te dagen. Indien dit na herhaalde dagvaarding niet

Leidraad voor de gebruiker

III. 12 - Rolprocedure (1)

gebeurde, kon de aanleggende partij een 'intendit' indienen waarna haar dossier in de griffie werd neergelegd - cfr. de fase van het 'furnissement'.

Vanaf de inleidende zitting werden alle rechtshandelingen op de rol geregistreerd¹⁴⁷. De eigenlijke processtukken zijn uiteraard in de procesdossiers te vinden.

Op de inleidingszitting moest de aanlegger zijn (conclusie van) eis kenbaar maken. Deze eis, die al vroeg in de historische ontwikkeling van het procesrecht schriftelijk werd opgesteld en in kopie aan de procureur van de tegenpartij werd bezorgd, bevatte doorgaans alle elementen die eerder in het rekest van venue en court waren aangehaald. De akte moest zo nauwkeurig mogelijk worden opgesteld, aangezien dit het moment was waarop de aanlegger moest formuleren wat hij precies wilde verkrijgen.

Na kennisname van de eis(en) van de aanlegger kon de tegenpartij proberen een voortzetting van het proces te vermijden. Zij kon daartoe drie verschillende soorten van excepties inroepen. Via de declinatoire exceptie kon ze de bevoegdheid van de rechtbank betwisten en eisen dat de zaak werd verwezen naar een instantie die daar volgens haar wel toe bevoegd was. De dilatoire exceptie werd gebruikt om uitstel te verkrijgen voor de volgende proceshandeling. Met de peremptoire exceptie probeerde ze de oorspronkelijke eis teniet te doen. Zij kon zich onder meer beroepen op verjaring, een onderling akkoord of het feit dat een andere rechtbank zich al over de kwestie had gebogen.

Indien geen excepties werden ingeroepen of indien deze door de Raad in een tussenvonnis verworpen werden, moest de tegenpartij een antwoord op de eis formuleren. Ofwel bekende zij de feiten, wat meteen tot een veroordeling leidde, ofwel bracht zij tegenargumenten aan. Dit leidde tot de ‘litiscontestatie’ of ‘gedingbevestiging’, het procesmatig precies vastleggen van het eigenlijke voorwerp van het geschil en de standpunten van beide partijen. De aanlegger kon antwoorden met een repliek, waarna de tegenpartij een dupliek kon indienen. Eventueel volgden een tripliek, een quadrupliek, etc. Al deze stukken werden op de rolzitting naar voor gebracht en uitgewisseld.

Wanneer de standpunten van beide partijen voldoende duidelijk gemaakt waren en alle nodige argumenten uitgewisseld, kon de Raad

¹⁴⁷ De continuatierollen zijn voor de periode 1600-1795 bewaard en te vinden via RAG, RVV, 1327-2310. Voor vroegere gegevens en, overlappend, voor het eerste kwart van de 17de eeuw wordt verwezen naar de registers van acten en sententiën: RAG, RVV, 2327-2605. Delicate zaken werden overigens besproken in de secrete camere en zijn dienvolgens in aparte registers te vinden, zie RAG, RVV, 7609-7673. Zie tevens BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 51-52, 53-57 en 62-64 voor verdere uitleg over deze reeksen.

uitspraak doen¹⁴⁸. Vaak werd op dit moment een zogenoemde ‘sententie interlocutoir’ of tussenvonniss uitgesproken¹⁴⁹ - ook wel een ‘appointment dispositif’ genoemd - waarvan de inhoud afhankelijk was van de manier waarop de standpunten van beide partijen van elkaar afweken. Het probleem kon zich situeren bij bepaalde gebeurtenissen (in feiten), bij bepaalde juridische details (in rechte) of bij een combinatie van beide.

Concreet kon de Raad aansturen op twee verschillende pistes, in feiten of in rechte. Wanneer de tegenpartij de feiten enkel ontkende, werd aan de aanlegger een ‘intendit’ gevraagd waarin hij bewijs of preuve moest aanbrengen om zijn oorspronkelijke stelling te staven. Wanneer de tegenpartij de feiten niet alleen ontkende maar via haar ‘intendit’ ook feiten inbracht die in tegenspraak (contrarie) waren, moesten beide partijen de kans krijgen om hun stellingen te staven. Deze bewijsvoering werd de basis van een enkwest of bewijsprocedure, waarbij de bewijsvoering van de tegenpartij ‘contrapreuve’ werd genoemd¹⁵⁰. Voor dit gerechtelijke onderzoek werden één raadsheer en een adjunct (bijvoorbeeld een griffier) aangesteld¹⁵¹. Zij riepen beide partijen op om hun argumenten in artikelvorm over te brengen, waarbij elk artikel slechts één feit mocht bevatten. Het aantal getuigen dat

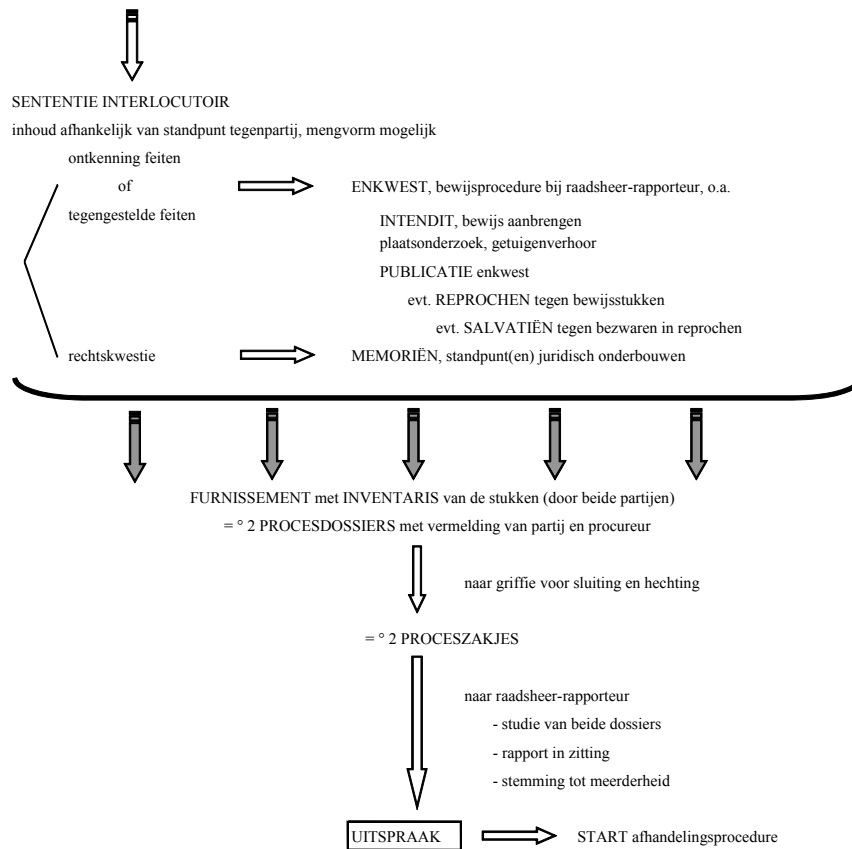
¹⁴⁸ Zie ill. 13 - Rolprocedure (2).

¹⁴⁹ Van 1412 tot 1666 werd gewerkt met aparte registers voor vonnissen en tussenvonnissen, hoofdzakelijk aangaande de (steeds minder gebruikte) rolprocedure: RAG, *RVV*, 7508-7608. Delicate zaken werden behandeld in de secrete camere, waardoor in die registers tevens heel wat sententies voorkomen: RAG, *RVV*, 7609-7676. Voor de vroegste periode dient uiteraard te worden verwezen naar de registers van acten en sententiën: RAG, *RVV*, 2327-2605. Vanaf 1407-1408 werd in deze registers gewerkt met twee hoofdstukken, waarbij de sententies het tweede hoofdstuk vormden.

¹⁵⁰ Bewijzen kon door middel van getuigen, maar er konden ook documenten als bewijs worden aangebracht of in beslag genomen. Deze geconsigneerde documenten maakten meestal deel uit van het procesdossier. Vaak, zeker indien het dossier na afloop niet werd gelicht, bleven deze stukken in het archief van de Raad berusten. Bij een groot aantal documenten werd de band tussen deze ‘geconsigneerde papieren’ en het dossier mettertijd verbroken; andere documenten waren wel voorwerp van onderzoek maar leidden nooit tot een volledig opnieuw samengestelde procesbundel. Een groot aantal van deze documenten werd gedetailleerd beschreven in RAG, *RVV*, 33362-34277 en dateert uit de 14de tot de 18de eeuw. Hun aard is heel divers.

¹⁵¹ In het kernarchief van de Raad is een groot aantal enkwesten bewaard, vanaf de 15de eeuw tot het einde van de 18de eeuw. Ze zijn nu chronologisch geordend per raadsheer: RAG, *RVV*, 3682-6827. In uitzonderlijke gevallen, meestal met het doel de kosten te drukken, werd dit onderzoek overgelaten aan subalterne wetten (schepenbanken en leenhoven, vertegenwoordigd door hun baljuws, meiers, etc.) of aan functionarissen die daartoe speciaal toestemming kregen (meestal notarissen of deurwaarders). Deze documenten werden chronologisch geordend in RAG, *RVV*, 6828-7088.

per feit mocht worden ingeroepen, was daarenboven beperkt. Per artikel van de tegenpartij mocht men vervolgens inbrengen of men ermee akkoord ging of niet (dit is het antwoorden met *credit vel non*), waarna de behandelende raadsheer (de zogenoemde raadsheer-commissaris) een beter overzicht van de standpunten kon opmaken. Hij kon daarenboven getuigen oproepen om te horen (een 'thoon') of een plaatsbezoek inlassen vooraleer hij het proces-verbaal (tevens enkwest genoemd) van zijn onderzoek opstelde en overging tot 'publicatie' of kennisgeving aan de partijen. Elke partij had daarna nog de mogelijkheid om 'reprochen' in te dienen tegen bewijsstukken of getuigen van de tegenpartij, die op haar beurt daarop kon antwoorden met 'salvatiën'. De Raad kon bij tussenvonnis ook enkel vragen dat de partijen 'memoriën' opstelden, waarin ze hun standpunt of meerdere standpunten juridisch moesten onderbouwen.

III. 13 - Rolprocedure (2)

Na deze fase of meteen na de litiscontestatie gaf de Raad aan beide partijen het bevel tot furnisement. Dit betekende dat elke partij alle relevante stukken, die ze tot dan toe zelf bijhield, samenbracht. De stukken dienden te zijn opgelijst en genummerd in een inventaris. Deze nummering bestond meestal uit een lettercode, waarbij de corresponderende letter in de inventaris achteraan op de desbetreffende stukken werd genoteerd. Vervolgens werden deze dossiers binnengebracht in de griffie van de Raad, waar de zogenoemde ‘evangelisatie’ plaatsvond: de dossiers werden op volledigheid gecontroleerd, in twee aparte proceszakjes opgeborgen en voorzien van etiketten met een aantal basisgegevens¹⁵². Aan beide zakken werden tevens de namen van de partijen en hun procureurs bevestigd, waarna ze gesloten en aan elkaar gehecht werden. Vanaf dat moment was de zaak in ‘staat van wijzen’ en kon men in de regel geen bijkomende stukken meer inbrengen.

In samengehechte vorm kwamen de twee dossiers uiteindelijk binnen bij de Raad¹⁵³, waar tijdens de zitting een raadsheer als rapporteur werd aangesteld - de zogenoemde distributie van het proces¹⁵⁴. Hij werd geacht de stukken te controleren op volledigheid, te bestuderen en er vervolgens verslag of rapport over uit te brengen tijdens de zitting. Na deliberatie en stemming kwam de Raad, in het beste geval, tot een definitieve uitspraak. Er kon echter ook opnieuw een tussenvonnis worden opgesteld waarmee men extra onderzoek vorderde of een omschakeling naar één van de andere procedures aankondigde¹⁵⁵. In een poging om toch tot een vergelijk te komen en een tussenvonnis te vermijden, werd soms een raadsheer aangesteld als bemiddelaar. Hoe hij te werk moest gaan, kon verschillen van zaak tot zaak en werd uiteengezet in zogenoemde instructies of *points d’office*¹⁵⁶.

De formulering van het eindvonnis of de sententie werd overgelaten aan de raadsheer die rapport had uitgebracht over de zaak. Na voorlegging aan de Raad werd het zogenoemde ‘dictum’ opgesteld en door de griffier

¹⁵² De binnengekomen dossiers werden in de griffie geregistreerd in furnisementboeken: RAG, RVV, 7110-7207.

¹⁵³ Dit werd geregistreerd in binnenboeken: RAG, RVV, 7208-7260. Indien één van beide partijen verstek liet gaan, werd het ingediende (halve) dossier rechtstreeks in de binnenboeken ingeschreven en niet in de furnisementboeken.

¹⁵⁴ Voor de periodes 1580-1621, 1685-1727 en 1771-1794 zijn distributieboeken beschikbaar: RAG, RVV, 2312-2326.

¹⁵⁵ Zie noot 149.

¹⁵⁶ RAG, RVV, 7263-7350. Zij werden grotendeels geordend per raadsheer, en vervolgens chronologisch.

voorgelezen aan de partijen¹⁵⁷. Op vraag van de partijen kon, tegen betaling, ook een ‘geëxtendeerde sententie’ worden verkregen¹⁵⁸. Dit document, in Vlaanderen ook ‘sententie libelee’ geheten, werd opgesteld door een griffier en bevatte naast de inhoud van het dictum ook een samenvatting van de aanleiding tot en het verloop van het proces. Elke partij werd na de beëindiging van het proces overigens geacht haar procesdossier op de griffie te lichten¹⁵⁹.

Wanneer in de oorspronkelijke conclusie van eis ook een eis van kosten was opgenomen, bevatte de sententie normaliter al een clause betreffende de betaling van de proceskosten. Meestal, ook indien dit niet specifiek op voorhand was geëist, waren alle kosten ten laste van de verliezende partij. Deze werden na de beëindiging van het proces opgelijst in de zogenoemde taxatie van kosten, met daarin begrepen de kosten voor alle rechtshandelingen en documenten¹⁶⁰. De winnende partij diende haar kostendeclaratie in, waarop de verliezende partij nog een recht van antwoord had in een poging de kosten te drukken of te ‘diminueren’. De raad besliste eventuele betwistingen.

Aangaande de eigenlijke uitvoering van de vonnissen, de zogenoemde executie, zijn in het kernarchief van de Raad weinig specifieke reeksen bewaard gebleven. In sommige gevallen kan informatie over de executie worden afgeleid uit documenten met betrekking tot de proceskosten, indien voorhanden. Relatief goed gedocumenteerd zijn wel de gerechtelijke verkopen: soms moesten goederen van de verliezende partij worden verkocht om de gerechtskosten te kunnen betalen en/of om de winnende partij te vergoeden. In zo’n geval moest altijd een sententie libelee worden opgesteld,

¹⁵⁷ De sententierollen, bestaande uit aan elkaar gehechte minuten van sententies, zijn te vinden via RAG, *RVV*, 7353-7507. Aangaande de registratie van sententies, zie noot 149.

¹⁵⁸ RAG, *RVV*, 8310-8405 bevat chronologisch geordende stukken voor de periode 1562-1787.

¹⁵⁹ Dat dit niet altijd gebeurde, blijkt uit de grote massa procesdossiers die zich in het archiefbestand Raad van Vlaanderen bevinden. Aangaande de lichte van dossiers zijn enkele 18de-eeuwse stukken bewaard gebleven: RAG, *RVV*, 8537-8556 (hoofdzakelijk geapostilleerde rekest tot lichte en recepissen van lichte van stukken die bij specifieke raadsheren werden bewaard). Een algemene reeks recepissenboeken is in het archief van de Raad van Vlaanderen onbestaand; gegevens betreffende de lichte van procesdossiers werden wel in de rapportboeken bijgeschreven: RAG, *RVV*, 8076-8294 (*ut infra*).

¹⁶⁰ Stukken betreffende gerechtskosten kunnen in het procesdossier worden aangetroffen. In het kernarchief van de Raad worden tevens enkele aparte reeksen bewaard: RAG, *RVV*, 7994-8306. Via BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 65-66 kan meer informatie worden gevonden over de diverse soorten van stukken, waarvan de rapportboeken de bronnen zijn die de meeste systematische gegevens bevatten.

dat ‘decreet’ werd genoemd¹⁶¹. Voor bepaalde jaren is tevens de betaling van een aantal boetes geregistreerd¹⁶².

Vaak was reeds aan het begin van het proces een namptissement bij de griffie afgegeven, een zeker bedrag in munten, edelmetaal of edelstenen dat diende als borgsom. Dit namptissement werd geregistreerd en bleef tot de afloop van het proces in de griffie berusten, waarna het ofwel gebruikt, ofwel gelicht werd¹⁶³.

b. Procedure voor commissarissen

De procedure voor commissarissen was in feite een bijzondere vorm van de rolprocedure, met enkele specifieke eigenschappen¹⁶⁴. Zo nam deze manier van procederen aanzienlijk minder tijd in beslag. Een zaak kon daarenboven discreter worden behandeld, aangezien ze van de publieke rolzittingen werd verwijderd. Om deze redenen was de procedure voor commissarissen echter ook duurder dan de gewone rolprocedure. Ze werd hoofdzakelijk toegepast voor dringende zaken, delicate onderwerpen die enige discretie vereisten en conflicten tussen steden en andere overheden.

Zowel de start als het einde van de procedure voor commissarissen liep gelijk met die van de andere civiele procedures. Zodra een rekest ontvankelijk was verklaard, kon worden overgeschakeld en kon de zaak in handen worden gegeven van een commissaris¹⁶⁵. Deze overschakeling kon via een tussenvonnis ook op een later tijdstip in de procedure volgen, voor zowel het volledige verdere verloop van de procedure als ter uitklaring van enkele specifieke feiten, de behandeling van rechtskwesties van ondergeschikt belang, discussies over proceskosten of wanneer naar een

¹⁶¹ Deze documenten zijn tevens terug te vinden in de banden RAG, RVV, 8310-8405. De verkopen werden uitgevoerd onder toezicht van een raadsheer. Van enkele hoofdzakelijk 18de-eeuwse raadsheren is in dat opzicht archief bewaard: RAG, RVV, 8406-8494.

¹⁶² RAG, RVV, 8495-8536. De inning gebeurde door de ontvanger der exploten. Deze stukken mogen niet worden verward met de rekeningen van de kleine boetes (RAG, RVV, 598-601), waarin hoofdzakelijk boetes voorkomen die van eigen medewerkers werden geëist wegens overtredingen van reglementen van inwendige orde.

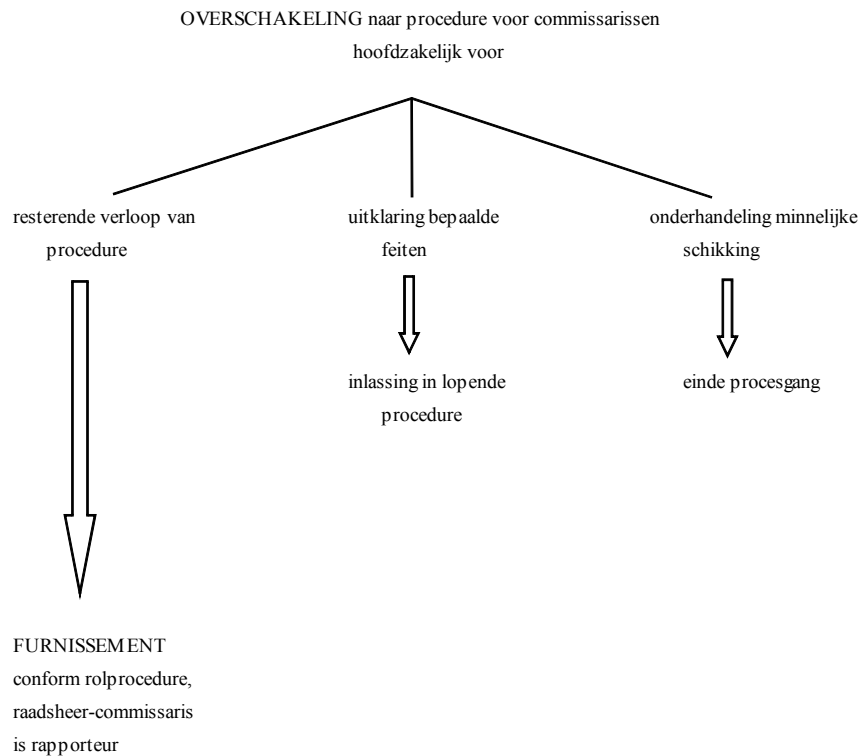
¹⁶³ Deze stortingen werden bijgehouden in namptissementsboeken: RAG, RVV, 1234-1256. Het bedrag dat de verliezende partij moest betalen, moest daarenboven standaard genamptiseerd (*genamptiert*) worden bij de griffie, volgens dezelfde procedure. Indien een namptissement niet gelicht werd, werd het na 30 jaar ter beschikking gesteld van de vorst. Een aantal overzichten uit de 18de eeuw is bewaard in het archief van de fiscalen: RAG, RVV, 31167-31176.

¹⁶⁴ Tenzij bij een bepaalde fase anders wordt verwezen, gelden de bronverwijzingen naar het kernarchief zoals die werden weergegeven in de bespreking van de rolprocedure.

¹⁶⁵ Zie ill. 14 - Overschakeling naar procedure voor commissarissen.

minnelijke schikking werd gestreefd. Commissarissen lieten alle proceshandelingen, zowel verslagen van zittingen waarop de partijen en/of hun procureurs verschenen, onderzoeksdaten als pleitstukken registreren in zogenoemde ‘verbalen’. Net als de rolprocedure was de procedure voor commissarissen van oorsprong mondeling van aard, maar evolueerde zij naar een schriftelijke procedure.

Wanneer op deze manier tot een minnelijke schikking werd gekomen, betekende die overeenkomst uiteraard het einde van de procesgang. Indien het niet tot een vergelijk kwam of indien enkel naar de procedure voor commissarissen werd overgeschakeld om bepaalde feiten uit te klaren, kon dit worden beschouwd als een intermezzo in de lopende procedure. Na de fase bij een commissaris had de Raad in dat geval de mogelijkheid om over te schakelen naar één van beide andere civiele procedures.

III. 14 - Overschakeling naar procedure voor commissarissen

Een proces kon onder een commissaris uiteraard ook de eindfase bereiken, waarop werd overgegaan tot furnisement. Het vervolg van de procedure was vanaf dat moment vergelijkbaar met de rolprocedure. In tegenstelling tot tussenvonnissen, die tijdens de procedure voor commissarissen autonoom door de desbetreffende commissaris konden worden opgesteld, kwam de zaak vanaf dan terug in handen van de Raad¹⁶⁶. De commissaris trad meestal op als rapporteur; sporadisch konden in deze fase nog bijkomende onderzoeksdaten (bijvoorbeeld getuigenverhoor) worden gevraagd.

c. Communicatoire procedure

De communicatoire procedure is in bijna alle opzichten vergelijkbaar met de rolprocedure, behalve dat deze procedure van bij de aanvang volledig schriftelijk verliep¹⁶⁷. Geen van beide partijen en/of hun procureurs dienden voor de Raad te verschijnen; alle stukken werden via de griffie van de Raad van Vlaanderen uitgewisseld. Na ontvangst van een stuk noteerde één van de griffiers de standaardzin *sij ghetoot partije + [datum] + [handtekening griffier]* in de linkerbovenmarge, waarmee hij aantoonde dat het stuk ontvangen was en aan de tegenpartij moest worden overgemaakt. Kort daarop - meestal diezelfde dag nog - werd daar een aantekening van een bode aan toegevoegd: *gheinsinueert copie deser an ... [procureur van de tegenpartij of zijn klerk] + [datum]*.

Na de litiscontestatie - die in deze procedure meestal werd afgerond na de dupliek - waren twee verdere rechtsgangen mogelijk. Ofwel ging men meteen over tot het furnisement¹⁶⁸, ofwel werd de zaak voor verder onderzoek eerst naar een commissaris doorverwezen.

¹⁶⁶ De sententies op de processen die voor commissarissen werden afgehandeld, kenden een aparte registratie in de registers die door Jan Buntinx met 'ordonnanties en sententies op rekwesten' werden betiteld: RAG, RVV, 7677-7936. Deze registers bevatten hoofdzakelijk vonnissen en tussenvonnissen, naast sporadisch andere beschikkingen betreffende deze processen. Tussen de minuten, achteraan de reeks toegevoegd, bevinden zich tevens enkele rekestes. Net als bij de rolprocedure kunnen een aantal sententies uiteraard enkel worden teruggevonden in de registers van de secrete camere: RAG, RVV, 7609-7676.

¹⁶⁷ Tenzij bij een bepaalde fase anders wordt verwezen, gelden de bronverwijzingen naar het kernarchief zoals die werden weergegeven in de bespreking van de rolprocedure.

¹⁶⁸ In dit geval maakte de griffier een toevoeging bij zijn apostille, bijvoorbeeld *sij ghetoot partije, en dat sij samen furnieren + [datum] + [handtekening griffier]*.

d. Beroepsprocedure

In Vlaanderen kon enkel beroep worden aangetekend in civiele zaken. Als beroepshof paste de Raad van Vlaanderen twee vormen van beroep toe¹⁶⁹. De oudste van beide, de reformatie, was van oorsprong Vlaams en kan worden beschouwd als een compromisregeling. De mogelijkheid tot beroep bij de Raad was immers gedurende lange tijd een twistpunt geweest tussen de graaf en de lokale overheden, met de steden als voornaamste tegenstanders.

In tegenstelling tot het eigenlijke beroep of appel kon reformatie tot maximaal een jaar na het vonnis van eerste aanleg worden ingeroepen¹⁷⁰. Reformatie werkte daarenboven niet opschortend; het vonnis waartegen beroep werd aangetekend, kon ondertussen worden uitgevoerd. Bij appel was dit omgekeerd: men had in deze vorm slechts een tiental dagen de tijd om beroep aan te tekenen, waarbij de uitvoering van het vonnis in eerste aanleg werd opgeschort tot na de afloop van de procedure in beroep. Appel, van oorsprong Frans, kwam reeds voor tijdens de beginjaren van de Raad, wanneer hoger beroep werd aangetekend tegen vonnissen van rechtbanken uit Vlaanderen gallicant. Pas vanaf de tweede helft van de 15de eeuw begon de appelprocedure ook door te dringen in de andere Vlaamse regio's.

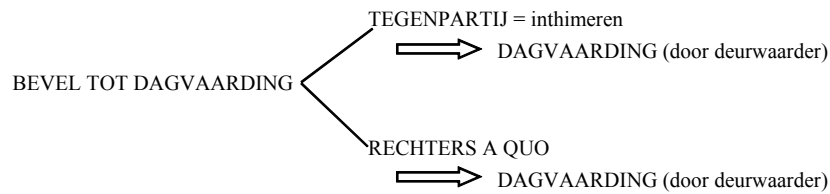
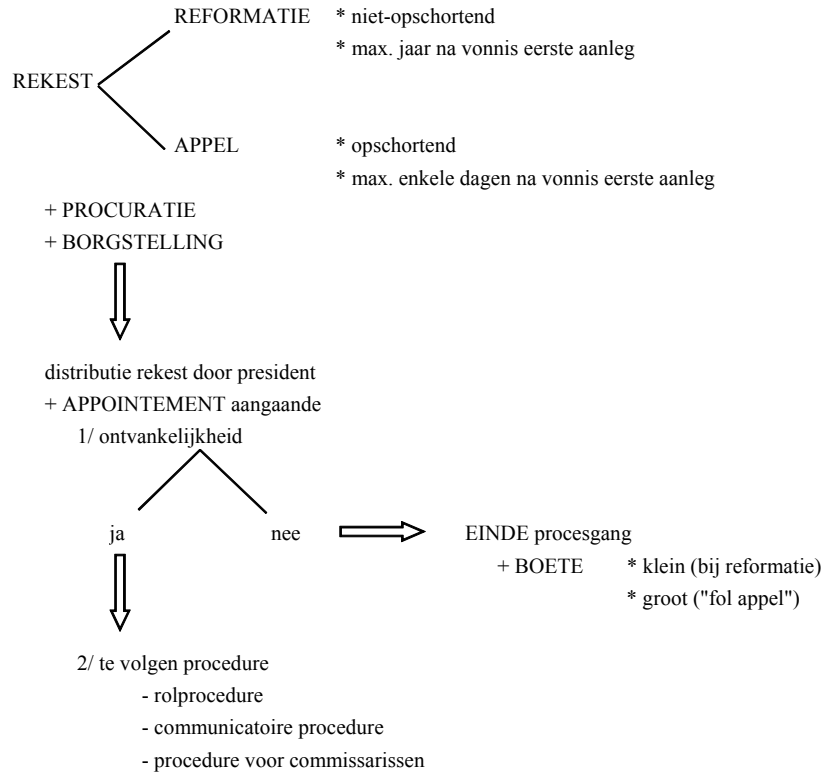
Bij beide vormen van beroep werden de gewone civiele procedures toegepast, met name de rolprocedure, de communicatoire procedure en de procedure voor commissarissen¹⁷¹. Net als bij eerste aanleg kwamen uiteraard ook mengvormen van deze procedures voor, waartussen via tussenvonnissen kon worden afgewisseld. Een beroepsproces startte dus doorgaans met een rekest, waarin behandeling van de zaak werd verzocht binnen één van beide beroepsvormen. De partijen voorzagen ook hier in vertegenwoordiging via een procureur. Bijkomend diende door de aanvrager een borgsom te worden 'geconsigneerd' bij de griffie, die zou worden gebruikt indien de vraag tot beroep niet ontvankelijk of ongegrond zou worden verklaard. Bij een appelprocedure was deze borgsom overigens hoger dan bij reformatie.

¹⁶⁹ Zie onder meer BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 2, p. 7-8 en deel 6, p. 5-8.

¹⁷⁰ Zie ill. 15 - Beroepsprocedure.

¹⁷¹ Tenzij bij een bepaalde fase anders wordt verwezen, gelden de bronverwijzingen naar het kernarchief zoals die werden weergegeven in de bespreking van de rolprocedure.

Leidraad voor de gebruiker

(...)

III. 15 - Beroepsprocedure

Het rekest werd op twee manieren beoordeeld: of het verzoek van de aanlegger ontvankelijk was en zo ja, welke procedure bij de aanvang van het proces zou worden gevolgd. Niet-ontvankelijkheid betekende het einde van de procesgang, waarbij door middel van de borgsom een boete werd geïnd: een grote boete bij ‘fol appel’ of een kleinere boete bij reformatie¹⁷².

Vervolgens werden niet enkel de tegenpartij, maar ook de rechters *a quo* of de rechters die het vonnis in eerste aanleg hadden uitgesproken, gedagvaard. Voor deze eerste dagvaarding wordt een specifieke term gebruikt. De tegenpartij werd ‘geïnthimeerd’ en vormde dus de ‘geïnthimeerde’ partij in het proces, terwijl voor de rechters *a quo* de gebruikelijke term gedaagde(n) werd toegepast¹⁷³. De aanlegger werd, naargelang van het toegepaste type van beroep, reformant of appellant genoemd.

Het eigenlijke proces in beroep verliep volgens de normale civiele procedures, met als voornaamste verschil dat er, wat documentbeheer betreft, bij een beroepsproces meestal sprake was van drie in plaats van twee dossiers. Beide partijen werden geacht hun (appel)dossier te f(o)urneren, maar ook het dossier van de rechtbank in eerste aanleg (zelf samengesteld uit de twee partijendossiers van eerste aanleg) speelde een rol. Wanneer dat eerste proces schriftelijk gevoerd was - wat bij de meeste lagere rechtbanken het geval was - werd dat dossier via bode overgebracht naar de griffie van de Raad van Vlaanderen¹⁷⁴, waar de eerste klerk verantwoordelijk was voor de ‘evangelisatie’ of controle op volledigheid¹⁷⁵. Het dossier werd vervolgens opgenomen in het normale furnissement en inhoudelijk gebruikt. Een dergelijk dossier werd ‘proces par escri(p)t’ genoemd¹⁷⁶.

¹⁷² Boetes wegens fol appel werden tijdens de 18de eeuw geregistreerd in RAG; RVV, 598-600. Voor de volledigheid raadpleegt men best ook RAG, RVV, 8495-8528.

¹⁷³ Ook ‘geappelleerde(n)’ genoemd. Jan Buntinx gebruikt in de inventaris van het archief van de Raad echter systematisch de term ‘gedaagde(n)’.

¹⁷⁴ De binnenkomst van deze dossiers werd genoteerd in de registers van processen par escript, te raadplegen via RAG, RVV, 7937-7952. Deze registers bestaan uit twee delen: een deel voor de binnenkomende dossiers die in beroep in de Raad werden behandeld, en een deel voor de dossiers die in eerste aanleg door de Raad waren behandeld en waartegen bij de Grote Raad van Mechelen beroep werd aangetekend, m.a.w., een in- en uitgaand gedeelte. Voor vroegere periodes werden deze zaken in de furnissementboeken geregistreerd: RAG, RVV, 7110-7207.

¹⁷⁵ Indien beroep werd aangetekend tegen een tussenvonnis, volstonden authentieke kopieën van de stukken, om de procedure die liep bij de lagere rechtbank niet onnodig te vertragen.

¹⁷⁶ Zoals reeds vermeld, zijn in het archief van de Raad drie verschillende soorten van beroepsdossiers bewaard in twee verschillende reeksen: de processen par escript, waarin enkel stukken betreffende de procedure in vorige instantie zijn opgenomen (Zie RAG, RVV, -

2. CRIMINELE ZAKEN

De criminele procedures waren vooral voorbehouden voor ernstige misdrijven, de zogenoemde ‘kapitale misdrijven’ zoals moord, roof, brandstichting, diefstal met verzwarende omstandigheden en majesteitschennis. Deze resulteerden in een ‘kapitale straf’, namelijk een doodstraf, zware lijfstraf of langdurige verbanning¹⁷⁷. Civiele of ‘niet-kapitale’ misdrijven werden via één van de drie civiele procedures behandeld. Wie een onderzoek voert naar de criminaliteit in het graafschap Vlaanderen, dient bijgevolg niet alleen criminele, maar ook civiele sententies door te nemen. Tegen die civiele vonnissen kon beroep worden aangetekend, wat bij de criminele zaken niet het geval was¹⁷⁸.

Er dient nog te worden opgemerkt dat ook in het ancien régime bij een misdrijf niet enkel sprake was van een strafvordering. Benadeelde personen konden voor hetzelfde feit een burgerlijke vordering indienen¹⁷⁹. In tegenstelling tot vandaag werden beide vorderingen echter niet aan elkaar gekoppeld. De burgerlijke vordering werd volgens de normale civiele procesgang behandeld; tegen het vonnis kon bijgevolg beroep worden aangetekend. Indien beide vorderingen aangaande een zelfde zaak, de strafvordering door het openbaar ministerie en de burgerlijke vordering door de benadeelde(n) terzelfder tijd bij dezelfde rechter werden ingediend, stelde

27763), en de beroepsdossiers (Zie RAG, RVV, 27764-30102). In deze tweede reeks zitten logischerwijze dossiers waarin tevens het proces par escript bewaard gebleven is; deze werden aangeduid via de afkorting p.p.e.

¹⁷⁷ Voor de bespreking van de criminele procedures werd gebruik gemaakt van de naslagwerken die bij de civiele procedure in voetnoot werden vermeld, met uitbreiding van MONBALLYU J., *De hoofdlijnen...*, p. 63-108 en MONBALLYU J., *Het onderscheid...*, p. 120-132.

¹⁷⁸ Een beroep tot nietigverklaring werd gaandeweg wel mogelijk. Dit beroep was echter niet opschortend, wat inhield dat de veroordeelde ondertussen wel een zware lijfstraf of executie had ondergaan. Zijn familie kreeg op deze wijze wel eerherstel.

¹⁷⁹ Dit was een zogenoemde ‘actie uit injurie’, waaruit twee sancties konden voortkomen. Via een ‘profitabele betering’ (*amende profitable*) werd een geldsom opgelegd waarmee morele en materiële schade kon worden vergoed; via een ‘eerlijke betering’ (*amende honorable*) beoogde men moreel herstel door middel van een mondelinge of schriftelijke publieke schuldbekentenis, het publiekelijk intrekken van beledigingen, deelname aan een processie, het offeren van een kaars etc.

Er was een andere mogelijkheid, namelijk de formele partijstelling (enigszins vergelijkbaar met de huidige burgerlijke partijstelling) binnen een crimineel proces, maar deze hield grote risico's in voor de benadeelde: wie dit deed, had geen recht op inspraak in het strafproces, kon zelfs het strafdossier niet inkijken en daarenboven werden bij vrijspraak de proceskosten op de burgerlijke partij verhaald. Meestal beperkte men zich dus tot aangifte van het misdrijf, een zogenoemde klacht.

men de burgerlijke zaak uit tot het in de strafrechtelijke zaak tot een uitspraak was gekomen.

In alle criminele zaken trad het officie-fiscaal, in het bijzonder de procureur-generaal, op als aanlegger en zag de beschuldigde zich vervolgd van overheidswege. Dergelijke processen waren dus ‘inquisitoir’ van aard. De procureur-generaal was overigens de persoon die koos tussen civiele of criminele vervolging van een misdrijf en bepaalde dus de procesgang. De Raad kon in de loop van het geding met een tussenvonnis wel beslissen over te stappen naar respectievelijk een criminele of een civiele vordering.

Een crimineel proces kon worden gevoerd volgens de ordinaire of de extraordinaire procedure. Beide kunnen niet los van elkaar worden gezien. Meer nog, het ordinaire strafproces was in feite één van de stadia binnen een crimineel proces. Indien dit stadium werd overgeslagen, was er sprake van een extraordinair proces. In tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden, was de extraordinaire procedure overigens veeleer de regel dan de uitzondering.

Binnen een criminele procedure zijn vijf mogelijke fases te identificeren, waarbij fases één, twee en vijf altijd voorkwamen en fases drie en vier facultatief waren¹⁸⁰. Telkens de Raad als corpus werd geraadpleegd - meestal bij overgang naar een volgende fase - hield dit een tussenvonnis in.

Elk crimineel proces, zowel ordinair als extraordinair gevoerd, begon met een gerechtelijk vooronderzoek of informatie preparatoire¹⁸¹. Wanneer de Raad, in het bijzonder het officie-fiscaal, kennis nam van een al dan niet vermeend, vermoedelijk of mogelijk misdrijf, stelde de procureur-generaal een rekest op waarin hij vroeg om een gerechtelijk vooronderzoek of

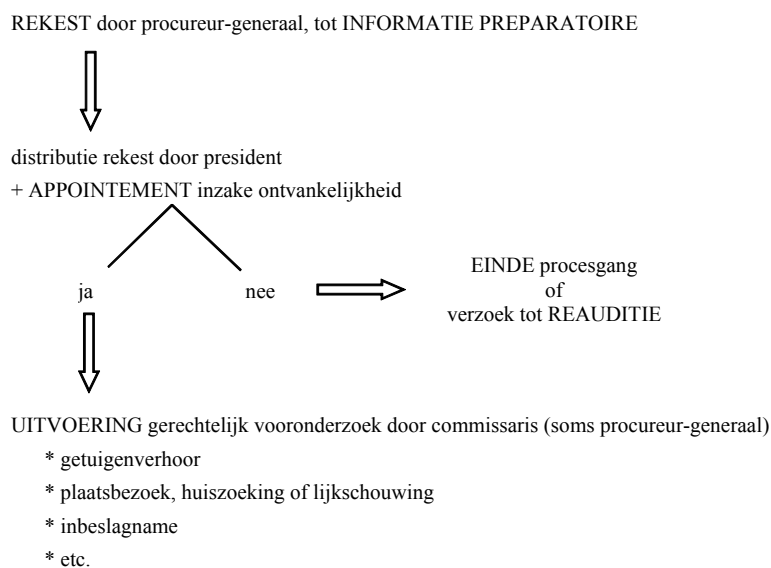
¹⁸⁰ Tenzij bij een bepaalde fase anders wordt verwezen, gelden de bronverwijzingen naar het kernarchief zoals die werden weergegeven in de bespreking van de rolprocedure. Aangezien de meeste criminele zaken door de fiscalen aanhangig werden gemaakt, is heel wat bijkomende informatie te vinden in het archief van het officie-fiscaal. Zo zijn enkele lijsten bewaard van fiscale processen uit de 17de en 18de eeuw in RAG, RVV, 30974-30988. RAG, RVV, 31073-31104 bevat hoofdzakelijk stukken betreffende klachten zonder gevolg, maar ook betreffende vervolgingen en enkwesten. Tot slot is er de grote massa papieren van de fiscale camere, te vinden in RAG, RVV, 32517-33361, die nauwelijks ontsloten is en enkel van een chronologische orde werd voorzien. Jan Buntinx beschouwde deze reeks als werkdocumenten van de fiscalen: voorbereidende stukken, van nota's tot uitgebreide mémoires, en documentatiemateriaal. Liesbeth de Frenne stelde in haar 17de-eeuwse casus echter vast dat het grotendeels procesdossiers betrof, die al dan niet aansloten bij bestaande dossiers in de beschreven reeksen procesdossiers.

¹⁸¹ Zie ill. 16 - criminele procedure (1).

Leidraad voor de gebruiker

‘informatie preparatoire’ te mogen uitvoeren. Dit rekest werd doorgaans ontvankelijk bevonden, aangezien het doel van zo’n vooronderzoek was uit te zoeken of er sprake was van een misdrijf en of er voldoende informatie was om verdere stappen tegen een verdachte te ondernemen. De informatie preparatoire moest in Vlaanderen worden uitgevoerd door een bevoegd rechter. Daarom werd meestal een raadsheer-commissaris aangesteld. De leden van het officie-fiscaal en dus ook de procureur-generaal hadden echter het statuut van raadsheer, waardoor zij soms als commissaris konden optreden. De commissaris liet zich altijd bijstaan door een adjunct, doorgaans een advocaat of een griffier.

FASE I: INFORMATIE PREPARATOIRE

III. 16 - Criminele procedure (1)

De informatie preparatoire hield geen bewijsgaring in over de schuld of onschuld van de verdachte, wat niet inhield dat de verzamelde informatie later wel bewijskracht kon krijgen. Men zocht veeleer naar voldoende

bezwaren om een persoon aan te houden of te dagvaarden. Dit kon op heel uiteenlopende manieren: via een getuigenverhoor, vaststellingen ter plaatse (inclusief huiszoekingen, lijkschouwingen¹⁸², ...) of inbeslagnames van bezwarend materiaal¹⁸³. In een aantal gevallen kon de commissaris zich tevens laten bijstaan door experts, zoals medisch opgeleiden bij vaststelling van een verdacht overlijden.

Na afronding van deze eerste fase wendde de procureur-generaal zich in een rekest tot de Raad¹⁸⁴. Dit was hetzij een apart document waarbij het proces-verbaal van de informatie preparatoire werd gevoegd, hetzij een aantekening onderaan in dat proces-verbaal. Hij kon de Raad naargelang van de aard van de feiten om twee verschillende zaken verzoeken: de dagvaarding van de verdachte of een bevel tot *prise de corps* of aanhouding van de verdachte¹⁸⁵. Indien voor dagvaarding werd gekozen, kon later nog altijd worden overgegaan tot inhechteniseming.

Meestal werd dit rekest ontvankelijk verklaard en uitgevoerd, waarna de eigenlijke ondervraging of examinatie van de verdachte - opnieuw door een raadsheer-commissaris en een adjunct - kon plaatsvinden¹⁸⁶. Dit gebeurde meestal binnen de 24 uren en aan de hand van een vragenlijst die door de procureur-generaal werd opgesteld, de zogenoemde tichten¹⁸⁷. In een proces-verbaal werd genoteerd hoe de verdachte, die op zichzelf was aangewezen en indien nodig enkel mocht worden bijgestaan door een tolk,

¹⁸² Een groot aantal processen-verbaal van lijkschouwingen kan worden teruggevonden in RAG, RVV, 31105-31166. De stukken dateren uit de 16de, 17de en 18de eeuw.

¹⁸³ In beslag genomen documenten werden behandeld zoals in bewaring gegeven (geconsigneerde) documenten en maakten meestal deel uit van het procesdossier. Vaak, zeker indien het dossier na afloop niet werd gelicht, bleven deze stukken in het archief van de Raad aanwezig. Bij een groot aantal documenten werd de band tussen deze 'geconsigneerde papieren' en het dossier mettertijd verbroken; andere documenten waren wel voorwerp van onderzoek, maar leidden nooit tot een volledig proces. Een groot aantal van deze documenten werd gedetailleerd beschreven in RAG, RVV, 33362-34277. De stukken, meestal opgevraagd door de fiscalen, dateren uit de 14de tot de 18de eeuw en zijn heel divers van aard.

¹⁸⁴ Zie ill. 17 - Criminele procedure (2).

¹⁸⁵ In enkele uitzonderingsgevallen was dit laatste niet meer nodig, aangezien de verdachte, bijvoorbeeld bij een betrapting op heterdaad, dan al in hechtenis zat.

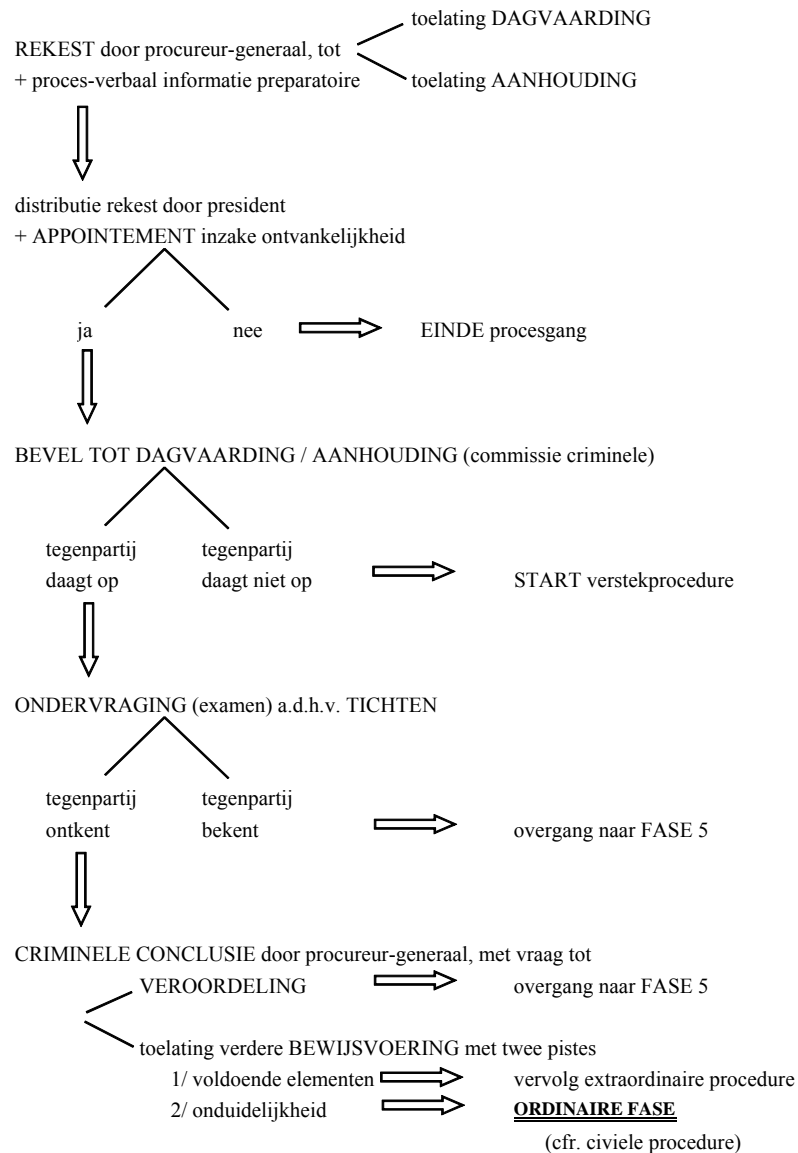
¹⁸⁶ Vanaf 1570 werden registers van deze criminele examens bijgehouden: RAG, RVV, 8557-8593. Behalve de criminele sententies - waarnaar later wordt verwezen - handelt nog slechts een beperkt aantal stukken in het kernarchief specifiek over criminele zaken. Deze stukken zijn te vinden via RAG, RVV, 8598-8603; ongeveer de helft betreft daarenboven genademaatregelen.

¹⁸⁷ Een dergelijke ondervraging was soms niet eenmalig, maar kon zoveel keren worden uitgevoerd als nodig geacht.

Leidraad voor de gebruiker

op iedere stelling en op eventuele bewijsstukken reageerde. Na afloop diende hij dit proces-verbaal te ondertekenen.

FASE 2: DE EXAMINATIE

III. 17 - Criminele procedure (2)

Indien deze examinatie resulteerde in een bekentenis, werd overgegaan tot de fase van het vonnis en de bijhorende uitvoering. Bij ontkenning stelde de procureur-generaal een criminele conclusie op, waarmee hij zich tot de Raad richtte. Op dit moment kon de verdachte nog reageren: ofwel legde hij zich neer bij de stand van zaken en verzocht hij een billijk vonnis, ofwel vroeg hij vrijspraak, voorlopige invrijheidstelling of de mogelijkheid om tegenbewijzen te leveren. Vanaf dan kon hij zich laten bijstaan door een procureur of advocaat, deze laatste al dan niet pro deo.

Ook de Raad van Vlaanderen had op dat moment twee opties. Men kon ingaan op de vraag tot veroordeling door de procureur-generaal, of het crimineel proces kon op twee verschillende manieren worden voortgezet. Indien voldoende elementen beschikbaar waren om een volgende stap in het strafproces te nemen, betekende dit het volgen van de extraordinaire procedure. Bij onduidelijkheden of zwaarwichtige zaken wenste de Raad zich eerst ten gronde te informeren en laste men de ordinaire fase in - waarmee het strafproces dus een ordinaire procedure onderging.

De ordinaire fase bestond hoofdzakelijk uit de litiscontestatie en de bewijsvoering zoals die gehanteerd werd in civiele procedures, zij het met kortere maximumtermijnen tussen de verschillende stappen¹⁸⁸. Ter instructie van de Raad - die vragende partij was voor deze tussenfase - verliep dit grotendeels schriftelijk. De procureur-generaal diende zijn eis op papier te zetten, waarna een kopie werd bezorgd aan de verdachte of zijn procureur. Zij formuleerden een antwoord, waarop eventueel kon worden gereageerd met een repliek, vervolgens een dupliek, ...

Wanneer beide partijen uitgeargumenteed waren, gingen ze over tot het aanvoeren van hun bewijzen. Na kennisname kon worden gereageerd met reprochen, vervolgens met salvatiën, ... tot de procureur-generaal een eindvordering opstelde en aan de Raad richtte. Met deze eindconclusie kon de Raad opnieuw twee kanten uit: ofwel werd een vonnis geveld, ofwel werden - nu de standpunten duidelijk waren - verdere onderzoeksmaatregelen bevolen.

¹⁸⁸ Zie ill. 18 - Criminele procedure (3).

Leidraad voor de gebruiker

ORDINAIRE PROCEDURE: de ordinaire fase (optioneel)

1/ EIS door procureur-generaal

ANTWOORD (door verdachte)

evt. REPLIEK (door procureur-generaal)

evt. DUPLIEK (door verdachte)

etc.

PUBLICATIE bewijsvoering (door beide partijen)

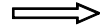
evt. REPROCHEN (door beide partijen)

evt. SALVATIËN (door beide partijen)

etc.

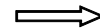
2/ EINDCONCLUSIE door procureur-generaal aan Raad

EINDVONNIS?

overgang naar FASE 5

nadere ONDERZOEKSMAATREGEL? Vb. tortuur

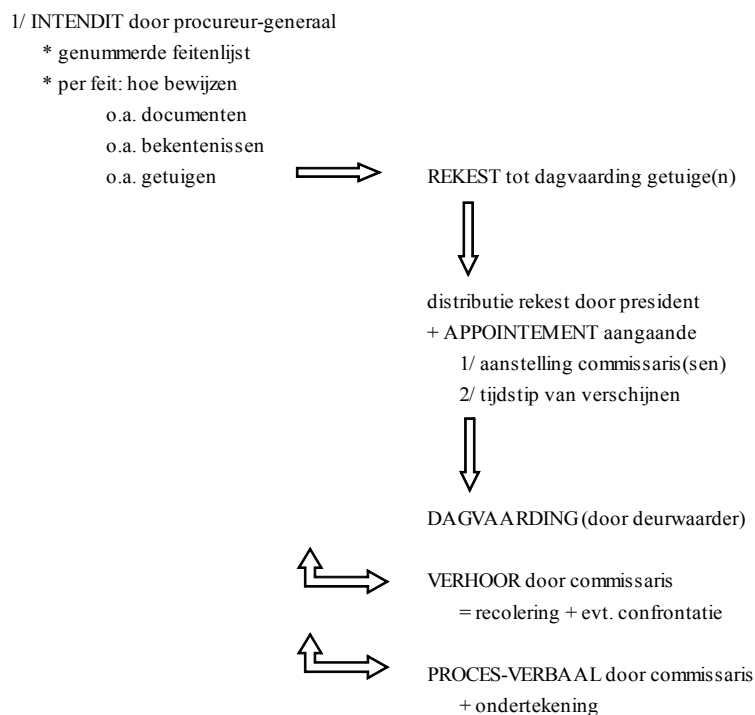
overgang naar FASE 3 / 4

III. 18 - Criminele procedure (3)

Het enkwest of het eigenlijke gerechtelijke onderzoek was een optionele fase, die onmiddellijk op de examinatie of op de tussenfase kon volgen¹⁸⁹. De procureur-generaal stelde daartoe een intendit op, een chronologische en genummerde feitenlijst waarin hij het bestaan, de aard en de omstandigheden van het misdrijf noteerde en waarvoor hij de schuld van de verdachte wilde bewijzen. Aan elk item werd toegevoegd op welke manier hij dat wenste te bewijzen: via documenten, eerdere bekentenissen van de verdachte of eventuele getuigen.

¹⁸⁹ Zie ill. 19 - Criminele procedure (4).

FASE 3: HET ENKWEST (optioneel)

2/ APPLICAT EN EMPLOIJ VAN PREUVE door procureur-generaal

- evt. CONTRAPREUVE (door verdachte)
 - = enkwestvorm
- evt. REPROCHEN (door beide partijen)
- evt. SALVATIËN (door beide partijen)
- etc.

3/ CONCLUSIES door beide partijen

- aanpassing CRIMINELE CONCLUSIE (door procureur-generaal)
 - + evt. ADVERTISSEMENT
- onderschrift of evt. ADVERTISSEMENT (door verdachte)

4/ BESCHIKKING door Raad

- EINDVONNIS ⇒ overgang naar FASE 5
- TORTUUR ⇒ overgang naar FASE 4

III. 19 - Criminele procedure (4)

Voor de dagvaarding van de getuigen richtte de procureur-generaal een rekest tot de Raad. In een aantekening in de marge werden één of twee commissarissen aangesteld voor het getuigenverhoor en werd het tijdstip van verschijnen bepaald. De procureur-generaal ondersteunde de commissaris in zijn taak door de opmaak van een 'etiquet', een namenlijst van de getuigen en de feiten waarover zij per persoon specifiek moesten worden verhoord.

Het eigenlijke verhoor was meestal een 'recolering' of 'recolement'. Vroegere verklaringen, die aan bod waren gekomen tijdens de fase van de informatie preparatoire, werden voorgelezen; indien nodig werden zaken toegevoegd of gewijzigd. Indien er meerdere getuigen waren, kon de commissaris hen ook met elkaar confronteren. Zij ondertekenden na verloop van het verhoor allemaal hun verklaring, die werd opgenomen in het proces-verbaal of enkwest.

Aan de hand van dat enkwest stelde de procureur-generaal een 'applicat en emploi van preuve' op, waarna de verdachte eventueel kon reageren met een contrapreuve in enkwestvorm¹⁹⁰. Beide partijen konden antwoorden op elkaars bewijzen via reprochen, vervolgens salvatiën en solutiën, etc. volgens de normale procedure van bewijsvoering.

De verdachte maakte zijn conclusies bij wijze van een onderschrift onder zijn reprochen of salvatiën. Daarin vroeg hij, uiteraard, vrijspraak of, al dan niet voorwaardelijke, invrijheidstelling. Soms maakte hij een afzonderlijke akte of 'advertissement' op. De procureur-generaal paste zijn oorspronkelijke criminele conclusie op het einde van de examinatie aan en vroeg hetzij een passende veroordeling, hetzij een scherp examen. Het oordeel hierover lag in handen van de Raad.

De fase van het scherp examen of de tortuur¹⁹¹ was een optie indien het bestaan van het misdrijf bewezen was, er normaliter een doodstraf of zware lijfstraf op stond en er aanzienlijke bewijzen of 'indiciën' waren tegen de verdachte¹⁹².

¹⁹⁰ Hij volgde daarbij dezelfde procedure, met gebruik van een intendit, getuigenverhoor door commissarissen aan de hand van een etiquet en een eigen applicat en emploi van preuve. In dat laatste document vroeg hij doorgaans de vrijspraak, de voorlopige invrijheidstelling of de toelating tot het indienen van reprochen.

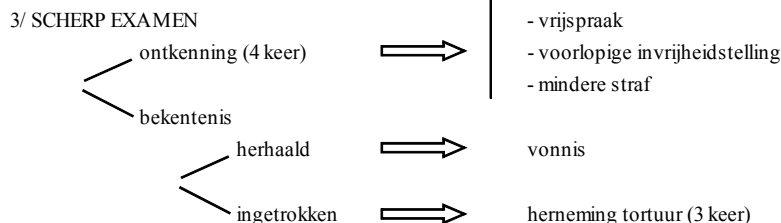
¹⁹¹ Zie ill. 20 - Criminele procedure (5).

¹⁹² Aangaande de geschiedenis van de tortuur in Vlaanderen en diverse toegepaste methodes wordt verwezen naar DAUCHY S., *La torture judiciaire dans les anciens Pays-Bas: Etat de la question*, in DURAND B., *La torture judiciaire. Approches historiques et juridiques*, Rijssel, 2002, p. 507-538 en MONBALLYU J., *De hoofdlijnen...*, p. 96-103.

FASE 4: HET SCHERP EXAMEN (optioneel)

1/ BESCHIKKING TOT TORTUUR door Raad
+ aanstelling commissaris

2/ TICHTEN TOT HET SCHERP EXAMEN door procureur-generaal
= instructie

4/ PROCES-VERBAAL door commissarissen

5/ aanpassing CRIMINELE CONCLUSIE door procureur-generaal

III. 20 - Criminele procedure (5)

Wanneer de Raad het verzoek tot tortuur inwilligde, werden twee commissarissen hiertoe aangesteld. Zij baseerden zich op de geschreven instructie, de zogenoemde ‘tichten’ tot het scherp examen, van de procureur-generaal. Deze laatste mocht hetzij zelf, hetzij via een vertegenwoordiger overigens aanwezig zijn bij de ondervraging. Pas wanneer de verdachte eventuele bekentenissen ook na het scherp examen herhaalde, werden deze in juridisch opzicht als geldig beschouwd en konden ze worden gebruikt in het oordeel van de Raad. Het scherp examen kon tot driemaal toe worden herhaald¹⁹³. Indien de verdachte bleef ontkennen, had de Raad een aantal opties, waaronder uiteraard de vrijspraak of de voorlopige invrijheidstelling wegens onvoldoende bewijs. Gaandeweg werd voor een derde mogelijkheid geopteerd, namelijk veroordeling tot een niet-kapitale en dus lichtere straf. Tortuur werd immers pas opgelegd wanneer er ernstige aanwijzingen van

¹⁹³ Een nieuw scherp examen kon enkel indien nieuwe, bezwarende feiten aan het licht kwamen. Ook in dit geval kon dat scherp examen tot drie keer toe worden herhaald.

schuld waren, waarna diezelfde aanwijzingen werden gebruikt om toch tot een - zij het lichtere - veroordeling te komen¹⁹⁴.

De commissarissen stelden van deze fase een proces-verbaal op, dat bezorgd werd aan de procureur-generaal. Aan de hand van dit document paste hij zijn criminele conclusie uit fases 2 en/of 3 aan en richtte hij zich opnieuw tot de Raad, met het verzoek om veroordeling.

De vijfde fase, die van het vonnis en de uitvoering, kon na de examinatie, na het enkwest of na het scherp examen plaatsvinden¹⁹⁵. Ze werd ingeleid door een tussenvonnis van de Raad, na indiening van de criminele conclusie door de procureur-generaal. Binnen de twee weken moesten alle stukken met bijhorende inventaris zijn ingediend; een commissaris stond in voor de controle op volledigheid. Vervolgens werd het dossier doorgegeven aan een raadsheer-rapporteur. Vaak was dat een raadsheer die reeds eerder als commissaris was opgetreden. Nadat hij het dossier had bestudeerd, restten hem twee taken: hij moest de zaak in een rapport samenvatten en voor de Raad brengen, waarbij hij tevens een ontwerpvonnis diende voor te stellen. Na beraadslaging in aanwezigheid van één van de fiscalen - die een raadgevende stem had - werd uiteindelijk een meerderheid bereikt. Het vonnis werd openbaar uitgesproken in aanwezigheid van de verdachte¹⁹⁶.

Met de inhoud van het vonnis kon de Raad drie kanten uit. Met een vrijspraak werd de vordering van het officie-fiscaal onontvankelijk en/of ongegrond verklaard en werden de fiscalen tot de gerechtskosten veroordeeld. Bij een veroordeling waren de gerechtskosten uiteraard ten laste van de veroordeelde. In korte bewoordingen werden in het vonnis de feiten, eventuele verzwarende en verzachtende omstandigheden, het verloop van de procedure en de bewijzen aangehaald. Een derde optie, de voorlopige

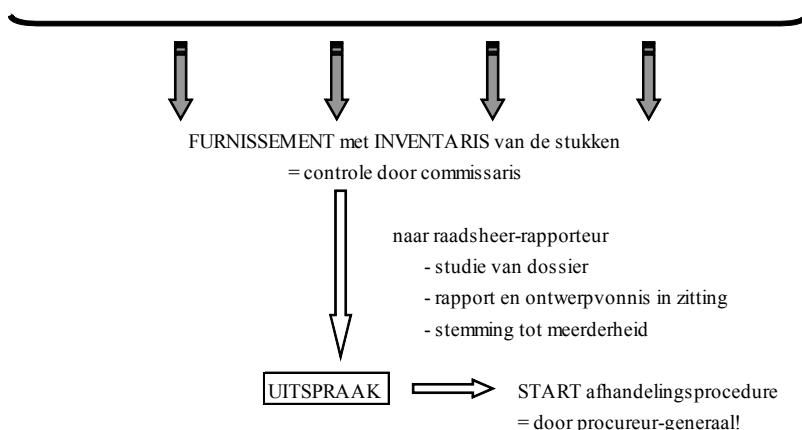
¹⁹⁴ Dit leidde uiteindelijk tot het in onbruik raken van het scherp examen. Strafrechters kregen immers de mogelijkheid om iemand op basis van schuldaanwijzingen te veroordelen. Op het einde van de 18de eeuw leidde dit zelfs tot de uitspraak van kapitale straffen zonder dat daar een bekentenis aan vooraf was gegaan.

¹⁹⁵ Zie ill. 21 - Criminele procedure (6).

¹⁹⁶ Bij de ingebruikname van de registers van de secrete camere begin 16de eeuw, werden de criminele sententies in deze registers genoteerd: RAG, *RVV*, 7609-7676. Er bleef echter overlapping bestaan met de gewone registratie van sententies (cfr. verwijzingen bij de civiele procedure), zodat voor de volledigheid ook die reeksen doorzocht moeten worden. Om die reden besliste de Raad in 1631 om een apart register van criminele sententies bij te houden, en dit retroactief vanaf 1585. De stukken zijn te vinden in RAG, *RVV*, 8594-8597. Merk daarenboven op dat RAG, *RVV*, 8595 (januari 1671 - september 1723) werd geanalyseerd en uitgegeven door Gilbert Rogiers, samen met de bijhorende registers van criminele examens (cfr. bespreking nadere toegangen in het hoofdstuk archiefblokken).

invrijheidstelling op eed of borgtocht, werd meestal niet gemotiveerd. In zo'n geval was er twijfel over de (on)schuld van de verdachte. Dit hield in feite een verdoken vrijspraak in, op voorwaarde van betaling van de proceskosten en terbeschikkingstelling van het gerecht wanneer nieuwe feiten zouden worden aangebracht. Aan de beginformule van het vonnis is overigens te zien of het criminele proces op ordinaire of extraordinaire wijze werd gevoerd. *Ghesien tproces crimineel...* duidt op een ordinaire procedure; *Om dieswille dat...*, *Om dat ghy...* of *Uuten dien dat...* op de extraordinaire procedure. Bij deze laatste werden uiteraard ook minder documenten geproduceerd.

FASE 5: VONNIS EN UITVOERING

III. 21 - Criminele procedure (6)

De uitvoering of ‘executie’ van deze vonnissen was de verantwoordelijkheid van de procureur-generaal. Een doodstraf of een zware lijfstraf werd zo snel mogelijk en openbaar uitgevoerd. De procureur-generaal schakelde daarvoor een beul in, die per prestatie werd betaald. Pas na de uitvoering van het vonnis werden de definitieve gerechtskosten bepaald, waarin dus ook de kosten voor die uitvoering en eventuele gevangenskosten werden opgenomen. Indien nodig werden daartoe goederen van de veroordeelde

verbeurd verklaard¹⁹⁷; protest hiertegen door familieleden leidde tot een nieuw civiel proces voor de Raad van Vlaanderen of de Grote Raad van Mechelen.

3. VRIJWILLIGE RECHTSPRAAK

De vrijwillige of volontaire rechtspraak onderscheidde zich van de contentieuze rechtspraak (civiele of criminele zaken) doordat er geen sprake was van een geschil. De Raad van Vlaanderen bekrachtigde eenvoudigweg overeenkomsten die werden aangebracht door twee of meer partijen. Deze ‘akten en contracten’, ‘wettelijke passeringen’ of ‘voluntaire condemnatiën’ kwamen ook bij schepenbanken, leen- en laathoven voor en ontleenden hun terminologie aan de contentieuze rechtspraak. De partijen werden als het ware gecondemneerd of veroordeeld tot het naleven van de gesloten overeenkomst, wat ertoe leidde dat de naleving ervan kon worden afgedwongen. Registratie bij de Raad in plaats van bij een lokale instelling had het voordeel van schaalvergroting (m.n. afdwingbaarheid in het hele graafschap). Het waren dan ook hoofdzakelijk leden van hogere sociale kringen en uiteraard medewerkers van de Raad die zich met dat doel tot de justitieraad wendden. Een gevoel van prestige was daaraan niet vreemd.

De procedure voor het verlijden van zo'n akte was eenvoudig. Het corpus van de Raad van Vlaanderen kwam er normaliter niet aan te pas. Deze vorm van registratie werd volledig afgehandeld door de griffie van de Raad. Het volstond dat de partijen en/of hun vertegenwoordigers voor een griffier of één van zijn klerken verschenen, waarna de overeenkomst in hun bijzijn moest worden opgetekend. Beide partijen handtekenden het opgestelde document, dat maximaal zes maanden later in de daartoe

¹⁹⁷ In het archief van de fiscalen zijn enkele stukken betreffende inbeslagnames en confiscaties van goederen apart beschreven: RAG, *RVV*, 31177-31219. Over de kosten voor uitvoering van vonnissen zijn hier en daar gegevens te vinden in de weinige financiële documenten van de fiscalen: RAG, *RVV*, 30955-30963. Beschrijvingen van de uitvoering van dood- en lijfstraffen komen sporadisch voor in de resolutieregisters en de registers van de secrete camere in het kernarchief van de Raad, respectievelijk RAG, *RVV*, 164-174 en 7609-7676. In beide reeksen komen af en toe ook aantekeningen betreffende andere fases van de criminele procedures voor, hoofdzakelijk lijkschouwingen.

bestemde registers van de Raad moest zijn overgeschreven¹⁹⁸. De bewaarde losse documenten waren minuten¹⁹⁹.

Het grootste deel van deze overeenkomsten handelt over huwelijksvoorwaarden, huur en pacht, handels- en bouwactiviteiten. Langs deze weg konden bijvoorbeeld ook zaakwaarnemers, voogden of curatoren worden aangesteld. Een bijzondere vorm, in diezelfde registers geregistreerd, zijn de borgstellingen. Daarvoor moest de registrator een griffier of notaris van de Raad zijn, en geen klerk. Tot slot bevatten deze registers ook de eerder aangehaalde ‘wijsdommen executoire’, de uitvoerbaarverklaringen van minnelijke schikkingen die in het kader van een conflict werden getroffen.

D. WORK FLOW VAN HET OFFICIE-FISCAAL

Het officie-fiscaal, bestaande uit de procureur-generaal, de advocaat-fiscaal en hun eventuele substituten, vormde het openbaar ministerie van de Raad van Vlaanderen en was van bij de oprichting van de instelling in één of andere vorm aanwezig. Zoals reeds bleek uit de bespreking van de bevoegdheden van de Raad, was het officie-fiscaal in het kader van zijn toezichthoudende functie actief op zowel organisatorisch, bestuurlijk als gerechtelijk vlak. Zijn rol als ‘waakhond’ voor de vorstelijke belangen en als handhaver van de openbare orde resulteerde in de beginperiode hoofdzakelijk in gerechtelijke activiteiten. Na verloop van tijd, en zeker tijdens de 18de eeuw, nam het bestuurlijke aspect sterk aan belang toe²⁰⁰.

Zoals uit het archief blijkt, ging het officie-fiscaal zich binnen sommige domeinen van zijn taakuitoefening steeds zelfstandiger gedragen. De band met de eigenlijke Raad van Vlaanderen werd echter nooit doorgeknipt. Voor een beter begrip van het archief van de fiscalen, een deelbestand van het archief van de Raad van Vlaanderen dat ten laatste vanaf de 17de eeuw in een aparte kamer werd bewaard, is het dan ook essentieel de work flow van het officie-fiscaal in verhouding tot het grotere geheel van de

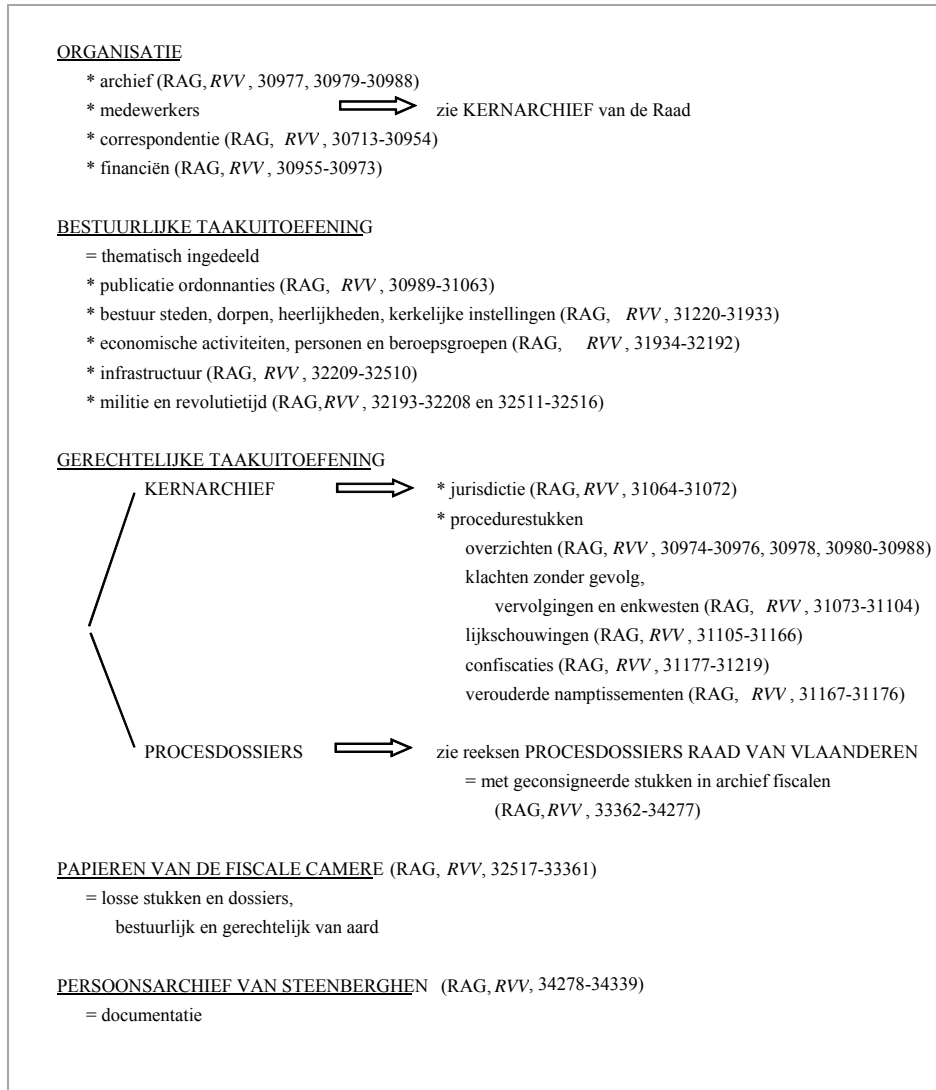
¹⁹⁸ Er zijn 53 registers bewaard gebleven, die de 15de tot en met de 18de eeuw bestrijken: RAG, RVV, 955-1007.

¹⁹⁹ Overgeleverde minuten dateren grotendeels uit de 17de en 18de eeuw en zijn, inclusief enkele andere losse stukken betreffende deze bevoegdheid, te raadplegen via RAG, RVV, 1008-1092.

²⁰⁰ Tenzij anders vermeld, werd alle informatie over de werking van het officie-fiscaal gebaseerd op BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1 en deel 7, passim en DE FRENNE L., *Het archief van de fiscalen...* Voor de volledigheid kan ook worden verwezen naar TIERENTYEN L., *Histoire des origines...*

Leidraad voor de gebruiker

Raad in kaart te brengen. Daarin ligt immers de verklaring waarom sommige zaken in het kernarchief van de Raad moeten worden gezocht en andere in het deelbestand van de fiscalen.

III. 22 - Officie-fiscaal

Vijf elementen zijn van belang, met het drieluik organisatorische aspecten, bestuurlijke en gerechtelijke taakuitoefening als voornaamste aandachtspunten²⁰¹. Op het organisatorische vlak heeft het officie-fiscaal weinig eigen archief nagelaten. Alles wat bijvoorbeeld met de medewerkers van het officie-fiscaal te maken heeft, is te vinden in het archief van de Raad zelf. Dit is logisch: zowel de advocaat-fiscaal als de procureur-generaal hadden het statuut van raadsheer²⁰² en namen deel aan de beraadslagingen van de Raad van Vlaanderen. Zij hadden uiteraard geen stem in zaken waarin zij als fiscaal betrokken partij waren en mochten niet deelnemen aan rapporten in fiscale en strafrechtelijke zaken, maar mochten in alle andere zaken optreden - ook als commissaris of rapporteur. Vanaf 1666 hadden zij het recht om in domaniale en fiscale zaken een advies uit te brengen vooraleer er gestemd werd. Vanuit archiefttechnisch oogpunt behandelde de Raad van Vlaanderen documenten betreffende de loopbaan van de fiscalen bijgevolg niet anders dan de documenten betreffende de andere leden van het corpus²⁰³.

De inhoud van de overige stukken in het organisatorische gedeelte is zowel bestuurlijk als gerechtelijk van aard. Het gaat eerst en vooral om een aantal financiële documenten zoals kostendeclaraties en handboeken van diverse aard. Tevens is een aantal overzichten van het archief van de fiscalen beschikbaar, waarvan de meeste over gerechtelijke dossiers handelen²⁰⁴. De belangrijkste basisreeksen zijn uiteraard die van de correspondentie van de fiscalen. Vanaf de eerste helft van de 17de eeuw is een groot aantal pakken in- en uitgaande brieven bewaard²⁰⁵. Een aantal inkomende stukken werd daarenboven apart bewaard, net als een aantal minuten van uitgaande stukken²⁰⁶. Voor briefwisseling van vroegere datum dient de onderzoeker

²⁰¹ Zie ill. 22 - Officie-fiscaal.

²⁰² Tot 1610 waren zij de laagste raadsheren in rang, daarna verkregen ze volgens anciënniteit hun plaats in de gewone hiërarchie. De stopzetting van een andere praktijk illustreert eveneens hun opgang binnen de Raad: tot 1522 was het niet uitzonderlijk dat één van de fiscalen bijverdiende als procureur of advocaat voor particulieren. In de kerninstructie van 1522 werd echter komaf gemaakt met deze praktijk.

²⁰³ Zo zijn ze bijvoorbeeld opgenomen in de registers van patenten en commissies: zie RAG, RVV, 602-603. Ook bij hun overlijden of vertrek werd een inventaris van hun documenten opgesteld, te vinden in RAG, RVV, 11/BIS-140/TER. Tot slot bevat het kernarchief een aantal specifieke stukken aangaande de fiscalen in RAG, RVV, 674-676. Een groot aantal van deze fiscalen was in de loop van hun carrière overigens ook gewoon raadsheer en enkele werden uiteindelijk president.

²⁰⁴ Zoals zal blijken bij de gerechtelijke taakuitoefening, zijn de meeste van deze documenten echter niet in het kader van archiefbeheer opgesteld.

²⁰⁵ RAG, RVV, 30713-30947.

²⁰⁶ Respectievelijk RAG, RVV, 30948, 30954 en RAG, RVV, 30949-30953.

zich te wenden tot het kernarchief van de Raad van Vlaanderen²⁰⁷. Tot ca. 1640 werden alle brieven die aan de fiscalen waren gericht immers aan de Raad zelf geadresseerd, waarna de president ze na kennisname van de inhoud doorgaf.

Op het einde van de 17de eeuw en in de loop van de 18de eeuw werd de bestuurlijke taakuitoefening van de fiscalen steeds belangrijker. Het officie-fiscaal werd door de centrale overheid steeds meer ingeschakeld als toezichthoudend orgaan²⁰⁸. Wat archiefvorming betreft, resulteerde dit in de aanmaak van dossiers en de bewaring van ingekomen stukken. Wanneer de fiscalen vragenlijsten over verschillende thema's rondstuurden, resulteerde dit in min of meer homogene reeksen. Deze bestuurlijke documenten - met informatie die uiteraard ook aanleiding kon geven tot het opstarten van een gerechtelijke procedure - werden in het archief van het officie-fiscaal zelf bewaard. De stukken werden grotendeels thematisch ingedeeld en handelen onder meer over het bestuur van steden, dorpen en heerlijkheden, kerkelijke instellingen, economische activiteiten, personen en beroepsgroepen, infrastructuur en militie. Een bijzondere reeks vormen de 'relaesen van publicatiën', overzichten betreffende de publicatie van ordonnanties in het graafschap Vlaanderen die door de fiscalen moesten worden verzameld en aan de Geheime Raad bezorgd. Wanneer in het corpus van de Raad van Vlaanderen overlegd moest worden over fiscale zaken, werd dit uiteraard in het kernarchief van de Raad geregistreerd²⁰⁹.

Zoals reeds bleek uit de beschrijving van de gerechtelijke procedures van de Raad, waren de fiscalen voor hun gerechtelijke taakuitoefening aangewezen op de werking van de justitierraad in het algemeen. Fiscalen konden, ter bescherming van het domein en/of de rechten van de vorst, zowel burgerlijke als strafrechtelijke vorderingen instellen of konden lokale

²⁰⁷ De pakken correspondentie bevinden zich in bestandsnummers RAG, *RVV*, 175-508, registers van brieven en rescripties en van decreten en brieven van boven sluiten op die nummers aan: RAG, *RVV*, 509-530. Aangezien de briefwisseling van de Raad, stukken uit het 'armarium' van de Raad en de briefwisseling van de fiscalen tijdens de 19de eeuw vermengd raakten, dient ook voor de 17de en 18de eeuw terdege met het kernarchief rekening worden gehouden.

²⁰⁸ Deze instructies waren onder meer afkomstig van de landvoogd, de collaterale raden en gespecialiseerde jointes.

²⁰⁹ Zie hoofdzakelijk de resolutieregisters (RAG, *RVV*, 164-174), waaronder een 18de-eeuwse pak resoluties met adviezen van de fiscalen en de registers van de secrete camere (RAG, *RVV*, 7609-7676). Voor de 14de en 15de eeuw is men uiteraard aangewezen op de registers van acten en sententiën (RAG, *RVV*, 2327-2605).

hoven verplichten in een bepaalde zaak op te treden. Omgekeerd, indien de vorst door een bepaald geding dreigde geschaad te worden, voegden de fiscalen zich in dat geding bij één van beide partijen. Procesdossiers van deze zaken zijn te vinden in de reeksen procesdossiers van het archief van de Raad van Vlaanderen; in alle processen werd bovendien de gebruikelijke registratie in het kernarchief toegepast²¹⁰. Zodra een fiscaal proces de fase van furnisement had bereikt, was de griffie van de Raad verantwoordelijk voor de bewaring van de stukken. Voor criminele procesdossiers gold bovendien dat ze niet aan de betichte partij bezorgd en al evenmin vernietigd mochten worden.

In het kernarchief van de fiscalen bevinden zich enkele gerechtelijke stukken die als aanvulling op het kernarchief van de Raad kunnen worden gehanteerd²¹¹. Ter documentatie bewaarden de fiscalen een aantal losse documenten aangaande hun jurisdictie. Wat eigenlijke procedurestukken betreft, zijn hoofdzakelijk enkele overzichtsdossiers van belang. Een groot aantal lijsten van fiscale processen werd door Jan Buntinx geklasseerd onder de noemer inventarissen, maar had weinig met archiefbeheer te maken. Het werd binnen het officie-fiscaal immers uiterst belangrijk geacht een overzicht te hebben van de lopende zaken. In 1603 werd hen door de aartshertogen gevraagd de Geheime Raad een rapport te bezorgen waarin zij alle zaken opsomden die ze aanhangig hadden gemaakt of die in de nabije toekomst gepland waren. Vanaf dan werd deze rapportering bovendien een zesmaandelijks verplichting. Ook bij de Raad van Vlaanderen moest de procureur-generaal maandelijks een lijst kunnen voorleggen met zaken waarin hij partij was of waarin hij zich bij een partij aansloot.

Andere gerechtelijke stukken betreffen onder meer klachten zonder gevolg, vervolgingen en enkwesten, lijkschouwingen, namptissementen en confiscaties. Deze documenten zijn perfect te linken aan bepaalde procedurestappen.

²¹⁰ Verwijzingen naar specifieke reeksen zijn te vinden in de bespreking van de gerechtelijke procedures. Voor de fiscalen waren vooral de criminele procedures van belang. Geconsigneerde stukken werden dan weer wel in het archief van het officie-fiscaal bewaard: RAG, RVV, 33362-34277.

²¹¹ Deze stukken werden tevens aangehaald in de bespreking van de gerechtelijke procedures, meer bepaald bij de criminele procedure. Voor verdere informatie wordt verwezen naar die passages.

Naast het drieluik organisatie, bestuurlijke en gerechtelijke taakuitoefening zijn in het archief van het officie-fiscaal twee andere reeksen bewaard. Een groot aantal stukken, waarin de oude orde verloren gegaan is, werd chronologisch verzameld onder de noemer 'papieren van de fiscale camere'²¹². Samenvattend bevat dit grote aantal pakken zowel losse stukken als bestuurlijke en gerechtelijke dossiers, waarbij niet alle stukken effectief verband houden met de activiteiten van de fiscalen. Hoogstwaarschijnlijk was dit een reeks die bij verschillende archiefverhuizingen en -bewerkingen vermengd is geraakt met het kernarchief van de Raad. Onder de stukken bevindt zich tevens documentatiemateriaal van de fiscalen, al dan niet gelicht uit het archief van de Raad, alsook voorbereidende stukken en documenten betreffende zaken waar uiteindelijk geen gevolg aan werd gegeven.

Een laatste archiefreeks is wel gedetailleerd beschreven en vormt in feite het ambtelijke archief van advocaat-fiscaal van Steenberghe. De inhoud van deze stukken staat eerder los van de inhoud van het archief van het officie-fiscaal en overschrijdt onderwerpsmatig de bevoegdheden van de Raad van Vlaanderen. Er werden onder meer originelen en kopieën van ordonnanties, instructies, juridische adviezen, sententies, procesdossiers en brieven in opgenomen, samen met persoonlijke aantekeningen van de archiefvormer. De stukken werden na zijn overlijden thematisch gegroepeerd en ingebonden in 61 banden.

E. WORK FLOW VAN DE ADMIRALITEIT SUPRÊME

De rol van de Raad van Vlaanderen als Admiraliteit Suprême is de enige bevoegdheid in de geschiedenis van de instelling die weinig of geen ontwikkeling kende. Het was dan ook een takenpakket dat nogal laat aan de justitieraad werd toegekend, meer bepaald bij decreet van 30 april 1694²¹³. In die tekst hervormden Karel II en gouverneur-generaal Maximiliaan Emmanuel van Beieren de zeemacht en de admiraliteit. De in 1627 opgerichte Conseil d'Amirauté Suprême werd afgeschaft en de admiraliteit te Oostende werd gereduceerd tot één rechter, één griffier en twee sergeanten. Alle bevoegdheden van de eerste instelling werden overgedragen

²¹² Gedetailleerde informatie over deze reeks kan worden gevonden in DE FRENNE L., *Het archief van de fiscalen...* Bij een zoektocht naar informatie over een onderwerp dat tot de bevoegdheden van de fiscalen hoorde of een zaak waarin de fiscalen betrokken partij waren, loont het de moeite deze chronologisch geordende pakken ter hand te nemen.

²¹³ Alle informatie betreffende de Raad als Admiraliteit Suprême werd overgenomen uit BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 43-44 en deel 7, p. 20-21 en 157-174.

aan de Raad van Vlaanderen te Gent, inclusief archief. De overdracht van beide vond de facto pas plaats in 1695-1696.

De Raad van Vlaanderen zou nooit als corpus optreden in de hoedanigheid van Admiraliteit Suprême. Binnen de justitieraad werd sinds jaar en dag met een kamersysteem gewerkt, zodat verschillende groepen raadsheren verschillende zaken tegelijk konden behandelen. Deze werkwijze werd ook toegepast voor de nieuwe bevoegdheden. Alle zaken van de Admiraliteit werden behandeld door een *ad hoc* samengestelde kamer, bestaande uit een voorzitter (meestal de president), een viertal raadsheren en één van de fiscalen, die evenwel enkel een adviserende stem had. Zij heetten samen de *Chambre de l'admirauté suprême établie audit conseil*, binnenkomende stukken waren gericht *à ceux du conseil en Flandres représentant l'admirauté suprême*.

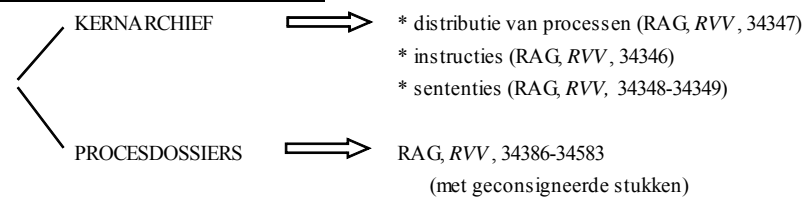
ORGANISATIE

- * archief (RAG, RVV, 34340)
- * medewerkers (RAG, RVV, 34343)
- * correspondentie (RAG, RVV, 34341-34342, 34344-34345)
- * financiën (RAG, RVV, 34350-34351)

BESTUURLIJKE TAAKUITOEFENING

= registratie van "prises sur mer" (RAG, RVV, 34352-34385)

GERECHTELIJKE TAAKUITOEFENING

III. 23 - Admiraliteit Suprême

Het archief van de Raad als Admiraliteit Suprême is helaas onvolledig. De stukken legden dezelfde weg af als het volledige archiefbestand van de Raad van Vlaanderen, maar in augustus 1900 werd een groot deel van het oudere admiraliteitsarchief afgescheiden en naar het Algemeen Rijksarchief te

Brussel gebracht²¹⁴. Aan de hand van de resterende bescheiden in het archiefbestand van de Raad van Vlaanderen kan dus nooit een gedetailleerd overzicht van de werking worden samengesteld. De stukken te Brussel bieden evenmin een helder beeld, aangezien zij uit hun context werden gehaald.

Uit de aard van de resterende stukken kan worden afgeleid dat de werking van de Raad als Admiraliteit Suprême min of meer een afspiegeling was van de werking van de Raad als geheel, zij het op kleinere schaal²¹⁵. Er was sprake van drie taakgebieden: de interne organisatie, de bestuurlijke taakuitoefening en de gerechtelijke taakuitoefening. Organisatorisch gezien zijn enkele stukken betreffende archiefbeheer, medewerkers en financieel beheer aanwezig. Deze categorie wordt aangevuld met correspondentie, die soms chronologisch en soms thematisch is geordend. Ervaringen met het kernarchief van de Raad leren echter dat, zeker wat de organisatorische stukken betreft, ook in het grotere geheel moet worden gezocht²¹⁶.

Inzake bestuurlijke taakuitoefening zijn enkel stukken betreffende kaapvaart (*prises sur mer*) aanwezig. Er werden zowel losse documenten, chronologisch geordend, bewaard als dossiers betreffende afzonderlijke schepen. Het gerechtelijke gedeelte betreft hoofdzakelijk procesdossiers en een tweetal pakken met losse processtukken, zowel in eerste aanleg als in beroep²¹⁷. Een vijftal geconsigneerde stukken, alle uit de 16de en 17de eeuw, kon niet aan een specifiek proces worden toegekend en werd apart beschreven. Enkele andere gerechtelijke stukken vertonen gelijkenissen met die van het kernarchief van de Raad als geheel: specifiek voor de Raad als Admiraliteit zijn een distributieregister van processen, instructies voor de raadsheren en twee bestanddeelnummers sententies bewaard gebleven.

²¹⁴ Zie onder meer BOLSEE J., *Inventaire des archives des conseil et sièges d'Amirauté*, (Algemeen Rijksarchief, toegang T 094), Tongeren, 1932 voor een completer overzicht van geschiedenis, bevoegdheden en werking van de admiraliteiten en voor de inventaris van die stukken.

²¹⁵ Zie ill. 23 - Admiraliteit Suprême.

²¹⁶ Zo bevatten de registers met decreten en brieven van boven passages over de admiraliteit, net als de resolutieregisters. Zie respectievelijk RAG, RVV, 527-530 en RAG, RVV, 164-174.

²¹⁷ Een aantal processen *par escript* is bij de beroepsdossiers bewaard gebleven en toont aan dat in eerste aanleg hoofdzakelijk door de admiraliteiten van Nieuwpoort en Oostende werd gevonnist. Eén dossier, uit 1629, bevat een proces *par escript* uit de admiraliteit van Duinkerke.

II. ZOEKSTRATEGIEËN

Het is de taak van de archivaris archiefbestanden toegankelijk te maken via het aanbieden van formele beschrijvingen. Deze beschrijvingen krijgen hun plaats in een archiefschema, dat zo mogelijk nauw aansluit bij de oude orde van het archiefbestand, al dan niet gecontextualiseerd met achtergrondinformatie over geschiedenis, samenstelling en organisatie van die instelling. Wat het archief van de Raad van Vlaanderen betreft, wil de combinatie van de uitgebreide inventaris en deze archiefgids de onderzoeker voldoende inzicht bieden om zelf relatief doelgericht te kunnen zoeken naar archiefmateriaal.

Via grondige lectuur van beide instrumenten kunnen de meeste onderzoeksvragen in concrete archiefvragen worden vertaald. De informatie die verspreid in de hoofdstukken over de archief- en reeksvorming en de verschillende procedures van de Raad wordt aangeboden, wordt hier dan ook niet meer herhaald²¹⁸. Wel worden hier nog enkele losse suggesties en *shortcuts* aangeboden, invalshoeken die verschillen naargelang van de onderzoeksvraag. Het betreft vier verschillende zoekopties: conflictgerelateerd, plaatsgerelateerd, persoonsgerelateerd en onderwerpsgerelateerd.

A. CONFLICTGERELATEERDE ZOEKOPTIES

1. RECONSTRUCTIE VAN EEN PROCES

a. Met dossier

Indien de onderzoeker beschikt over een procesdossier, is de reconstructie van een proces relatief eenvoudig. Als uitgangspunt kunnen de afzonderlijke stukken in het dossier het best (virtueel) worden herordend en in een chronologische volgorde geplaatst. Let hierbij op de volgende elementen:

- Indien een inventaris van de stukken (opgesteld bij furnisement) voorhanden is, kan deze als basis worden gebruikt voor de identificatie en de chronologie van de verschillende dossierstukken en hun onderling verband.

- De plaats van het dossier in de inventaris van de Raad van Vlaanderen en de aard van de beschrijving kan al heel wat vertellen over de aard van het proces en, eventueel, over de gebruikte procedure.

²¹⁸ Waar mogelijk werden wel beknopte archiefverwijzingen in een voetnoot toegevoegd. Voor de volledigheid wordt aangeraden de respectieve hoofdstukken te raadplegen.

- Indien twijfel bestaat over de procedure: probeer deze te achterhalen aan de hand van de terminologie van de stukken en aan de hand van de formulering van aantekeningen in de marge van de stukken.

- Probeer te achterhalen om wiens dossier het gaat, dat van de aanleggende of de verwerende partij. Soms zijn beide dossiers bewaard; in de inventaris werden ze echter niet samen geplaatst indien de uiterste datering van de dossierstukken niet gelijklopend bleek te zijn. Het hoogste bestanddeelnummer, meestal het dossier van de verwerende partij, bevat in dat geval een verwijzing.

Aan de hand van deze informatie kan worden gepoogd de ontbrekende stappen in de procedure op te zoeken in het kernarchief van de Raad van Vlaanderen. Gebruik daarvoor de procedureschema's in deze gids en noteer, indien mogelijk, ook de volgende gegevens: de namen van de procureurs van beide partijen en, indien van toepassing, de naam van de behandelende raadsheer. Een aantal reeksen in het kernarchief (bijvoorbeeld verbalen²¹⁹ en enkwesten²²⁰) is immers primair geordend op raadsheer en pas secundair op chronologie. Namen van procureurs zijn dan weer handig voor een interne zoektocht in bepaalde registers. Omdat zij de contactpersoon waren tussen de Raad en hun cliënt, werd in de meeste registers de naam van de desbetreffende procureur in de marge geschreven wanneer een volgende stap in het proces werd geregistreerd.

b. Zonder dossier

Hoewel in het archief van de Raad van Vlaanderen talloze procesdossiers bewaard zijn, is dit slechts een fractie van alle zaken die ooit door de Raad behandeld zijn geweest. Met uitzondering van bundels die zich in de reeks 'fiscale camere' bevinden²²¹ of in het archiefblok 'rebuut' zijn terechtgekomen, werden alle aanwezige procesdossiers beschreven met namen van de partijen, voorwerp van het geschil en uiterste data. Indien een onderzoeker kennis heeft van het bestaan van een zaak, maar via de namenindex en/of bij een chronologische zoektocht in de verschillende reeksen procesdossiers geen resultaat vindt, is het dossier hoogstwaarschijnlijk tijdens het ancien régime 'gelicht' of intussen verloren gegaan. Afhankelijk van wie de partijen waren, kan het eventueel wel nog

²¹⁹ RAG, RVV, 2606-3681.

²²⁰ RAG, RVV, 3682-6809.

²²¹ RAG, RVV, 32517-33361.

aanwezig zijn in een persoons- of familiearchief of, indien één van beide partijen een kerkelijke of wereldlijke instelling was, in het archief van die instelling.

Bij de reconstructie van een proces zonder dossier zijn in principe dezelfde elementen van belang als met een dossier; het is echter veel moeilijker om die informatie te verzamelen. Een aantal ‘instapmogelijkheden’ om het aantal te doorzoeken archiefstukken te verkleinen, zijn de volgende:

- Indien een specifiek processtuk voorhanden is qua aankopingspunt (origineel of in literatuur), dient uiteraard op de gebruikte terminologie te worden gelet. Deze kan een indicatie zijn van de gebruikte procedure.

- Geëxtendeerde vonnissen (sententiën libelee) zijn het ideale vertrekpunt om een proces, inclusief identificatie van de gebruikte procedure, te reconstrueren. Helaas werd lang niet in iedere zaak zo'n vonnis opgesteld²²².

- Reeksen uit het kernarchief van de Raad die nauwelijks inhoudelijke informatie bevatten, kunnen wel bijzonder behulpzaam zijn voor de afbakening van het conflict in de tijd (bijvoorbeeld boekhoudkundige stukken²²³, distributieboeken²²⁴, furnisements- of binnenboeken²²⁵) en de identificatie van betrokken procureurs en/of raadsheren.

- Het archief van de fiscalen bevat een aantal overzichtslijsten van processen waarbij het officie-fiscaal van ambtswege betrokken was²²⁶.

- Via het beperkte aantal bewaarde stukken aangaande delichting van processen kan eventueel worden nagegaan of er ooit een dossier heeft bestaan²²⁷.

Er dient uiteraard ook rekening gehouden te worden met het feit dat niet alle processen effectief tot een vonnis hebben geleid²²⁸. Bijgevolg

²²² RAG, RVV, 8310-8405.

²²³ Bijvoorbeeld RAG, RVV, 533-601, 627-638, 1234-1256 en 7994-8306. Zie ook RAG, RVV, 30955-30974 en 31167-31176 (officie-fiscaal); 34344-34345 en 34350 (admiraliteit).

²²⁴ RAG, RVV, 2312-2326 en 34347 (admiraliteit).

²²⁵ RAG, RVV, 7110-7207 en 7208-7260.

²²⁶ RAG, RVV, 30974-30988.

²²⁷ RAG, RVV, 8537-8556. Zie ook de aantekeningen betreffende lichting van dossiers in RAG, RVV, 8076-8294.

²²⁸ Zie bijvoorbeeld de rubriek ‘klachten zonder gevolg’ in het archief van het officie-fiscaal: RAG, RVV, 31073-31104. Ook de reeks ‘papieren van de fiscale camere’ bevat heel wat stukken van die aard: RAG, RVV, 32517-33361.

werden mogelijk ook niet alle procedurestappen doorlopen, of werden de stappen eenvoudigweg niet geregistreerd.

2. ZOEKEN NAAR EEN VONNIS

Ook hier geldt de bovenstaande opmerking, dat niet alle processen effectief tot een vonnis hebben geleid en/of dat het registratiesysteem van de Raad niet altijd waterdicht was. Het vinden van een vonnis na een lange zoektocht kan daarenboven op een teleurstelling uitdraaien. De informatie die in vonnissen werd weergegeven, was vaak uiterst beknopt en veeleer technisch van aard. De Raad diende zijn oordeel bijvoorbeeld niet te motiveren. Indien een geëxtendeerde sententie²²⁹ kan worden teruggevonden, is de aangeboden informatie natuurlijk heel wat rijker.

Bij de zoektocht naar een vonnis is het, net als bij de reconstructie van een proces, zaak om voldoende informatie te verzamelen aangaande partijen, periode, procedure en eventuele medewerkers. Op die manier kan gericht worden gezocht.

- Er bestonden vanaf de 16de eeuw meerdere vonnisregisters naast elkaar. Identificatie van de juiste procedure en bijgevolg de juiste archiefreeks vermijdt een lange zoektocht in de verschillende soorten van registers. Specifiek voor vonnissen kan gebruik worden gemaakt van het bifurcatieschema in het hoofdstuk over archief- en reeksvorming en van de archiefverwijzingen in het hoofdstuk over gerechtelijke procedures²³⁰.

- Heel weinig registers in het kernarchief van de Raad bevatten een index²³¹; helaas is dit ook zo bij basisbronnen zoals vonnisregistratie. Controleer het best eerst of het register in kwestie toevallig toch niet voorzien is van een inhoudstafel of index.

- Een zaak kon lang aanslepen. Probeer daarom het tijdsverloop van het proces zo nauwkeurig mogelijk in te schatten. Vonnissen werden daarenboven niet altijd chronologisch ingeschreven.

- Van één register van criminele sententies (1671-1723) werd een nadere toegang gemaakt²³²! Enkele eigentijdse nadere toegangen tot

²²⁹ RAG, RVV, 8310-8405.

²³⁰ Met toevoeging van RAG, RVV, 34348-34349 (admiraliteit).

²³¹ Dit is bijvoorbeeld wel het geval bij een aantal resolutieregisters (RAG, RVV, 165-167 en 169) en bij een aantal registers van brieven en rescripties (RAG, RVV, 511-523).

²³² ROGIERS G., *Criminele processen voor het hoogste gerechtshof in Vlaanderen, de Raad van Vlaanderen, eind zeventiende begin achttiende eeuw (1671-1723)*, Oostende, 2008-2012,

vonnissen van de Raad bevinden zich daarenboven verspreid in verzamelingen van het Rijksarchief te Gent²³³ en in het stadsarchief te Gent²³⁴.

De raadpleger mag zich overigens niet laten misleiden door de vele tussenvonnissen die in de verschillende reeksen tussen de geregistreerde eindvonnissen door zijn opgenomen.

3. AFHANDELING BUITEN DE RAAD

Het feit dat de Raad van Vlaanderen een vonnis had uitgesproken, betekende daarom nog niet dat het conflict was afgehandeld. Bij civiele zaken kon één van beide partijen immers beroep aantekenen. De zaak kwam dan bij het Parlement van Parijs of later de Grote Raad van Mechelen terecht. Daarenboven fungeerde de Geheime Raad als hoger revisiegerechtshof voor arresten uit de Grote Raad van Mechelen. Voor de volledigheid dient dus het archief van die instellingen te worden doorzocht indien de onderzoeker vermoedt dat de Raad van Vlaanderen niet in laatste instantie had gevonnist.

Vooraleer men zich tot het archief van deze instellingen wendt - en daarvoor ter voorbereiding eerst de beschikbare inventarissen, context-informatie en eventuele gidsen raadpleegt - is er in het archief van de Raad van Vlaanderen een aantal shortcuts te vinden om te achterhalen of een proces gevolg kreeg voor een andere instantie.

- De registers van processen par escript bevatten, naast de binnengekomen procesbundels die door de Raad in beroep moesten worden behandeld, ook de uitgaande procesdossiers richting Grote Raad van Mechelen²³⁵. Er zijn tevens enkele recepissen van messagiers bewaard, voor documenten die ze te Mechelen hadden afgegeven²³⁶.

4 dln.. Zie ook <http://users.skynet.be/gilbert.rogiers> voor digitale consultatie. Het betreft RAG, RVV, 8570 e.v. en 8595.

²³³ Het betreft hoofdzakelijk de Varia-reeksen, zie RENSON S., *Inventaris van de Varia-reeksen (Rijksarchief te Gent, toegang 125)*, Gent, 1989, hoofdstuk 'documenten m.b.t. Raad van Vlaanderen en Grote Raad van Mechelen'.

²³⁴ SAG, *Raad van Vlaanderen en Wetachtige Kamer (15de-18de eeuw)*, passim, via DECAVELE J. en VANNIEUWENHUYSE J., *Stadsarchief van Gent. Archiefgids oud archief*, Gent, 1983. Zie ook <http://www.gent.be/eCache/THE/2/122.html> (geraadpleegd 15.05.2013) voor een online doorzoekbare versie.

²³⁵ RAG, RVV, 7937-7952.

²³⁶ Zie noot 238.

- Vóór 1574 werden deze uitgaande dossiers geregistreerd in de furnissemntboeken²³⁷.

- Aanvullend is de kleine reeks protesten van appel en recepissen van gelichte commissies van appel bij de Grote Raad²³⁸. Deze commissies van appel waren documenten die door de Raad van Vlaanderen waren verleend nadat één van beide partijen via notariële akte beroep had aangetekend tegen een vonnis.

In criminele zaken was geen beroep mogelijk, tenzij een beroep tot nietigverklaring - een praktijk die pas op het einde van het ancien régime steeds vaker voorkwam. Een aantal stukken in het archief van de Raad handelt over genademaatregelen²³⁹. Ze werden in het kernarchief bij de criminele rechtspraak ondergebracht. Genademaatregelen konden normaliter enkel door de vorst worden toegekend.

B. PLAATSGERELATEERDE ZOEKOPTIES

Jan Buntinx maakte na afloop van het inventarisatieproces een uitgebreide index op plaatsnamen. Dit werkinstrument bevat alle plaatsnamen die in de inventaris binnen een archiefbeschrijving voorkomen, en dus niet alle plaatsnamen die in het archief van de Raad aanwezig zijn. Aangezien de inventarisator in zijn beschrijvingen indien mogelijk altijd een plaatsnaam opnam (bijvoorbeeld herkomst van de partijen in de beschrijvingen van procesdossiers), is de index behoorlijk volledig. De zoektocht naar plaatsnamen in het kernarchief is uiteraard wat moeilijker.

- Voor grensgebieden gaat men het best na of de gezochte plaats wel degelijk deel uitmaakte van het graafschap Vlaanderen. Het territorium van het graafschap heeft tussen de 14de en de 18de eeuw immers heel wat wijzigingen ondergaan.

- Indien een plaatsnaam werd aangetroffen die verband hield met een procesdossier, kan dezelfde zoekwijze worden gehanteerd als bij de reconstructie van een proces met of zonder dossier.

- Er kan heel wat plaatsgebonden informatie worden teruggevonden in de dossiers van het bestuurlijke archief van zowel de Raad van Vlaanderen

²³⁷ RAG, RVV, 7110-7207.

²³⁸ RAG, RVV, 7953-7992.

²³⁹ Hoofdzakelijk RAG, RVV, 8602-8603.

in zijn geheel²⁴⁰ als het officie-fiscaal in het bijzonder²⁴¹. Vooral het deelarchief van de fiscalen is qua plaatsgebonden informatie relatief rijk. Indien mogelijk werd in dat geval altijd geordend op plaatsnaam of werden de verschillende plaatsnamen in de beschrijving opgenomen.

- De Raad van Vlaanderen in het algemeen en het officie-fiscaal in het bijzonder kwamen in hun rol als tussenpersoon tussen het lokale niveau en de centrale instellingen vaak in contact met kerkelijke en wereldlijke overheden in het graafschap Vlaanderen. Dit resulteerde niet alleen in dossiers; sporen van deze contacten zijn ook terug te vinden in reeksen zoals briefwisseling²⁴² en resolutieregisters²⁴³.

- Sommige documenten werden op een bestuurlijk hoger niveau opgemaakt. Bij een zoektocht naar plaatsgebonden informatie kan de raadpleger het best nagaan tot welke bestuurlijke entiteit (bijvoorbeeld kasselrij of tussenniveau) de plaats in kwestie hoorde.

C. PERSOONSGERELATEERDE ZOEKOPTIES

Jan Buntinx maakte na afloop van het inventarisatieproces een uitgebreide index op persoonsnamen. Dit werkinstrument bevat alle persoonsnamen die in de inventaris binnen een archiefbeschrijving voorkomen, en dus niet alle persoonsnamen die in het archief van de Raad aanwezig zijn. De twee partijen in een proces werden per definitie zo nauwkeurig mogelijk weergegeven in de beschrijvingen van de procesdossiers, zodat de index op dat vlak een betrouwbaar zoekinstrument is. De zoektocht naar persoonsnamen in het kernarchief is uiteraard wat moeilijker.

1. ZOEKEN NAAR PRIVÉPERSONEN

- Indien een persoonsnaam werd aangetroffen die verband hield met een procesdossier, kan dezelfde zoekwijze worden gehanteerd als bij de reconstructie van een proces met of zonder dossier.

- Let op: processen bevatten niet alleen persoonsgebonden informatie aangaande de partijen, maar bijvoorbeeld ook over getuigen.

²⁴⁰ RAG, RVV, 1-954. Zie ook RAG, RVV, 34340-34385 (admiraliteit).

²⁴¹ RAG, RVV, 30713-32516 en, bij uitbreiding, 32517-33361 (papieren van de fiscale camere) en 33362-34277 (geconsigneerde papieren).

²⁴² RAG, RVV, 175-530, 30713-30954 (officie-fiscaal) en 34341-34342 (admiraliteit).

²⁴³ RAG, RVV, 164-174.

- De reeks voluntaire condemnatiën bevat heel wat persoonsgebonden gegevens, maar is helaas niet geïndexeerd²⁴⁴. Hetzelfde geldt voor de registers van acten van eede²⁴⁵, de registratie van procuraties en borgstellingen²⁴⁶, ...

- Een beperkt aantal stukken uit het kernarchief bevat registraties van adelsbrieven²⁴⁷.

- Via financiële documenten²⁴⁸ en resolutieregisters²⁴⁹ kunnen de namen van enkele leveranciers van de Raad worden achterhaald.

- Tenzij de gezochte personen actief waren in een sector die bijzondere belangstelling genoot van de Raad in het algemeen en het officie-fiscaal in het bijzonder (bijvoorbeeld handel, landbouw, zeevaart, boekdrukkunst, ...), is in het bestuurlijke kernarchief weinig informatie over privépersonen voorhanden. Zonder concreet aanknopingspunt inzake contacten tussen een persoon en de Raad is het onwaarschijnlijk dat zelfs een intensieve speurtocht resultaat zal opleveren.

2. ZOEKEN NAAR EEN MEDEWERKER VAN DE RAAD

Medewerkers van de Raad werden niet systematisch geregistreerd. Over de leden van het corpus en het openbaar ministerie verscheen reeds heel wat literatuur; voor andere categorieën van medewerkers is de zoektocht ingewikkeld. Vanaf de 16de eeuw kunnen de archiefbestanden van de collaterale raden, in hoofdzaak de Geheime Raad, heel wat aanvullende informatie bieden over president en raadsheren, het officie-fiscaal, leden van de griffie en van de ondersteunende diensten.

- Een aantal losse stukken aangaande de verschillende categorieën van medewerkers is bewaard in het bestuurlijk archief van de Raad, onder de hoofding personeel²⁵⁰. Belangrijk; maar hoogst onvolledig zijn de twee registers van commissies²⁵¹, die onder de titel 'raadsheren' werden geordend maar ook informatie over andere medewerkers bevatten. Raadsheren komen

²⁴⁴ RAG, RVV, 955-1092.

²⁴⁵ RAG, RVV, 1093-1118.

²⁴⁶ RAG, RVV, 1257-1326.

²⁴⁷ RAG, RVV, 822 en 8599.

²⁴⁸ Zie noot 223. Het betreft hierbij hoofdzakelijk RAG, RVV, 533-601. Let ook op de beschrijving van losse stukken, bijvoorbeeld RAG, RVV, 647.

²⁴⁹ RAG, RVV, 164-174.

²⁵⁰ RAG, RVV, 602-690.

²⁵¹ RAG, RVV, 602-603.

uiteraard uitdrukkelijk naar voor in reeksen zoals enkwesten²⁵² en verbalen²⁵³ (die primair onder hun naam werden geordend) en in de inventarissen die naar aanleiding van hun uitdiensttreding werden opgesteld²⁵⁴.

- Aanstellingen van presidenten en raadsheren, fiscalen en griffie-medewerkers werden vaak, maar niet altijd, ingeschreven in de resolutieregisters²⁵⁵ en/of de registers van de secrete camere²⁵⁶. Voor de vroegste periode dienen de registers van acten en sententiën ter hand te worden genomen²⁵⁷. Zonder richtdatum of -jaar betekent dit echter een moeilijke zoektocht.

- In diezelfde bronnen zijn sporadisch verwijzingen te vinden naar namen van leden van de ondersteunende diensten. Aangezien de Raad advies verleende inzake de samenstelling van de deken en eed van de praktizijnen²⁵⁸, komen in dat opzicht ook namen van advocaten en procureurs aan bod. Soms dienden alle medewerkers, inclusief leden van de balie, opnieuw de eed af te leggen - bijvoorbeeld na afloop van een politieke crisis of naar aanleiding van een nieuw muntplakkaat. In zo'n geval werden alle personen opgelijst.

- Resolutieregisters²⁵⁹ en registers van de secrete camere²⁶⁰ bevatten tijdens de 16de, 17de en 18de eeuw tevens aantekeningen betreffende de kamerverdelingen van de Raad. Op die manier treft men geregeld de volledige samenstelling van het corpus aan.

- Een aantal registers van de secrete camere bevat lijsten van admitties van procureurs, advocaten, deurwaarders en bodes, presenties / absenties van raadsheren en boetes ten laste van praktizijnen. Zij werden als dusdanig in de inventaris aangeduid²⁶¹.

²⁵² RAG, RVV, 3682-6809.

²⁵³ RAG, RVV, 2606-3681.

²⁵⁴ RAG, RVV, 11/BIS-140/TER.

²⁵⁵ RAG, RVV, 164-174.

²⁵⁶ RAG, RVV, 7609-7676.

²⁵⁷ RAG, RVV, 2327-2605.

²⁵⁸ Meer archief over deken en eed wordt bewaard in het stadsarchief te Gent: SAG, *Praktizijnen van de Raad van Vlaanderen (1497-1795)*, passim, via DECAVELE J. en VANNIEUWENHUYSE J., *Stadsarchief van Gent. Archiefgids oud archief*, Gent, 1983. Zie ook <http://www.gent.be/eCache/THE/2/122.html> (geraadpleegd 15.05. 2013) voor een online doorzoekbare versie.

²⁵⁹ RAG, RVV, 164-174.

²⁶⁰ RAG, RVV, 7609-7676.

²⁶¹ RAG, RVV, 7609-7676 (algemene reeksverwijzing). Zie BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 234-235 (noot 3).

- In de gerechtelijke registers en dossiers kunnen namen van medewerkers van de Raad worden aangetroffen, afhankelijk van hun rol binnen de procedures. Het gaat hoofdzakelijk om behandelende raadsheren, griffieleden die als adjunct optraden, bodes en deurwaarders die voor bepaalde acties werden ingeschakeld en aantekeningen in de marge van documenten nalieten. Als vertegenwoordiger van een partij in een conflict kwam hoofdzakelijk de naam van een procureur in het kernarchief en in de dossiers voor.

- Het belang van financiële documenten voor deze onderzoeksvraag is niet te onderschatten. Zo bevatten de rekeningen van de kleine boetes en bibliotheekrechten²⁶², bewaard voor wat de 18de eeuw betreft, gegevens betreffende de admmissie van advocaten, procureurs en bodes. Ook in rekeningen van de zegel- en augmentatierechten²⁶³ zijn de admmissies van advocaten en procureurs, inclusief namen en data, genoteerd.

- Medewerkers van de Raad maakten zeer frequent gebruik van de bevoegdheid van de instelling inzake vrijwillige rechtspraak. De reeks voluntaire condemnatien²⁶⁴ bevat heel wat persoonsgebonden gegevens, maar is helaas niet geïndexeerd. Hetzelfde geldt voor de registers van acten van eede²⁶⁵, de registratie van procuraties en borgstellingen²⁶⁶, ...

3. ZOEKEN NAAR EEN PERSOON MET EEN ANDERE OPENBARE FUNCTIE

- Personen met een functie bij een kerkelijke of wereldlijke overheid zijn het best in hun professionele hoedanigheid op te sporen. Daarbij gelden dezelfde tips als bij het zoeken naar plaatsgebonden informatie.

- De Raad registreerde tijdens de 16de, 17de en 18de eeuw een aantal commissies²⁶⁷. Voor de tweede helft van de 18de eeuw is een zevental registers beschikbaar; wat vroegere periodes betreft, is een beperkt aantal gegevens te vinden in de twee registers van patenten en commissies die normaliter voor intern gebruik bestemd waren²⁶⁸.

²⁶² RAG, RVV, 598-601.

²⁶³ RAG, RVV, 533-597. Voor uitgebreide reeksen wordt verwezen naar de bestanden van de Rekenkamers, bewaard in het Algemeen Rijksarchief te Brussel.

²⁶⁴ RAG, RVV, 955-1092.

²⁶⁵ RAG, RVV, 1093-1118.

²⁶⁶ RAG, RVV, 1257-1326.

²⁶⁷ RAG, RVV, 823-829. Zie ook RAG, RVV, 34343 (admiraliteit).

²⁶⁸ RAG, RVV, 602-603.

- Uit financiële documenten²⁶⁹, resolutieregisters²⁷⁰ en de registers van de secrete camere²⁷¹ blijkt dat de Raad met een aantal vrije beroepen contacten onderhield. Zo werden medisch geschoolden geregeld ingeschakeld als experts, bijvoorbeeld bij lijkschouwingen - waarover in het archief van de fiscalen een aparte reeks handelt²⁷².

- Een aantal registers van de secrete camere bevat lijsten van admissies van notarissen en boekverkopers. Zij werden als dusdanig in de inventaris aangeduid²⁷³.

- De rekeningen van de kleine boetes en bibliotheekrechten²⁷⁴, bewaard voor de 18de eeuw, bevatten gegevens betreffende de admissie van landmeters en prijzers.

D. ONDERWERPSGERELATEERDE ZOEKOPTIES

Jan Buntinx maakte na afloop van het inventarisatieproces een index op onderwerp (zaaknamen). Dit werkinstrument bevat alle voorwerpen van geschil die in de inventaris binnen een archiefbeschrijving voorkomen, en dus niet alle mogelijke onderwerpen waarover informatie in het archief van de Raad te vinden is.

Bij een onderwerpsgerelateerde zoektocht is inzicht in de bevoegdheden en werking van de Raad van Vlaanderen cruciaal, zeker voor wat het kernarchief betreft. Dankzij de standaardbeschrijving van partijen én voorwerp van geschil is het relatief eenvoudig procesdossiers aangaande gelijksoortige geschillen te selecteren.

²⁶⁹ Zie noot 223. Het betreft hierbij hoofdzakelijk RAG, RVV, 533-601. Let ook op de beschrijving van losse stukken, bijvoorbeeld RAG, RVV, 647.

²⁷⁰ RAG, RVV, 164-174.

²⁷¹ RAG, RVV, 7609-7676.

²⁷² RAG, RVV, 31105-31166.

²⁷³ RAG, RVV, 7609-7676 (algemene reeksverwijzing). Zie BUNTINX J., *Inventaris...*, deel 1, p. 234-235 (noot 3).

²⁷⁴ RAG, RVV, 598-601.

INDEX

I. TREFWOORDEN

Onderstaande index bevat een groot gamma aan trefwoorden die doorheen de gids worden gebruikt. Ze zijn van zowel archieftechnische, historische als rechtshistorische aard. Bij uitbreiding werden ook de voornaamste aangehaalde archiefreeksen in de index opgenomen; ze werden als dusdanig aangeduid met het woord 'reeks' tussen ronde haakjes. Anderstalige termen werden cursief geplaatst.

Bij de ontwikkeling van deze gids kreeg een dergelijke trefwoordenindex de voorkeur boven een algemeen glossarium. Voor beter begrip van bepaalde termen wordt dan ook aangeraden om allereerst de specifieke context te lezen waarin deze woorden voorkomen - vaak terug te vinden in verschillende passages van de gids. Verdere duiding kan worden gehaald uit de verschillende werkinstrumenten die in het hoofdstuk bibliografie en/of in voetnoten werden aangehaald.

A

aanhouding, 101-102.

aanlegger, 85-88, 97, 99, 120.

aanstellingsbrief - *Zie commissie*

absentie, 127.

acten en sententiën (reeks), 51, 57-59, 62, 87-88, 114, 127.

acten van eede (reeks), 58-59, 126, 128.

actie uit injurie, 98.

adelsbrief - *Zie anoblissement*

adjunct, 88, 100-101, 128.

admiraliteiten, 12, 116-118.

admissie, 127-129.

advertisement, 105-106.

advisering, 29-30, 81, 114, 116-117.

advocaat, 35, 38, 42-43, 61, 72, 78, 81, 100, 103, 113, 127-128.

advocaat-fiscaal, 34, 38-40, 42, 111, 113, 116.

akkoord, 87.

akten en contracten, 31-32, 59, 110.

allodiaal goed, 11.

ambacht, 10.

amende honorable - *Zie eerlijke betering*

amende profitable - *Zie profitabele betering*

amman, 11.

ampliatie, 21, 23-24.

ancien régime, 18, 21, 31, 33-34, 36, 43, 56-57, 59, 63, 65, 67-68, 80, 98, 120, 124.

Index

analyse (archief) - *Zie nadere toegang*
anoblissement, 31, 79, 81, 83, 126.
antwoord, 86-87, 103-104.
appel, 34, 95-97.
appellant, 34, 97.
applicat en employ van preuve, 105-106.
appointment, 84-85, 96, 100, 102, 105.
appointment dispositif, 88.
arbitrage, 31.
archieffbeheer, 80-81, 113, 115, 118.
archieffblok, 49-53, 108.
archieffschema, 119.
archieffvorming, 8, 79, 84, 114, 116, 119, 122.
archivistisch, 8, 28.
armarium, 79-80, 114.
augmentatierecht, 64, 82, 128.

B

baanderij, 10.
balie, 38, 40, 42-43, 127.
baljuw, 11, 83, 88.
bekennen, 86-87, 98, 102-103, 105, 107-108.
belediging, 98.
beroepsdossier, 97, 118.
beroepsgroep, 112, 114.
beroep(sprocedure), 10-11, 29, 33, 50, 54, 95-98, 123-124.
beschikking, 55, 84, 92, 94, 105, 107.
beschuldigde, 99.
bestanddeelnummers, 50-51, 56, 79, 114, 118.
betrapping, 101.
beul, 41-42, 109.

bevel tot dagvaarding - *Zie dagvaarding*
bevoegdheden (Raad van Vlaanderen), 8, 13, 15-18, 26-36, 53-55, 64, 69, 79-80, 87, 111, 116-118, 128-129.
bewijs(procedure), 88, 102-106, 108.
bibliotheek (Raad van Vlaanderen), 61.
bibliotheekkast, 80.
biechtvader, 41-42.
bifurcatie, 56-58, 84, 122.
binnenboek (reeks), 90, 121.
bode, 38, 40-42, 81-82, 94, 97, 127-128.
boekhouding, 55, 80-83, 110, 112-113, 117-118, 121, 126, 129.
boekdrukkunst, 126.
boekverkoper, 42, 129.
boete, 9, 32, 40-41, 76, 82, 84, 92, 96-97, 123, 127-129.
boetebedevaart, 76.
borgstelling, 84, 92, 95-97, 109, 111.
bosrechtbank, 12.
bouck van de audience, 62-63.
bouwactiviteiten, 111.
brandstichting, 77, 98.
briefwisseling, 30, 49, 55-57, 60-61, 64, 79-82, 112-114, 116-118, 125.
brieven en rescripties (reeks), 82, 114, 122.
bronnenuitgave, 51-52, 66.
broederschap van de heilige Ivo, 43.
burgerlijk - *Zie civiel*
burgerlijke vordering, 98, 114.

C

camere van den Rade, 16, 18, 22-23, 33, 68, 70.
cas réservés, 32.
casus reservati, 32.
ceux du conseil en Flandres representant l'admirauté suprême, 117.
chambre de l'admirauté surpême établie audit conseil, 117.
 cipier, 38, 42.
 civiel misdrijf, 76, 98.
 civiel(e procedures), 10, 29, 32-33, 35, 57, 70, 76-79, 84-99, 102-103, 108, 110, 123.
classement de service, 48.
 cliënt, 120.
 collaterale raden, 64, 82, 114, 126.
comptoir, 41.
 commissaris, 38, 92-94, 100-101, 105-109, 113.
 commissie (reeks), 31, 57, 79, 81, 83, 126, 128.
 commissie criminele, 102.
Commission de surveillance du classement et du triage des archives de l'ancien Conseil de Flandre, 48.
 communicatoire procedure, 76-77, 84-85, 94-96.
Concessio Carolina, 24.
 conciërge - *Zie huisbewaarder*
 conclusie, 105.
 conclusie van eis - *Zie eis*
 confiscatie (reeks) - *Zie inbeslagname*
 confrontatie, 105-106.
conseil, 15, 18.
consilium, 15.
consilium et auxilium, 15.

consistorie, 31.
 consult, 30.
 contentieuze rechtspraak, 31, 76-77, 110.
 continuatierol (reeks), 87.
 contrapreuve, 88, 105-106.
 contrarie, 88.
 contribuant (heerlijkheid), 10.
 corporatieve rechtbank, 12.
 corpus, 30, 43, 99, 110, 113-114, 117, 26-127.
 correspondentie - *Zie briefwisseling*
credit vel non, 89.
 crimineel, 10, 29, 31-32, 35, 76-78, 98-99, 110, 113-114, 124.
 criminele conclusie, 102-103, 105-108.
 criminele examens (reeks), 101, 108.
 criminele ordonnantie, 78.
 criminele procedure, 77, 83, 98-110, 115, 124.
 criminele sententies (reeks), 58-59, 101, 108, 122.
 curator, 111.
curia comitis, 15.

D

dagvaarding, 85-86, 96, 100-102, 105-106.
 declaratie van kosten, 91, 113.
 declinatoire exceptie, 86-87.
 decreet, 92.
 decreten en brieven van boven (reeks), 82, 114, 118.
 deken en eed van de praktizijnen, 43, 127.
 deurwaarder, 38, 40-42, 78, 81, 86, 88, 96, 105, 128.
 dictum, 59, 90-91.

Index

diefstal, 77, 98.
dilatoire exceptie, 86-87.
diminueren van kosten, 91.
distributie, 85, 90, 96, 100, 102, 105, 117.
distributieboek, 79, 118, 121.
distributieboek van rekesten (reeks), 84.
documentatie, 115-116.
domaniale zaak - *Zie vorstelijk domein*
doodstraf, 77, 98, 106, 109-110.
dorp, 112, 114.
dorpsheerlijkheid, 10.
dossier, 114, 116, 118, 128.
dupliek, 86-87, 94, 103-104.

E

economie, 112, 114.
eed, 109.
eerste aanleg, 10, 29, 32-33, 50, 54, 95-97.
eerlijke betering, 98.
eis, 85-87, 91, 103-104.
eiser, 54, 84.
employés spéciaux, 48.
enkwest (reeks), 39, 41, 88-89, 99, 104-106, 108, 112, 115, 120, 127.
etiquet, 106.
evangelisatie, 90, 97.
evocatie, 33.
examen, 102.
examinatie, 101-104, 106, 108.
exceptie, 86-87.
executie, 91, 98, 103, 108-110.
expeditie, 55.
exploten, 40, 64.
extraordinair raadsheer - *Zie raadsheer*

extraordinaire procedure, 77, 99, 102-103, 109.

F

familiearchief, 61, 79, 121.
feodaliteit, 11.
financiële sectie, 16-17.
financiën / financiële documenten - *Zie boekhouding*
fiscaal, 35, 40, 49-50, 52-54, 76, 79, 81, 92, 99, 101, 108, 110-117, 121, 125, 127, 129.
fiscale camere, 50-51.
fiscus, 35.
fol appel, 96-97.
formele partijstelling, 98.
formulierboek, 78-79.
furnisement, 86, 89-90, 93-94, 97, 109, 115, 119.
furnisementboek (reeks), 90, 97, 121, 124.

G

geappelleerde, 34, 97.
geappostilleerde rekestten tot lichte van procesdossiers (reeks), 91.
geconsigneerde borgsom, 95.
geconsigneerde papieren / stukken (reeks), 88, 101, 112, 115, 117-118, 124.
gedaagde, 85, 97.
gedingbevestiging, 87.
geëxtendeerde sententie, 59, 91, 121-122.
geïnthimeerde, 34, 97.
geleibrieven bij plakaten (reeks), 82.
gemeentearchieven, 61, 65.
genade, 101, 124.

gerechtelijk onderzoek - *Zie enkwest*
 gerechtelijk vooronderzoek - *Zie informatie preparatoire*
 gerechtelijke sectie, 16-17, 29.
 gerechtelijke verkoop, 91.
 gerechtskosten - *Zie proceskosten*
 gesloten brief, 41.
 getuige, 41, 88-89, 104-106, 125.
 getuigenverhoor, 94, 100-101, 106.
 gewoon raadsheer - *Zie raadsheer*
 gewoonterecht, 30, 83.
 gratiebrief, 32.
 griffie, 38, 40-42, 65-66, 78, 81, 86, 89-92, 94-95, 97, 110, 115, 126-128.
 griffier, 38, 40-41, 43, 81, 88, 91, 94, 100, 110-111, 116, 128.

H

handboek, 61, 113.
 handelsactiviteiten, 111, 126.
 hechtenis, 101.
 heerlijke rechten, 9.
 heerlijkheid, 9-10, 112, 114.
 heterdaad, 101.
 hoge rechtspraak, 9-10.
 hoger beroep, 50, 54.
 homologatie, 30.
 hoofdvaart, 32.
 horlogemaker, 42.
 houtleverancier, 42.
 huisbewaarder, 38, 42, 81.
 huiszoeking, 100-101.
 huur, 111.
 huwelijksvoorwaarden, 111.

I

inauguratie, 83.

inbeslagname, 100-101, 110, 112, 115.
 indiciën, 106.
 informatie preparatoire, 99-102, 106.
 infrastructuur, 112, 114.
 inhechtenisneming, 101.
 inquisitoir, 99.
 instroom, 55-56.
 instructie, 16-18, 20-21-28, 39, 44, 68, 76-79, 90, 103, 107, 113-114, 116-117-118.
 intendit, 86, 88-89, 104-106.
 interineren, 32.
 interne productie, 55.
 inthimeren, 96-97.
 inventaris, 28, 61, 80-81, 89-90, 108-109, 113, 115, 119, 127.
 inventaris (archief), 7-8, 47-49, 53-55, 59, 61, 79-80, 118-119, 124-125, 127, 129.
 invrijheidsstelling, 103, 106-107, 109.
iudicium parium, 34.

J

jachtrechtbank, 11-12.
jointe, 114.
 jurisdictie, 28, 112, 115.
 justitierechten, 9.

K

kaapvaart, 36, 118.
 kaars, 98.
 kaarsenmaker, 42.
 kamer, 45, 111, 117, 127.
 kapitaal misdrijf, 77, 98.
 kapitale straf, 77, 98, 108.
 kasselrij, 10, 125.
 kerkelijke instelling, 10, 12, 33, 112, 114, 121, 125, 128.

Index

kernarchief, 8, 31, 50, 54-57, 59-60, 79-80, 84, 88, 91-92, 94-95, 99, 101, 110, 112-118, 120-122, 124, 126, 128-129.

kerninstructie - *Zie instructie*

klacht, 98-99.

klachten zonder gevolg (reeks), 112, 115, 121.

kleine boeten en bibliotheekrechten (reeks), 82, 92, 128-129.

klerk, 38, 40, 97, 110-111.

Koninklijke Commissie voor de uitgave van de oude wetten en verordeningen van België, 67.

L

laathof, 9, 110.

lage rechtspraak, 9.

landbouw, 126.

landmeter, 129.

landvoogd, 114.

leenhof, 11, 78, 88, 110.

leengoed, 11.

leverancier, 126.

lichting (van dossiers), 7, 52, 91-92, 120-121.

lijkschouwing, 100-101, 110.

lijkschouwingen (reeks), 101, 112, 115, 129.

lijfstraf, 77, 98, 106, 109-110.

litiscontestatie, 87, 90, 94, 103.

loket, 80.

M

majesteitsschennis, 77, 98.

mandement, 85.

meier, 11, 88.

memoriën, 89.

mesdagen, 44.

messagier - *Zie bode*

middele rechtspraak, 9.

militie, 83, 112, 114.

mindere wet - *Zie subalterne wet*

minnelijke schikking, 92, 111.

minuut, 56, 59, 79-80, 82, 91, 94, 111, 113.

moord, 77, 98.

N

nadere toegang, 51, 61, 122.

namptissement(sboek), 60, 92, 112, 115.

niet-kapitaal misdrijf, 76-77, 98.

niet-kapitale straf, 76, 98, 107.

nietigverklaring, 98, 124.

notaris, 38, 40, 61, 78, 88, 111, 124, 129.

O

octrooi, 32.

officialiteit, 12.

officie-fiscaal, 29-31, 34-35, 39, 42, 47, 53, 55, 75, 82, 99-100, 108, 111-116, 121, 125-126.

ondersteunende diensten, 126.

ondervraging, 101-102.

ontkennen, 86-87, 89, 102-103, 107.

ontvanger der exploten, 38, 40-42, 60, 92.

ontvanger der rapporten, 38.

ontvangstbewijzen van messagiers (reeks), 82.

ontvankelijkheid, 84-85, 92, 95-97, 100-102, 108.

openbaar ministerie, 11, 17, 34-35, 37-39, 72, 77, 98, 111, 126.

openbare orde, 32-33, 35, 111.

oprichtingsordonnantie, 17, 29.

opschorting, 95-96, 98.

ordinair raadsheer - *Zie raadsheer*

ordinaire procedure, 77, 99, 102-104, 109.
 ordonnantie (algemeen), 116.
 ordonnantie (Raad van Vlaanderen) - *Zie instructie*
 ordonnanties en sententies op rekwesten (reeks), 58-59, 94.
 overeenkomst, 31, 93, 110-111.

P

pacht, 111.
 papieren van de fiscale camere (reeks), 99, 112, 116, 120-121, 124.
 parochie, 10.
 parochierekening (reeks), 83.
 passeren, 31.
 patent, 81.
 patenten en commissies (reeks), 113, 128.
 pensionaris, 83.
 peremptoire exceptie, 86-87.
 persoon, 112, 114.
 persoonsarchief, 112, 121.
 plaatsbezoek, 100.
 plaatsvervangend raadsheer - *Zie raadsheer*
 plakkaat, 31, 57, 60, 79, 81-82, 127.
 plakkaatboek, 21-24, 29, 66-67.
 pleitstuk, 55, 93.
points d'office (reeks), 90.
 possessor geschil, 32.
 praktizijn, 41, 60, 127.
 presentie, 127.
 president, 20, 25, 30, 38, 41, 44, 79, 84-85, 96, 100, 102, 105, 113-114, 117, 126-127.
 preuve, 88.
 preventie, 33.
 prijzer, 129.

prise de corps, 101.
prises sur mer, 36, 117-118.
privilegium fori, 33, 42.
pro deo (et sancto Yvone), 43, 103.
 procedure (algemeen), 8, 23-24, 26, 31, 56-57, 60-61, 68-69, 75-79, 83-111, 115, 119-122, 128.
 procedure voor commissarissen, 57, 76-77, 84-85, 92-96.
 procedurastuk, 50, 54, 112, 115.
 proces-verbaal, 58, 62, 89, 101-102, 105-108.
 procesdossier, 7, 50-51, 53, 55-56, 60, 79, 84-91, 97, 99, 101, 109, 112, 115-116-117, 119-121, 124-125, 127, 129.
 proceskosten, 84, 92, 98, 108-110.
 processtuk, 118.
proces par escript (reeks), 50, 54, 97-98, 118, 123.
 processie, 98.
 procesvoering, 75.
 proceszakje, 89-90.
 procuratie *ad litem*, 84-85, 96.
 procuraties en borgstellingen (reeks), 126, 128.
 procureur, 35, 38, 40, 42-43, 61, 78, 81, 84-85, 87, 89-90, 94-95, 103, 113, 120-121, 127-128.
 procureur-generaal, 33-34, 38-40, 42, 99-111, 113, 115.
 profitabele betering, 98.
 protesten van appel (reeks), 124.
 publicatie, 29-31, 81-83, 89, 104, 110.

Q

quadrupliek, 87.

Index

R

raadsheer, 15, 17-21, 24-25, 27, 29-30, 38-43, 45, 69, 72, 80-81, 84, 88-90, 92-94, 100-101, 108, 113, 117, 120-121, 126-128.
raadsheer-commissaris - *Zie raadsheer*
raadsheer-rapporteur - *Zie rapporteur*
raed, 15.
rapportboeken (reeks), 91.
rapport(geld), 41, 60, 89-90, 108-109, 113, 115.
rapporteur, 89-90, 93-94, 108-109, 113.
ratione personae, 33.
reauditie, 84-85, 100.
rebuut, 52, 120.
rechter, 116.
rechter *a quo*, 96-97.
rechterlijke macht, 9.
rechtspraak ten gronde, 34.
recepissen van gelichte commissies van appel (reeks), 124.
recepissen van lichte van processtukken (reeks), 91.
recepissenboeken (reeks), 91.
recolement, 106.
recolering, 105-106.
Recueil des Ordonnances des Pays-Bas, 67.
reeksvorming, 79, 84, 119, 122.
reformant, 97.
reformatie, 12, 34, 95-97.
regentschapsraad, 20-21.
registers van de secrete camere - *Zie secrete camere*
registratie, 29-31, 81-82.
rekening, 28, 60.

rek(w)est (van *venue en court*), 60, 84-85, 87, 92, 94-97, 99-102, 105-106.
relaesen van publicatiën (reeks), 83, 114.
repentine feriën, 44.
repliek, 86-87, 103-104.
reprochen, 89, 103-106.
residentie, 18-19, 41, 47.
resolutie(boeken / registers) (reeks), 30, 43, 55, 57, 80, 82, 110, 114, 118, 122, 125-126-129.
revolutie, 112.
roede, 10.
rol, 87.
rolprocedure, 57, 76-77, 84-96, 99.
roof, 77, 98.
ruggegraatreeks, 56-58.
rustieke feriën, 44.

S

salvatiën, 89, 103-106.
sauvegarde, 32-33.
schepenbank, 9, 78, 88, 110.
scherp examen - *Zie tortuur*
schout, 11.
schuldbekentenis - *Zie bekennen*
secretariaat, 65-66.
secrete camere (reeks), 30, 45, 58-59, 87-88, 94, 108, 110, 114, 127-129.
sententie (algemeen) - *Zie vonnis*
sententie interlocutoir - *Zie tussenvonnissen*
sententiën en appointementen interlocutoir (reeks), 57-59.
sententiën libelee (reeks), 58-59, 91, 121.
sententierol (reeks), 58-59, 91.
sergeant, 116.

smalle wet, 11.
solemnele feriën, 44.
solutiën, 106.
splete, 10.
stad, 11, 95, 112, 114.
stadsarchieven, 61, 65.
staten van kosten en lasten van mindere wetten (reeks), 83.
sterfhuis, 80-81.
strafdossier, 98.
strafprocesrecht, 76, 78, 98.
strafrecht(elijk) - *Zie crimineel Style ende maniere van procederen*, 68, 78-79.
subalterne wet, 11, 54, 83, 88, 97.
substituut, 38-39, 111.
supernumerair raadsheer - *Zie raadsheer*
suppoosten, 23, 42, 78.

T

taxatie van kosten, 91.
tegenbewijs, 103.
terbeschikkingstelling van het gerecht, 109.
territorium, 9-11, 13, 34, 36, 124.
thoon, 89.
tichten, 101-102.
tichten tot het scherp examen, 107.
toegang - *Zie inventaris (archieff)*
tolk, 101.
tortuur, 77, 104-108.
tripliek, 86-87.
tussenvonnis, 57, 83, 87-90, 92, 94-95, 97, 99, 108, 123.

U

uitstroom, 55-56.
uitvoering (van een vonnis) - *Zie executie*

V

vazal, 15.
verbaal (reeks), 93, 120, 127.
verbanning, 76-77, 98.
verbeurdverklaring, 110.
verdachte, 100-101, 103-109.
verhoor, 105.
verjaring, 87.
verlijden, 110.
veroordeelde, 108
veroordeling, 102, 106, 108.
verstek, 85-86, 102.
vervolgning, 11, 39, 77, 82, 85, 99, 112, 115.
verweerder, 54, 120.
Verzameling van de verordeningen der Nederlanden, 67.
vinderij, 11.
Vlaamse opstand, 20.
verzochtschrift, 84.
voluntaire condemnatien (reeks), 31, 58-59, 110, 126, 128.
voluntaire rechtspraak - *Zie vrijwillige rechtspraak*
vonnis, 40-41, 55-61, 88, 90-91, 94-98, 102-105, 107-110, 116-118, 121-124.
voogd, 111.
voorbehouden gevallen, 32-33.
voorzitter, 38, 72, 117.
vorstelijk domein, 10, 12, 35, 63, 113-114.
vorst(elijke rechten), 30, 80, 111, 114-115, 124.
vragenlijst, 114.
vrijspraak, 103, 106-108.
vrijwillige rechtspraak, 29, 31, 59, 76-77, 110-111, 128.

Index

W

wereldlijke instelling, 33, 121, 125, 128.
wettelijke passeringen, 31, 110.
wijsdommen executoire, 111.

Z

zaakwaarnemer, 111.
zeemacht, 116.

zeevaart, 126.

zegelrecht, 64, 82, 128.

zoekstrategie, 8, 119-129.

zoekstrategie (conflicten), 119-124.

zoekstrategie (onderwerpen), 129.

zoekstrategie (personen), 125-129.

zoekstrategie (plaatsen), 124-125.

II. PERSONEN

Onderstaande index op persoonsnamen bevat hoofdzakelijk auteursnamen van publicaties die in het hoofdstuk bibliografie en/of in voetnoten zijn vermeld. Andere opgenomen persoonsnamen betreffen historische figuren en archivarissen die in het verleden met het archief van de Raad van Vlaanderen aan de slag zijn gegaan.

A

AERTS, Erik, 65.

ART, Jan, 9.

AUGUSTYN, Beatrijs, 9, 15-16, 18, 28, 36-37, 44, 52, 60-61, 64, 66.

B

BOLSEE, Jacques, 36, 118.

BOONE, Marc, 9.

BROOD, Paul, 72.

BUNTINX, Jan, 7-8, 16-18, 20, 27-28, 32, 36-37, 44, 47, 49-50, 52-53, 56-57, 63, 75, 78-79, 83-84, 87, 91, 94, 99, 111, 115-116, 124-125, 127, 129. -Willy, 16, 52, 61, 64.

C

CASTELAIN, Sarah, 62.

CEÛPPENS, Lien, 52, 61, 64.

CLIQUETEUX-LEBEL, Aurélie, 62.

COUCKE, Martijn, 25, 37, 71.

D

DAUCHY, Serge, 106.

DE BUSSCHER, Edmond, 49.

DECAVELE, Johan, 60, 123, 127.

DE DAMHOUDER, Joos, 68, 78.

DE FRENNE, Liesbeth, 8, 28, 51, 75-76, 83, 99, 111, 116.

DE GOEDE, Filips, 18, 20, 22.

DEMUYNCK, Guido, 7, 50.

DE PAUW, Napoleon, 16, 52, 63, 69.

DE RYCKE, Fransoys, 68.

DE SCHEPPER, Hugo, 27, 36.

DE SCHONE, Filips, 20.

DE SMIDT, Jacobus, 41.

DE STOUTE, Filips, 16-17.

DE VOS, Achiël, 25.

DE WULF, Jacobus Philippus, 67.

DIEDERIKS, Herman, 70, 76.

DIEGERICK, Alphonse, 62.

DONKER, Gertha, 43, 72.

DUMOLYN, Jan, 18, 20, 28-30, 37, 39, 70-71.

DURAND, Bernard, 106.

E

ENNIK, J.E., 72.

ERREMBault, Louis, 25.

F

FABER, Sjoerd, 43, 72.

FARNESE, Alexander, 25.

FILIPS II, 78.

FOPPENS, Jean François, 37, 69.

G

GACHARD, Louis Prosper, 47.

GAILLARD, Victor, 48, 52.

GANSER, Jean, 69.

GILISSEN, Jean, 30.

H

HEIRBAUT, Dirk, 43, 72.

HUYTTENS, Jules, 69.

J

JACOBS, Beatrix, 28, 69.

JANSSENS, Gustaaf, 56.

JOZEF II, 26.

K

KARAGIANNIS, Evangelos, 37, 71.

KAREL II, 116.

KAREL V, 12, 21, 23-24, 71, 78.

KERSTEMAN, Franciscus Lievens, 72.

KOSTER - VAN DIJK, Joke, 41.

L

LAUWERS, David, 37, 71.

LE BAILLY, Marie-Charlotte, 62, 75, 83.

LESAGE, Xavier, 41.

LEYDER, Dirk, 65, 83.

LODEWIJK XIV, 25.

M

MARTYN, Georges, 43-44, 72.

MATTHIEU, Albert, 69.

MERTENS, Jacques, 9.

MOERMANS, Katrien, 37, 71.

MONBALLYU, Jos, 28, 68-70, 76, 98, 106.

MONIER, Raymond, 32.

MONTESQUIEU, Charles, 36.

N

NEVE, Paul, 28, 69.

NUYTTENS, Michel, 64.

O

O'KELLY, Alp[honse], 69.

P

PERSOONS, Ernest, 70, 76.

PRENEEL, Marijke, 63.

PREVENIER, Walter, 9, 15-16, 18, 28, 36-37, 44, 60, 64, 66.

PUT, Eddy, 53, 55-56, 66, 83.

R

RENSON, Serge, 62, 123.

ROBAYE, René, 43, 72.

ROGIERS, Gilbert, 51, 108, 122.

ROODENBURG, Herman, 70, 76.

ROOSEBOOM, H., 73.

S

SCHOORMAN, Robert, 62.

SIMONS, Jean Luc, 37, 71.

Index

SMETS, Erwin, 8.
STALLAERT, Karel Frans, 73.
STEVENS, Fred, 70, 76.
STRUBBE, Egied, 20, 23, 32-33,
44, 68.

T

TIERENTEYN, Louis, 31, 111.

V

VAN ANSWAARDEN, R., 73.
VAN BEIEREN, Maximiliaan
Emmanuel, 116.
VAN DEN BRYAERDE,
Lambrecht, 68.
VANDENPEEREBOOM
Alphonse, 21-22, 69.
VANDERMAESEN, Maurice,
15.
VAN DER VYNCKT, Luc Jean
Joseph, 69.
VAN HATTUM, Marinus, 73.
VAN HOOREBEKE, August, 48.
VAN MALE, Lodewijk, 16.
VAN NEVERS, Lodewijk, 16.
VANNIEUWENHUYSE, Johan,
60, 123, 127.

VAN OOSTENRIJK, Margaretha,
21, 23. -Maximiliaan, 20-21.
VAN PETEGHEM, Paul, 18, 20-
21, 24-25, 28, 37, 43-44, 60, 66,
70-71.
VAN RHEE, C.H., 55, 69-70, 76.
VAN STEENBERGHEN, Jean
Baptiste, 112, 116.
VERDAM, Jacob, 73.
VERFAILLIE, Joke, 52, 61, 64.
VERHAEGHE, Chris, 37, 72.
VERHAEST, Hans, 39, 41, 72.
VERMANDEL, Eduard, 48.
VERMEIR, René, 9, 36.
VERWIJS, Eelco, 73.
VIAENE, Dieter, 64.
VOLCKAERT, Sophie, 37, 72.

W

WIELANT, Philips, 32-33, 44,
68, 78-79.
WIJDEVELD, N., 73.
WIJFFELS, Alain, 41.

Z

ZONDER VREES, Jan, 17-18,
22.

III. PLAATSEN EN INSTELLINGEN

Onderstaande index op plaatsen en instellingen bevat alle plaatsnamen die in deze gids werden vermeld, indien nodig voorzien van verdere duiding. Bij uitbreiding werden ook de namen van alle vermelde instellingen in deze gids opgenomen: het betreft zowel ancien-régimeinstellingen als organisaties uit een recenter verleden, bijvoorbeeld archiefbewaarplaatsen en bibliotheken.

A

AALST, Land van, kasselrij, 10.
AALST, ten Stene, leenhof, 12.
ADMIRALITEIT SUPRÊME -
Zie GENT

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF -
Zie BRUSSEL
ANDERLECHT, Rijksarchief te,
65.

ARCHIVES
 DEPARTEMENTALES DU
 NORD - *Zie RIJSEL*
 ARCHIVES NATIONALES - *Zie*
PARIJS
 ARTOIS, Raad van, 22.
 AUDIËNTIE - *Zie*
VLAANDEREN

B

BELGIË, 47, 65, 67.
 BELGIË, Rijksarchieven in, 51,
 61, 63, 65.
 BEVEREN, Rijksarchief te, 52,
 61, 63, 65.
 BRABANT, hertogdom, 21, 66.
 BRABANT, Raad van, 11, 53,
 65-66, 75.
 BRUGGE, 19-21, 25.
 BRUGGE, Rijksarchief te, 61, 65.
 BRUGGE, Vrede van, 21.
 BRUGSE VRIJE, 10.
 BRUSSEL, 118.
 BRUSSEL, Algemeen
 Rijksarchief, 36, 47-48, 61, 64,
 117-118, 128.
 BRUSSEL, Geheime Raad, 64,
 83, 114-115, 123, 126.
 BRUSSEL, Koninklijke
 bibliotheek, 61.
 BRUSSEL, Ministerie van
 justitie, 48.

C

CALVINISTISCHE
 REPUBLIEK - *Zie GENT*
 CASSEL, 16.
 CONSEIL D'AMIRAUTE
 SUPRÊME - *Zie OOSTENDE*

D

DENDERMONDE, 19-21.
 DENDERMONDE, Land van,
 kasselrij, 10.
 DENDERMONDE, Luitenant-
 civiel van de / rechtbank van de
 Indaginge, 12.
 DÔLE, *Parlement de*, 22.
 DOORNIK, Rijksarchief te, 61.
 DOORNIK, Vrede van, 16.
 DOUAI, 19, 22, 25.
 DUINKERKE, 118.

F

FRANKRIJK, 25, 62, 95.
 FRANKRIJK, *Parlement de*
Flandre, 62.

G

GAVERE, 10.
 GEDEELE - *Zie GENT*
 GEHEIME RAAD - *Zie*
BRUSSEL
 GENT, 11-12, 16, 18-22, 24-27,
 32, 34, 36, 48, 61, 76, 117.
 GENT, Admiraliteit Suprême, 29,
 36, 50, 53, 55, 75, 116-118, 121,
 124-125, 128.
 GENT, Calvinistische republiek,
 24.
 GENT, Gedeele, schepenbank,
 11.
 GENT, Geraard de Duivelsteen,
 49.
 GENT, Gravensteen, 12, 18-21,
 25-26, 36, 42, 60, 63.
 GENT, Jezuïetenklooster, 26, 47.
 GENT, Keure, schepenbank, 11-
 12.
 GENT, Koninklijk tribunaal van
 eerste instantie, 19, 26.

Index

GENT, Koophandelsplein, 48.
GENT, Luitenant-civiel van de /
rechtbank van de Indaginge, 12,
42, 63.
GENT, Rijksarchief te, 47, 49, 52,
61, 63, 65, 78, 123.
GENT, Sint-Baafsheerlijkheid,
11.
GENT, Sint-Pietersheerlijkheid,
11.
GENT, Soevereine Kamer van de
Hoofdredeninge, 63.
GENT, Soevereine Raad van
Vlaanderen, 19, 27.
GENT, Stadsarchief, 60-61, 78,
123, 127.
GENT, *Tribunal de Première
Instance* / rechtbank van eerste
aanleg, 27, 47, 51, 63.
GENT, Universiteit Gent, 27, 70.
GENT, Universiteitsbibliotheek,
61, 70, 78.
GENT, Voldersstraat, 19, 26-27,
47, 63.
GERAARD DE DUIVELSTEEN
- *Zie GENT*
GRAVENSTEEN - *Zie GENT*
GROTE RAAD VAN
MECHELEN - *Zie MECHELEN*

H

HABSBURGSE
NEDERLANDEN, 64.

I

IEPER, 19-22.
IEPER, kasselrij, 10.
IEPER, Zaalhof, 20.
INDAGINGE - *Zie
DENDERMONDE en/of GENT*

J

JEZUÏETENKLOOSTER - *Zie
GENT*

K

KEURE - *Zie GENT*
KONINKLIJK TRIBUNAAL
VAN EERSTE INSTANTIE - *Zie
GENT*
KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
- *Zie BRUSSEL*
KOOPHANDELSPLEIN - *Zie
GENT*
KORTRIJK, 18-19, 22.
KORTRIJK, kasselrij, 10.
KORTRIJK, Rijksarchief te, 61,
65.

L

LIMBURG, hertogdom, 66.
LUITENANT-CIVIEL - *Zie
DENDERMONDE en/of GENT*
LUXEMBURG, Raad van, 22.

M

MECHELEN, Parlement / Grote
Raad van, 11, 44, 54, 64, 68, 70,
82, 97, 110, 123-124.
MIDDELBURG, Staatse Raad
van Vlaanderen, 62, 75-76.
MIDDELBURG, Zeeuws archief,
62.
MINISTERIE VAN JUSTITIE -
Zie BRUSSEL

N

NEDERLANDEN, 30, 67-68, 78.
NIEUWPOORT, 118.
NIJMEGEN, Vrede van, 25.
NOORDELIJKE
NEDERLANDEN, 62.

O

OOSTENDE, 116, 118.
 OOSTENDE, Conseil d'Amirauté
 Suprême, 35, 116.
 OOST-VLAANDEREN,
 provincie, 48, 65.
 OUDBURG, kasselrij, 10, 63.
 OUDENAARDE, 17-19.
 OUDENAARDE, kasselrij, 10.
 OVERMAAS, Landen van, 66.

P

PARIJS, *Archives nationales*, 64.
 PARIJS, *Parlement de Paris*, 44,
 64, 123.
 PARLEMENT DE FLANDRE -
Zie FRANKRIJK
 PARLEMENT DE PARIS - *Zie*
PARIJS
 PARLEMENT VAN
 MECHELEN - *Zie MECHELEN*

R

RECHTBANK VAN EERSTE
 AANLEG - *Zie GENT*
 REKENKAMER - *Zie RIJSEL*
 RIJSEL, 16, 19, 22.
 RIJSEL, *Archives*
Départementales du Nord, 62, 65.
 RIJSEL, Rekenkamer, 16-17, 22,
 64, 71, 82, 128.

S

SINT-BAAFSHEERLIJKHEID -
Zie GENT
 SINT-PIETERSHEERLIJKHEID
 - *Zie GENT*
 SOEVEREINE KAMER VAN
 DE HOOFDREDENINGE - *Zie*
GENT

SOEVEREINE RAAD VAN
 VLAANDEREN - *Zie GENT*
 STAATSE RAAD VAN
 VLAANDEREN - *Zie*
MIDDELBURG
 STADSARCHIEF GENT - *Zie*
GENT

T

TEN STENE - *Zie AALST*
 TRIBUNAL DE PREMIERE
 INSTANCE - *Zie GENT*

U

UNIVERSITEIT GENT - *Zie*
GENT
 UNIVERSITEITSBIBLIOTHEE
 K GENT - *Zie GENT*

V

VERENIGDE NEDERLANDSE
 STATEN, 26-27.
 VEURNE, kasselrij, 10.
 VEURNE-AMBACHT, 10.
 VIER AMBACHTEN, kasselrij,
 10.
 VLAANDEREN, Audiëntie van
 de graven van, 16-18, 51-52, 57,
 62.
 VLAANDEREN, graafschap, 9,
 16, 30-32, 34-36, 41, 60-63, 65-
 67, 69, 71-72, 75-76, 79, 82, 94-
 95, 100, 106, 110, 114, 124-125.
 VLAANDEREN, Leden / Staten
 van, 17, 20, 24, 30, 63.
 VLAANDEREN, Rijksarchieven
 in, 49.
 VLAANDEREN, Wetachtige
 Kamer van, 12, 42, 60, 63.
 VLAANDEREN GALLICANT,
 34, 95.

Index

VOLDERSSTRAAT - *Zie GENT*

W

WAAS, Land van, kasselrij, 10.

WEST-VLAANDEREN,
provincie, 65.

WETACHTIGE KAMER - *Zie*
VLAANDEREN

Z

ZEEUWS ARCHIEF - *Zie*
MIDDELBURG

ZEEUWS-VLAANDEREN, 76.

ZUIDELIJKE NEDERLANDEN,
65, 72.

LIJST VAN TABELLEN EN FIGUREN

ill. 1	Residentieplaatsen	19
ill. 2	Instructies	22
ill. 3	Bevoegdheden	29
ill. 4	Samenstelling	38
ill. 5	Inhoudsoverzicht van de negen delen van de inventaris	50
ill. 6	Procesdossiers: reeksen en standaardbeschrijvingen	54
ill. 7	Bevoegdheden vs. indeling inventaris	55
ill. 8	Bifurcatie registratie vonnissen	58
ill. 9	Hoofdindeling gerechtelijke procedures	77
ill. 10	Organisatie en bestuurlijke taakuitoefening	81
ill. 11	Start civiele procedures	85
ill. 12	Rolprocedure (1)	86
ill. 13	Rolprocedure (2)	89
ill. 14	Overschakeling naar procedure voor commissarissen	93
ill. 15	Beroepsprocedure	96
ill. 16	Criminele procedure (1)	100
ill. 17	Criminele procedure (2)	102
ill. 18	Criminele procedure (3)	104
ill. 19	Criminele procedure (4)	105
ill. 20	Criminele procedure (5)	107
ill. 21	Criminele procedure (6)	109
ill. 22	Officie-fiscaal	112
ill. 23	Admiraliteit Suprême	117